

St. 11.528

cult. 50

XVIII. ÉVFOLYAM.

1—2. SZÁM.

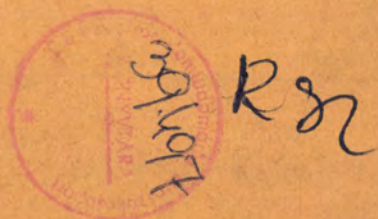
1929

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

SZERKESZTI

PINTÉR JENŐ.

TIZENNYOLCADIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1929.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK. — KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

	Oldal
Imre Sándor: Az „átértékelés“ az irodalomban és a történelemben	1
Gál János: Beöthy Zsolt tanárvizsgálati dolgozata és Toldy Ferenc bírálata	8
Timár Kálmán: A bencés iskoladráma	17
Trencsény Károly: Arany János siralma a Toldi Szerelmében	18
Hegyaljai Kiss Géza: Tompa Mihály barátai	21
Rubinyi Mózes: Mikszáth Kálmán álneveihez	23

ÖSSZEFOGLALÓ KÖNYVSZEMLE.

Alszeghy Zsolt: Tóth Árpád	25
----------------------------	----

BÍRÁLATOK.

Markovits Rodion; Szibériai garnizon. — Bán Aladár: Kalevipoeg. — Vietorisz József: Horatius levele a költészetről. — Falu Tamás: Évek illata. — Zlinszky Aladár és Vajthó László: Magyar költők. — Peterdy Sándor: A korpádi legenda. — Sztinyai Zoltán: Az ég, a tó. — Bokréta. Negyedik könyv. Baja Mihály, Gulyás József, Gyökössy Endre, Maday Gyula, Oláh Gábor versei. — Pál Odön: A felhők kapitánya. — Bánhegyi Jób: A magyar irodalom története. — Kortársaink. Szerkeszti Hankiss János. 1. Juhász Géza: Babits Mihály. 2. Szondy György: Csathó Kálmán. 3. Zsigmond Ferenc: Herczeg Ferenc. 4. Juhász Géza: Móricz Zsigmond. 5. Hankiss János: Tormay Cécil. 6. Ruzitska Mária: Zilahy Lajos. — Zulawsky Andor: Irodalompolitika. — Máté Károly: Irodalomtörténetírásunk kialakulása. — Hegedüs Zoltán: Katona József lírai költészete. — Tolnai Vilmos: Magyarító szótár. — Csekey István: Északi írások. — Várdai Béla: Benedetto Croce újabb esztétikai művei. — A nagykorösi Arany János-Társaság évkönyvei. — Oláh Gábor: A művészi alkotás lélektana. — Móricz Pál: A magyar királyi honvéd. — Legendae Sancti Regis Stephani. — Lám Frigyes: Színházunk története dióhéjban. — Csahihen Károly: Drámairóink. — Dengl János: Bevezetés a kereskedelem tudományába. — Gabányi János: Töviskoszorú. — Gombos Albin: A grönlandi titok.

	33
--	----

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I. Folyóiratok	52
II. Hírlapok	59

41.496 költés
FIGYELŐ.

Császár Elemér: Szélevezetek az első Baumgarten-jutalmakhoz. E. O.: Egy bírálat bírálata. — Középkorai értesítők irodalomtörténeti értékei. — Elhunytak. — Hírek. — Új könyvek. Társasági ügyek.

	61
--	----

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

SZERKESZTI

PINTÉR JENŐ.

TIZENNYOLCADIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1929.

A magyar Irodalomtörténeti Társaság 1929-ben.

I. Tisztviselők.

Elnök: Négyesy László. — Alelnök: Dézsi Lajos, Szász Károly, Viszota Gyula, Zoltvány Irén. — Titkár: Alszeghy Zsolt. — Szerkesztő: Pintér Jenő. — Jegyző: Brisits Frigyes. — Pénztáros: Oberle József. — Ellenőr: Perényi József.

II. Választmányi tagok.

Agárdi László	Horváth Béla	Petri Mór
Angyal Dávid	Horváth Cyrill	Pitroff Pál
Ágner Lajos	Horváth János	Prónai Lajos
Badics Ferenc	Imre Sándor	Radó Antal
Bajza József	Jakab Ödön	Radványi Kálmán
Baranyai Zoltán	Kardos Albert	Sajó Sándor
Baros Gyula	Kéky Lajos	Sik Sándor
Bán Aladár	Kisparti János	Solymossy Sándor
Binder Jenő	Kiss Ernő	Szemkő Aladár
Birkás Géza	Klemm Antal	Szigetvári Iván
Bitay Árpád	Kocsis Lénárd	Szinger Kornél
Bleyer Jakab	Korpás Ferenc	Szinnyei Ferenc
Borbély István	Kőrös Endre	Szira Béla
Császár Elemér	Kristóf György	Szomolányi József
Császár Ernő	Kürti Menyhért	Teveli Mihály
Czapáry László	Leffler Béla	Thienemann Tivadar
Farkas Gyula	Lengyel Miklós	Timár Kálmán
Fóris Miklós	Madai Gyula	Tolnai Vilmos
Futó Jenő	Madzsar Imre	Tordai Ányos
Galamb Sándor	Marczinkó Ferenc	Vajthó László
Gálos Rezső	Melich János	Vargha Damján
Gulyás József	Mitrovics Gyula	Ványi Ferenc
Gulyás Pál	Mixich Lajos	Várdai Béla
Gyomlay László	Morvay Győző	Vikár Béla
György Lajos	Német Károly	Voinovich Géza
Gyulai Agost	Pais Dezső	Werner Adolf
Hajnóczy Iván	Pap Károly	Zlinszky Aladár
Halász László	Papp Ferenc	Zolnai Béla
Hartmann János	Pekár Gyula	Zsigmond Ferenc

III. Tiszteleti tagok.

† Id. Szinnyei József. — † Szilády Aron. — † Beöthy Zsolt. — Pintér Jenő. — Négyesy László. — Badics Ferenc.

TARTALOM.

Tanulmányok.

	Oldal
Dézi Lajos: Magyar irodalmi hatás Shakespeare költészetében	235
Gál János: Beöthy Zsolt tanárvizsgálati dolgozata és Toldy Ferenc bírálata	8
Imre Sándor: Az „átértékelés“ az irodalomban és a történelemben	1
Kastner Jenő: Az olasz irodalomtudomány mai állása	95
Keresztury Dezső: A német irodalomtudomány mai állása	161
Perényi József: Ferenczy Ferenc színművei	81
Szász Károly: Molnár Ferenc mint drámaíró	151

Kisebb közlemények.

Elek Oszkár: Bethlen Gábor és egy francia költő	245
Finály Gábor: Arany János hexameteres műfordítása a Buda Halálában	178
György Lajos: Anekdoták forrásai	98
Hegyaljai Kiss Géza: Tompa Mihály barátai	21
Pintér Jenő: Irodalomtudományi repertórium	243
Rubinyi Mózes: Élő adatok a mese-motívumok vándorlásához	177
Rubinyi Mózes: Mikszáth Kálmán álneveihez	23
Timár Kálmán: A bencés iskoladráma	17
Timár Kálmán: Egy lappangó Argenis-kézirat	246
Timár Kálmán: Egy mikházi ferences misztérium	176
Timár Kálmán: Egy Osszián-töredék	101
Trencsény Károly: Arany János siralma a Toldi Szerelmében	18
Waldapfel János: Egy tudós hitszónok Madách Imréről	100

Összefoglaló könyvszemle.

Alszeghy Zsolt: Benedek Elek	248
Alszeghy Zsolt: Krudy Gyula	102
Alszeghy Zsolt: Tóth Árpád	25
Alszeghy Zsolt: Zoltvány Irén	179

Bírálatok: tudományos irodalom.

Bánhegyi Jób: A magyar irodalom története	39
Barna János: Fejezetek a makói színészet multjából	111
Belohorszky Ferenc: Bessenyei és a Philosophus	200
Boross István: Karinthy Frigyes	262
Csahihen Károly: Drámaíróink	50
Csekey István: Északi írások	45
Dengl János: Bevezetés a kereskedelem tudományába és gyakorlatába ..	50
Ditrói Mór Emlékiratai	117
Erdélyi Lajos: A régi magyar irodalom történetéhez a nyelvjárások alapján	264
Halmi Bódog: Molnár Ferenc az író és az ember	262
Hankiss János: Kortársaink	40
Hankiss János: Tormay Cécile	42
Hegedüs Zoltán: Katona József lírai költészete	44
Horváth Cyrill: Irodalomtörténeti tanulmányok	107
Juhász Géza: Babits Mihály	41

	Oldal
Juhász Géza: Móricz Zsigmond	41
Kalepky Theodor: Neuaufbau der Grammatik	201
Lám Frigyes: Színházunk története dióhéjban	49
Máté Károly: Irodalomtörténetírásunk kialakulása	43
Mit vesztett a magyar színeszet Trianon által?	117
Móricz Pál: A magyar királyi honvéd	49
Oláh Gábor: A művészi alkotás lélektana	47
Péterfy Károly: Váradi Antal	111
Révay József: Zarándokút a szent helyekre	118
Ruzitska Mária: Zilahy Lajos	42
Sik Sándor: Gárdonyi, Ady, Prohászka	108
Szigethy Lajos: Luther lelke	200
Szondy György: Kelet, észak, dél	261
Szondy György: Csathó Kálmán	41
Tolnai Vilmos: Magyarító szótár	44
Travnik Jenő: A társtalan költő	119
Varju Elemér: Legendae Sancti Regis Stephani	49
Vass Béla: Le Roman Français des origines a nos jours	119
Várdai Béla: Benedetto Croce újabb esztétikai művei	46
Zulawski Andor: Irodalompolitika	42
Zsigmond Ferenc: Herczeg Ferenc	41

Bírálatok: szépirodalom.

Agyagfalvi Hegyi István: Arny és ezüst	191
Bán Aladár: Kalevipoeg	34
Berecz Dezső: Párbaj	116
Bokréta. Negyedik könyv	38
Boross Sándor: Vár engemet a föld	260
Böngérfi János: Bízva bízunk	195
Csengery János: Pindaros	112
Dálnoki Nagy Lajos: Mythologia	195
Ecsedi István: Hortobágyi életképek	119
Eröss Alfréd: Az út	195
Falu Tamás: Évek illata	35
Fitos Vilmos: Óh, látni, hallani!	193
Forbáth Sándor versei	188
Ferbáth Sándor: A fekete virág	258
Gabányi János: Tövískoszorú	50
Gombos Albin: A grönlandi titok	50
Kiss Menyhért: Magyar Miatyánk	192
Klimits Lajos: Rohan az élet	115
Kemor András: Fischmann S. utódai	198
Kövér Erzsébet: Sziklaélen	193
Lakatos László: Angoramacska	258
Legény Elemér: Pénz a szelek szárnyán	199
Lőrinczy György: Szobrok az éjszakában	199
Markovits Rodion: Szipériai garnizon	33
Móricz Zsigmond: Agytakaró	116

	Oldal
Némethy Géza: Az Ember és az Isten	187
Nyiri Szabolcs: Soha	194
Ozorayné Kálmán Margit: Halálos összetartozás	115
Pakocs Károly: Jöttem Isten városából	196
Palasovszky Béla: A szolga éneke	190
Pál Ödön: A felhők kapitánya	39
Pekár Gyula: A tízezermérföldes sárkány	259
Peterdi Sándor: A korpádi legenda	36
Radó Antal: Angol és amerikai költők	113
Radványi Kálmán: A jó Isten búzája	200
Schmidt Attila: Telegdi László naplója	258
Szabolcska Mihály összes költeményeiből	113
Szabó Lajos versei	193
Szathmáry István: A szép lovagja	190
Szász Károly ifj.: A mi nótánk	189
Szávay Zoltán nótáskönyve	196
Szávay Zoltán verseskönyve	196
Székely László: A szirtnek álma van	192
Szitnyai Zoltán: Az ég — a tó	38
Szomorú Dezső: Térjetek meg végre hozzám	197
Temesi Győző: A csejjennek romlása	199
Terestyényi György: Délibáb	191
Timár József: A roskadozó omnibusz	259
Toronyi István: Harcosélet	259
Török Péter: Délibáb a Verhovinán	258
Vályi Nagy Géza: Földem, népem	114
Vietórisz József: Horatius levele a költészetről	35
Zlinszky Aladár és Vajthó László: Magyar költők	36
Zsögön Zoltán: Isten kezében	194

Folyóiratok szemléje.

Ötvenhat folyóirat és hírlap irodalomtörténeti vonatkozású cikkei. Munkatársak: Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Gulyás Pál, Halász László, Pintér Jenő

52, 121, 203, 265

Figyelő.

Császár Elemér: Széljegyzetek az első Baumgarten-jutalmakhoz	61
E. O.: Egy bírálat bírálata	69
hb.: Bessenyei György emléke	227
Középiskolai értesítők irodalomtörténeti értekezései	71
Pintér Jenő: Magyar zsidó lexikon	132
Szász Károly: A Toldyak	130
th.: Külföldi vélemény a magyar irodalomról	141
—y —ó.: Egy síremlék leleplezéséhez	276
Elhúnytak	73, 142, 228, 278
Hírek	74
Új könyvek	75, 145, 231, 279
Társasági ügyek	79, 147
Inhalt der selbständigen Artikel	79, 149, 234, 280

A Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak működése tizennyolcadik évében, 1929-ben, 546 tagja és előfizetője volt. Ezek közül tiszteleti tag 3, alapító tag: 34, rendes tag: 370, előfizető: 250.

Folyóiratunk 1912-ben indult meg. Jelenleg 1000 példányban jelent meg. Ebből 654 példányt küldtünk a tagoknak és előfizetőknek, 44 példány ment szét cserepéldány gyanánt, a többi példány könyvárusi forgalomba került.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság eddigi tisztviselői:

Elnökök. — Beöthy Zsolt (1911—1921). — Négyesy László (1921—).

Alelnökök. — Négyesy László (1911—1921). — Szász Károly (1911—). — Dézsi Lajos (1911—). — Zoltvány Irén (1911—). — Viszota Gyula (1921—).

Titkárok. — Horváth János (1911—1918). — Viszota Gyula (1918—1921). — Alsóghy Zsolt (1921—).

Szerkesztők. — Pintér Jenő (1911—1914). — Baros Gyula (1914—1916). — Pintér Jenő (1916—).

Jegyzők. — Kéký Lajos (1911—1918). — Zolnai Béla (1918—1921). — Brisits Frigyes (1921—).

Pénztárosok. — Ágner Lajos (1911—1925). — Oberle József (1925—)

TANULMÁNYOK.

Az „átértékelés“ az irodalomban és a történelemben.

Írta: IMRE SÁNDOR.

1. Az *átértékelés* követelése mai életünk lényeges jellemzői közé tartozik. Néhány éve sűrűn halljuk ezt a szót; mind többször észleljük, hogy különösen az irodalomtörténet és a történelem hagyományos megállapításait, valamint az élő irodalom és az eleven közélet megszokott értékelését egyesek és irányok módosítani igyekeznek. De azt is tapasztaljuk, hogy ennek az átértékelési törekvésnek megvannak az ellenzői is, akik a szűkségét nem látják, a végrehajtását pedig igazságtalannak, sőt veszedelmesnek tekintik. Erre a párhuzamos, kettős jelenségre könnyű példát találni; akár arról esik szó, hogy vajjon a multnak egy-egy nagy emberét vagy eseményét (pl. Bethlen Gábort vagy a szabadságharcot) igazi nivoltában látjuk-e, akár arról, hogy egy-egy újabb irodalmi irány képviselői (pl. Móricz Zsigmond vagy Babits Mihály) megérdemlik-e „a sáncok közé“ beocsájtást és ezzel a mintegy hivatalos elismerést: minden alkalommal jelentkezik a régi értékeléshez való ragaszkodás és egy másféle álláspont küzdelme. Az érintett példák jelzik, hogy ez a küzdelem nagyon változatos okokból, különböző csoportosulásban keletkezik s az egyes ilyen esetek boncolása kimutatná, hogy korántsem állandó az „átértékelők“ és a tiltakozók serege. Az azonban mindig kétségtelen, hogy nemcsak eltérés, hanem merev ellentét van a két fél között; nem pusztán egyéni vélemények különbözőése ez, hanem alapvető kérdésekben szembenálló szemléleti irányok összeütközése. Néha hangos és sokszor éles, de ha csendes is, legalább az egyik oldalon mindig keserű. És egyelőre még szemünk láttára tart az éleződés és keseredés; egyike ez ama tüneteknek, amelyek a sokszor aggódva panaszolt bomlásra, az egyetértés fokozódó nehézsé-

geire, a lelki egység hiányára és e hiány állandó növekedésére figyelmeztetnek.

Azt lehet mondani, hogy ennek a jelenségnek — legalább is az irodalom és a történetírás területén — éppen az átértékelés gondolatában van a magva, még pedig főként abban, hogy némelyekben maga a gondolat sem érlelődött ki teljesen, a legfőbbben pedig a szó tartalmával nincsenek tisztában. Egyik oldalon jogtalanul sokat fejeznek ki vele, talán többet annál, amennyit gondolnak; a másik oldalon pedig bizalmatlanul tekintenek mindenkire, aki ezt a szót használja, mert irányzatosságot látnak benne és ezért elzárkóznak attól is, ami pedig számukra is elfogadható, sőt ami ebből a gondolatból akkor is megvalósul, ha senki nem akarja is tudatosan valósítani. Az *átértékelés* szükséglete ma sokak lelkében él, tehát valami jogosultnak kell lennie benne; sokan pedig riadtan tiltakoznak még a gondolata ellen is, tehát valami veszedelemnek is kell vele járnia. S így is látja a dolgot, aki nem áll eleve valamelyik oldalra, hanem mintegy elvi alapon nézi: miként keletkezhetett ez a követelés és miért döbbsentek meg miatta annyian?! A teljesen tárgyias szemléletnek mindig legkevésbé a híve, az nyilvánvaló; vélemények különbségét megszüntetni pedig nemesak nem lehet, de kártékony lenne még a törekvés is; elő lehet azonban segíteni, hogy ellentétes álláspontok között a más-vélemény keletkezésének megértése és megbecsülése fejlődjék ki. Politikában ez az eredmény nagyon kevésbé kecsesgett. tudományos téren azonban ezt remélni is lehet s többre nem is kell törekedni, mert a többi magától következik.

2. Akár az irodalom, akár a történelem szempontjából tekintjük a kérdést, bizonyos, hogy az átértékelés szavával jelzett mozgalom minden velejáróval együtt az életnek, a szellemi élet örök alakulásának természetes következése. Nem a mi korunkban jelentkezik először, sőt a mai mozgalom sem most kezdődött. Ma azért látjuk nagy jelentőségét, mert először is nagyon fogékonyakká váltunk efféle mozzanatok iránt s megszoktuk — szerencsénk —, hogy ne csupán egy napra gondoljunk, hanem a jelentkező törekvések várható eredményeire is. Azután meg kétségtelen, hogy mostanság sokkal bonyolultabb a szellemi életünk, mint csak száz évvel vagy ötvennel ezelőtt is: a hagyományos vélekedések átalakítására és megvédésére ma többféle eredetű és célzatú törekvés forrong, annyiféle.

amennyi felfogás vagy érdek egymás mellett, vagy egymással szemben érvényesül. Akik nyílt szemmel figyelték a magyar életet már a háború előtti évtizedekben is, azok tudják, hogy ez a mai átértékelési mozgalom csak változott jelszóval, másféle szervezetben, a régivel sokszor ellentétes irányban folyik, de a régi irodalmi és történelmi becslések ellen a küzdelem akkor is ugyancsak folyt s alig mult el az az idő, amelyben rohamos változásait éltük át az átértékelés uralkodó szempontjainak. Átértékelést ugyanis főképen olyanok sürgetnek, akik valamely erősödő vagy éppen már uralomra jutott, de mindenesetre vezetésre igyekvő irányhoz tartoznak; természetesen, hogy ezek mindenben a saját, közös irányelveiket igyekeznek érvényesíteni, tehát a mult értékelésében és a jelen egyéneinek, eseményeinek, törekvéseinek mérlegelésében is. Soha sem elég az ilyen átértékelési mozgalmat önmagában nézni, hiszen csak az egész társadalom állapotából, átalakulási mozzanatokból lehet megérteni. Amikor a társadalomnak olyan benső újra-rendeződése, szinte új rétegződése folyik, mint amilyennek most az árjában vagyunk, lehetetlen, hogy akik ezt a folyamatot nemesak átélik, szemlélik és elszenvedik, hanem valamely szempontból határozott cél felé irányítani is óhajtják, azok ne segítsék elő ezt az alakulást a lényeges kérdésekről való vélekedés rendszeres alakítása, az ő irányukra nézve kedvezőtlen, az ő álláspontjukról nézve helytelen, az ő meggyőződésök szerint téves vagy megtévesztő értékelés módosítása által is.

És a közvélekedés alakul, az értékelés szempontjai módosulnak akkor is, ha senki sem vezeti vagy irányítja a változást tudatosan. Az életnek néha fel sem ismert, de átérezett szükségletei új eszközök keresésére kényszerítenek, új irányú fogékonyságokat ébresztenek, emberek és események becslésére új szempontokat teremtenek. Így érthető meg, hogy mozgalmassabb korszakokban erősebben érzik a megszokott, régi nézetek, szempontok, ítéletek módosításának a szükséglete (igen jellemző erre a világháború legelső szakaszának és azóta mindenik fordultnak a hatása). A multat a jelen fényében nézi a legtöbb ember, csak a tudós gondolkodása tudja a jelent a mult alapján értékelni s a jövőt nem óhajtások, hanem lehetőségek szerint szerényen építeni. Különösen az irodalom áll nagy mértékben a változó megítélés hatása alatt. Nemesak a költő a saját korá-

nak gyermeke (ha nem áll is tudatosan „kora érzeménnyé“-nek kifejezői közé), hanem az olvasó is, még teljesebben; amint az élet az érdeklődés irányát módosítja, az érzelmek egyik vagy másik csoportját juttatja nagyobb szerephez: egyén és tömeg az irodalmi jelenségeket is aszerint értékeli, aszerint fogékony vagy érzéketlen értékeik iránt (pl. általában a korszerű tárgyú regények. legújabbán a megszállott területről jövő költemények sorsa és szerepe). Nyugtalan időkben gyorsabban megy végbe minden ilyen változás, könnyen támad a hagyományos vagy hivatalos értékelés iránt kétség, a bizalmatlanság hirtelen fejlődik ki és szembetűnően érvényesül a szellemi életben a tudatosodás törvénye: az észrevétlenül keletkező szükségletek határozott irányok céltudatos törekvésének adnak tartalmat. A folytonos alakulásnak természetes eredménye, hogy egyéneket (írókat, államférfiakat stb.) és alkotásokat (irodalmi műveket, szervezeteket, alkotmányokat), a közélet bármely terén történt eseményeket a változó korok különbözően ítélnék meg s hogy a mult nézeteivel szemben időnkint nemcsak egyénileg foglal állást egy-egy vagy kevés ember, hanem innen vagy onnan programként hangzik az elítélő bírálat vagy a felmagasztaló ítélet s ezek terjesztőinek hívei egyenesen — néha irányzatosan túlozva — elvetik a velük ellenkező, nem nekik szolgáló avagy nekik sem szolgáló régi álláspontokat, mert bizonyosak affelől, hogy nekik másra van szükségök, más a meggyőződésök.

Ugyanez a folyamat alapjában véve a tudomány életében is önként érthető. A tudományos problémákat egyének ismerik ugyan fel, de a korszak termeli: az élet, amely megértést és irányítást kíván, kérdéseket vet fel és szükségleteket nyilvánít. A változásokkal az is együtt jár, hogy a tudományos kérdések fontosság szerint mintegy helyet cserélnek, nemcsak a megoldott kérdések vonulnak hátrább, hanem néha még a megoldás előtt elveszíti egy időre a jelentőségét az olyan feladat, amelynél közvetlenebb vagy messzebb érő hatású jelentkezik. S azután a tudomány maga is él: mindenik ága gyarapodik, mert új kérdések ébrednek, fejlődik, mert eredményekre jut, fogatkozásai támadnak, tévedések állhatnak benne elő; új (pl. élettani, fizikai, történelmi) adatok megingatnak régi megállapodásokat, új szempontok a tudományos anyag másféle csoportosítását kívánják, új módszerek a teljesebb áttekintést, új eredmények keresését teszik lehetővé. Semmi szükség itt

példák felsorolására, mert nyilvánvaló, hogy mindezek miatt a tudományos életben is bőven van alkalom és beállhat a szükséglet arra, hogy a kutató maga és mások, elődök és kortársak eredményeiben, módszerében, célkitűzésében kételkedjék, azok iránt bizalmatlanná váljék s ahelyett, hogy a megkezdett úton tovább haladna, visszatérintsen, valamit újra kezdjen, régít elvessen. Ez a tudósra nézve nemcsak lehetőség, hanem a tudomány mivoltából eredő kötelesség. Érthető, ha szembe kerülnek egymással azok, akik ezt a munkát szükségesnek tartják, meg azok, akiknek nincs kétségek az eddigi eredmények helyessége felől. E szembenállás azonban nem fejlődhetik ellenségessé, ha az egyik fél elismeri, hogy ilyen átvizsgálásra és újraértékelésre, tehát esetleg a megállapodott nézetek módosítására szükség lehet, a tudomány fejlődése rendjén időnkint valóban szükség is van, — a másik fél pedig szintén nem akar egyebet, mint az igazság kiderítését. S ezen a ponton kell újból hangoztatnom azt a megfigyelésemet, hogy az „átértékelés“ jelszavában van a baj: ez a szó többet mond és csakugyan többet is értenek rajta, mint amennyi tudományos gondolkodással jogosult és szükséges.

3. Magában véve azt, hogy a mienkhez hasonló időben az átértékelés gondolata felmerül, az előzők szerint egészen természetesen kell találni. Komolyan kell azonban törekedni arra, hogy sem az irodalom kérdéseinek tudományos vitatásában, sem a történelem értékelésében, sem bármely tudományos munkatéren ne válhassék uralkodóvá ennek a szónak az az értelme, amely a mai nyugtalanságot szintén természetessé teszi, a jövőre néve pedig súlyos következzésekkel járhat. Az *átértékelés* szavában ugyanis már benne van az a gondolat, hogy valamely célból valamely határozott, már kialakult tételt alkalmazok; nem azt keresem, hogy kétségem alapos-e, bizalmatlanságom jogosult-e, azt sem, hogy vajjon hogyan is áll a dolog; ezt mind tudom már s ezen az alapon csak azt a feladatot látom magam előtt, hogy a magam igazát mutassam ki. A tudományos munkában is van olyan időpont, amikor egy-egy kutató számára már csak ez a feladat, de tudományos munka ezzel a céllal nem kezdődhetik. Itt *az átértékelés csak eredmény lehet, célkitűzés sohasem*. Tudós ember csak azt tudja, hogy mit keres; azt már több-kevesebb alappal csak felteszi, hogy előreláthatóan mit találhat, de

éppen a saját feltevése iránt a legszigorúbb, mert nem a maga igazát keresi, hanem az igazságot. Az átértékelés hangoztatása azért veszedelmes, mert célnak tünteti fel azt, ami csak egyféle embernek lehet célja, t. i. a védőügyvédnek, ha a tényeket mindenáron a védett javára akarja magyarázni; még a párt-politikus beszédében is van helye az átértékelésnek, vagyis adatokat a maga szempontjából értékel és olyannak tünteti fel őket, hogy érlette, mellette szóljanak, — de tudományos munkát ezzel a vezetőgondolattal kezdeni nem lehet. Ez azt jelentené, hogy az ember a maga egyéni szempontját, tetszését ráerőlteti a tényekre; felidézné azt a veszedelmet, hogy érzéketlenné válik tények vagy magyarázó körülmények iránt, nem tud semmit elfogulatlanul megérteni, minthogy ezt vagy azt, sokszor önkéntelenül is ráérti emberekre, eseményekre, művekre. A tudomány haladása, mindenféle álláspont tudományos értéke szempontjából értéktelen minden olyan eljárás, amely — akár-hogyan vált is szükségessé — nem a kérdésen kezdődik, hanem az állításon, nem nyílt vizsgálódás, hanem mesterkéltség igazolás, nem tényekből következtet, hanem érveket keresgél.¹ Az átértékelés szavából ez az értelme érzik ki legerősebben és elvész emellett az a gondolat, hogy igenis, időnkint, uralkodó gondolatok változása, új célok kialakulása, ismeretlen adatok feltárása, tévedések felismerése következtében szükséges és kötelesség újra megvizsgálni a régi álláspontokat. Innen érthető most a tiltakozás az átértékelés ellen különböző vonatkozásokban (pl. a történelmi felfogásban, élő írók megítélésében, a nevelési intézmények értékelésében stb. nyilvánvaló az átalakulás és ez ellen nemcsak egy oldalról hangzik ellenvetés).

Ebben az értelmezésben különben mindkét oldalra veszedelem rejlik. Az ilyen „átértékelő” szavára csak azok hallgatnak, akik ugyanazzal a kiindulással fordulnak a kérdések felé s valami határozott, nekik tetsző *mást* várnak; ezek aztán csalódnak, ha tárgyias mérlegelést és minden irányú igazságszolgáltatást találnak. Ha pedig az átértékelés csakugyan egyoldalú, nem hathat azokra, akik az igazságot keresik minden elfogultság nélkül; sőt ezekre még a tárgyias munka sem hat, mert ezek legnagyobb része kezébe sem veszi az olyat, amit

¹ Itt valami értelme volna ama képtelen „alátámasztás”-nak, amit ma annyit emlegetnek. A magyar *megettámaszt*, *odatámaszt* vagy *támogat*, állítását igazolja vagy megerősíti; *alátámasztani* legfeljebb azt lehet, ami nélkül a legvégben lógna.

előttük az átértékelés jelszava vagy hírlélése gyanussá tett. S éppen itt a veszedelem a másik félre nézve, amelyik t. i. eddig helyesnek ismerte vagy vélte azt az átértékelni valót. Aki bizalmatlansága miatt nem nézi meg, miben áll a módosítás, mi teszi indokolttá, mi újat tár fel adatokban, szempontokban az az új munka: az ilyen ember vélekedésében talán megrögződik, de meg nem erősödhetik, mert saját álláspontját nem tudja ezen az új alapon megvizsgálni, új ellenvetésekkel szemben megvédeni.

Az egész kérdés lényegét és megoldását is abban kell keresnünk, hogy ami tudományos szempontból minden téren egyedül jogosult és feltétlenül szükséges, azt nem az átértékelés, hanem az *átvizsgálás, újból megvizsgálás* szava fejezi ki helyesen. Igaz, hogy itt is van bökkenő, mert az erre a fogalomra rendszeren használt idegen szavunk, a *revízió*, szintén határozott mellékértelmével együtt forog közszájon: a revízió talán mindig változtatást értenek.² Pedig az újból megvizsgálás, az átvizsgálás nem jár feltétlenül az álláspont, értékelés módosításával; lehet, hogy éppen megerősödik a régi meggyőződés, mert új szempontokból *ellenőrizve*, így is helytállónak bizonyult. Érre az ellenőrzésre van szükség; ennek jogsultsága ellen szót senki sem emelhet s ennek eredménye mindig közérdekű, mert az igazsághoz közelebb visz, a benső értéket tisztábban felderíti. Az átvizsgálás, az újból megvizsgálás természetesen újból való értékelést is jelent; ha tudományos céllal történik, ha egyedül a tudomány érdeke vezeti: senkinek semmi baja nem származhatik belőle, aki ezt látja a legfőbbnek s tudja, hogy emberi tévedéseket fel lehet ismerni és helyre kell igazítani. Az *újra értékelés* egyébként még nem bizonyosan *átértékelés*; de ha ez következik belőle, azt is nyugodtan fogadja mindenki olyan emberektől, akik nem *átértékelni* akarnak, hanem egyedül az igazat keresik.

² Altalában sok baj van idegen szavak használata, pontatlan értelmezése, szolgai fordítása miatt. Hasznos lenne az erre vonatkozó adatok összegyűjtése a tudomány mindenik ágában.

Beöthy Zsolt tanárvizsgálati dolgozata és Toldy Ferenc bírálata

Írta: GÁL JÁNOS.

Szakembert és irodalombarátot egyaránt érdekelni szoktak az olyan adatok, melyek irodalmunk neves munkásaira nézve közvetlen, benső ismeretanyagot szolgáltatnak, mert az effélék mindig jellemzően egészítik ki a róluk eladdig alkotott képet. A véletlen kezünkbe juttatta Beöthy Zsolt tanárvizsgálati szakdolgozatát és Toldy Ferenc bírálatát; úgy véljük, széleskörű olvasótábor érdeklődésének teszünk eleget, amikor ezeket az irodalomtörténeti fontosságú dokumentumokat nyilvánosságra hozzuk. Toldy Ferenc és Beöthy Zsolt a magyar irodalomtörténetírásnak olyan két büszkesége, hogy semmi sem lehet érdektelen, mi az ő munkásságukra vonatkozik; különösképp akkor nem, amikor — mint a jelen esetben is — egyiküknek éppen azon pályán való elindulásáról van szó, amely annyi dicsőséget hozott Beöthynek és annyi eredményt a magyar irodalomtudományak.

Ismeretes, hogy Beöthy Zsolt eredetileg nem a tanári pályára készült, hanem, jórészt atyja kívánságára, jogot végzett s aztán 1871-ben segédfogalmazó lett a pénzügyminisztériumban. De már jogászkorában is az akkor már öreg Toldy Ferenc előadásait hallgatta legszívesebben, sőt egyetemi tanulmányainak befejezésekor társai nevében is ő búcsúzott el igen meghatározó körülmények között az ősz mestertől. Ez a búcsújelenet oly mélyen bevésődött Beöthy Zsolt szívébe, hogy sohasem tudta elfelejteni s a „magyar irodalomtörténetírás atyjáról” mindig a legnagyobb tisztelettel emlékezett meg. A pénzügyminisztériumban négy évig hivataloskodott Beöthy s ezalatt készült el a tanári vizsgálatokra is. Toldy Ferenc példaképe olyan varázserővel fogta meg lelkét, hogy sem atyja kívánsága, sem a minisztériumi fényesebb előmenetel lehetősége nem tudta megtartani a jogi pályán: sok tépelődés után 1875 július 29-én lemond hivataláról, miután előbb már elhatározta, hogy tanári vizsgálatot fog tenni.

Az alább közölt tanári szakdolgozatát 1875 tavaszán készítette a magyar nyelvészetből; júniusban benyújtotta és Toldy

július 9-én már elkészíti róla a bírálatot, úgy, hogy Beöthy szeptember 18-án vizsgálatra állhatott.

Toldy jelentéséből megtudjuk, hogy otthoni dolgozatról van szó. A tanári vizsgálaton ugyanis már akkor is két dolgot kellett készíteni: egy házit és egy zárthelyit. Maga a vizsgálat azonban a maitól sokban eltért. 1875-ig voltakép tüzetes miniszteri rendelkezéssel nem volt megállapítva a vizsgálati rend. A magyar iskolaügy általában az Entwurf és a jogszokások szerint igazodott.¹ Az érettségi után három évet kellett az egyetemen szaktanulmányokkal eltölteni. Két év múlva azonban már lehetett jelentkezni az ú. n. „elővizsgálat“-ra. Három év múlva pedig a teljes tanári vizsgálatra; ennek sikeres letele után a jelölt diplomát kapott. Külön pedagógiai vizsgálat még nem volt. A jelölt két, esetleg három szaktárgyat választott, de közülök egy főtárgyként, a többi melléktárgyként szerepelt. Beöthy főtárgya a magyar nyelv és irodalom volt, melléktárgya pedig német. (Németül Bécsben, Münchenben s általában németországi tartózkodása alatt jól megtanult.) Az „elővizsgálaton“ (s később egy ideig az „alapvizsgálaton“ is) csak egy érdemjegyet kapott a jelölt; a szakvizsgálaton azonban mindkét tárgyból külön bírálták el. A házi dolgozat benyújtását szigorúan terminushoz kötötték. A „Régi Tanárvizsgálati Törzskönyv“-ben van több olyan bejegyzés, hogy a jelölt a terminus elhalasztását kéri. Beöthy dolgozatára vonatkozóan a bírálaton ceruzával megjegyezve ezt olvashatjuk: „Később érkezett be a házi dolgozat.“ Az írás Toldy Ferencre vall. Alatta kék színes ceruzával más valaki ezt írta mintegy válaszképpen rá: „Már beérkezett idejében.“ Mulasztás tehát Beöthyt e részben sem terheli.

A jog elvégzése után természetesen nem töltött újra három évet az egyetemen, hogy tanárvizsgálatot tehesen. Erre nem volt szükség. Hisz olyanok is rendszeresen jelentkeztek akkor tanárvizsgálatra, akik egyáltalán nem jártak egyetemre, hanem pl. valamelyik vidéki theológián végezték tanulmányukat. Még az 1883. évi XXX. t.-c. 62. §-a is megengedi, hogy egyetemi végzettség nélkül is tanári vizsgát tehesenek azok, akik irodalmi munkásságukkal szakképzettségüknek és műveltségüknek már „kitűnő bizonyosságát“ adták.

¹ Csak 1875 okt. 28-án jelent meg Trefort 26.077. sz. rendelete, mely szabályozta a középtanodai tanárvizsgálatot. Ez tehát már Beöthyt nem érdekelte.

Mikor Beöthy vizsgát tett, már volt tanárképző-intézet is. Trefort 1872. évi május 13-án kelt 6351. sz. rendelete állította föl a „Középtanodai Tanárjelöltek Képezdédjéit“ öt szakosztálylyal, külön a gimnáziumi és külön a reáliskolai tanárjelöltek számára. Az 1873. évi szeptember 29-én kelt 20.811 sz. rendeletével azonban egyesítette a két intézetet és szakosztályainak számát háromra csökkentette. Beöthy e Trefort-féle tanárképző-intézetnek már nem volt tagja, minthogy akkor már a pénzügyminisztériumban hivataloskodott. Tőle már csak azért sem kívánták meg az újabb egyetemi tanulmányokat, mert 1875-ben már tekintélyes irodalmi működésre tekinthetett vissza. Ennek nyoma érezhetőleg rajta van Toldy bírálata is. Ezért, meg azért is, hogy lássuk, minő szellemi felkészültséggel és lelki tartalommal állt Beöthy tanári vizsgálatra, alább röviden rámutatunk a vizsgálatáig kifejtett irodalmi munkásságára.

Voltakép már 14 éves kora óta írónak nevezhette magát. Ettől kezdve már munkatársa több gyermek- és ifjúsági lapnak. Így a „Gyermekbarát“-nak 1862-től, az „Ifjúság Lapjá“-nak 1863-, az „Iskolai Kistükör“-nek 1864- s a „Magyar Gyermekbarát“-nak 1865-től. Ugyanezen évben, tehát 17. életévében már egy 282 oldalas kötet jelenik meg tőle „Elbeszélések“ címen. 1871-ben ugyancsak ily címen 259 oldalas könyv. 1872-ben „Bíró Márton“ c. 192 oldalas elbeszélése hagyja el a sajtót. Sőt tanári vizsgálata előtt írta legsikerültebb s legterjedelmesebb szépirodalmi munkáját, a „Kálozdy Béla“ c. kétkötetes regényt is, mely 1875 első felében a Pesti Napló 1–144. számában meg is jelent.

Írt ekkor már számos színibírálatot is; így: Shakespeare III. Richárd-járól (Vas. Ujs., 1868), Szigligeti Trónkereső-jéről (U. o.), Rákosi Jenő: Szerelem iskolájá-ról (Athenaeum, 1874) stb. Számos kritika jelent meg tőle; pl. Tompa költeményeiről (Nefelejts, 1867), Jókai: Szerelem bolondjai-ról (Fővárosi Lapok, 1860), Turgenyev egyik regényéről (U. o., 1872) stb. Sőt sikerrel megpróbálkozott esztétikai vonatkozású cikkekkel is. Ilyenek: Az angol regényirodalom Scott óta (Föv. Lap., 1868). Schiller: Haramiak 2. részéről (Athenaeum, 1870). Arany: Bolond Istók-járól (U. o., 1871).²

Mindezekre következett aztán ez a dolgozat, amely tehát írói szempontból már nem kezdő ember munkája.

² Beöthy munkáinak bibliográfiáját összeállította Kéky Lajos: Beöthy Zsolt. (Költők és írók.) Bpest. E. n.

A határozott igeformák a Halotti Beszédben,
különösen: *tilutoa, mundoa, hadlava, terumteve, feledeve, veteve.*

(A felhasznált források jegyzetekben vannak idézve.)

A szenvedélyes nyelvészeti harcnak, mely évszázunk elején a nagy Révai tudományos rendszere és Verseghy empirikus rendszertelensége között folyt; mely kiinduló pontjával, a történeti nyelvtudomány megalapításával az egész európai tudósvilág történetében emlékezetes, a magunk nyelvészetében áldásos és feledhetetlen eredményű volt: ennek a harcnak egyik főkérdése vala: vajjon a nyelv elemeiben mint egy élő organizmusnak alkatrészeit kell-e keresnünk, bár azokat az idő részben megfosztotta önállóságuktól, örteményüket ellomályosította, hangjukat elváltoztatta; vagy tekintenünk a nyelvet egyszerűen holt elemek halmozatának?³ E kérdés felállításával arról volt szó, hogy keressük-e nyelvünk alapszerkezetében a törvényeket, vagy az időknél változó divatával siessünk szentesíteni egymás után a törvénytelenséget; arról, hogy kötelességünk-e s hatalmunkban fog-e állani, örködni a nyelv tisztaságára, vagy meg kell hajolnunk bármelyik felkapott nyelvrontás sikerei előtt. A haretórról Révai sírjára került a pálma. Az ő nyomába lépett nyelvtudomány *tudomány* akart lenni a szó valódi értelmében s nem érvén be a ma divatos nyelvformák, beszédrészek, elemek egyszerű és kényelmes összegyűjtésével, a multba jár vissza törvényeit keresni a látszólagos szabálytalanságoknak, egykori önálló életét képzőinknek és ragjainknak, fejlődésük és alakulásuk menetét, szóval a nyelvnek egész élettörténetét.

Révai maga nyelvtörténetünk legrégebb emlékének, a Halotti Beszédnek egy vaskos kötetet szentelt,⁴ melyben halhatatlan emléket állított a nyelv organikus fejlődése titkaiba beható lángelméjének. A magyar nyelv e legrégebb emlékében előforduló néhány igeformának elemzése levén feladatunk, bevezetőleg óhajtottunk rámutatni az irányra, melyben tanulmányunkhoz fogtunk, a tudomány amaz alapigazságára, — hogy t. i. a nyelvnek minden ízében életet és jelentést keresünk —, mely ha a nyelvbúvárokat csábította és csábítja is tévedésekre, ezek is legalább az igazra, a helyesre, a tudományosságra való törekvést mutatják.

A Halotti Beszédben és könyörgésben a következő 18 határozott alakú (a cselekvést határozott tárgyra irányozó) ige fordul elő: *latiatuc* (2-szer), *terumteve*, *odutta vola*, *tilutoa*, *mundoa*, *hadlava feledeve*, *zocosia vola*, *veteve*, *mulchotia*, *vimagguc* (5-ször), *bulscassa* (2-szer), *ovga*, *zoboducha*, *vezesse*, *tumetivk*, *helhezie* és *ilezie*. Jegyezzük meg mindenekelőtt általánoságban, hogy amint e sorozat mindogyik tagja tanúskodik róla, egészben véve a határozott igeforma képzésének módja ez előtt hétszáz évvel is ugyanaz volt, ami mai napság: csak az elsorolt igék közül többen még tisztábban feltűntetik a szóban forgó igealak eredeti elemeit és alakulásának módját. Ezek is bizonyosságot szolgáltatnak Toldy Ferenc azon állítására, hogy „a

³ Toldy Ferenc: A magyar nemzeti irodalom története, rövid előadásban. kiadás. I. köt. 151. l. 152. l.

⁴ Joannes Nicolaus Révai: „Antiquitates Literaturae Hungaricae; vol. I. quod complectitur duas allocutiones funebres genuinae veteri pronunciationi restitutas.“ Pest, 1803.

magyar nyelv e mostani hazájában *egy* új nyelvtani alakot sem fejtett ki, *egy* képzővel sem bővült.⁵

Hogy utóbb minduntalan vissza ne kelljen térni rá, írjuk ide és alkalmazzuk mindjárt a Halotti Beszéd írásmódjára nézve szembotíuő sajátégoakat, melyek forrása, 1. hogy az akkor új divatú latin írásjegyek az idegen nyelv hangjainak teljes jelölésére nem voltak alkalmasak és 2. hogy az írás mestorségét leginkább idegenek gyakorolván, azok nyelvünk hangjait megkülönböztetni s szabatosan jelelni nem tudták.⁶ Így 1. a hosszú és rövid magánhangzók írásjel által megkülönböztetve nincsenek, Pl. *latiatuc*, *vimagguc*, *bulscassa*-ban az *a* hosszú *á*... és mert 2. az ó-magyarban két *u* és két *o* hang volt, melyek közül a nyiltabb *a*-val és *o*-val, a zártabb *o*-val és *u*-val íratott. Példák amarra: *latiatuc látjátók* helyett, *odutta adotta* helyett, *tilutoa tilótáa* htt, *mundoa mōndāa* htt, *zocoztia szákásztja* htt, *mulchotiā mulhātja* htt, *bulscassa bölcsássa* htt, *zoboducha szábādūha* htt. 3. Az *ö* íratik *u*-val vagy *v*-vel; péld. *terumteve* és *tumetivk* ezek helyett: *terömteve* és *tömötjök*. 4. A *g*, *l*, *n* a megfelelő lágyult hangokat is jelzik; pl. *ovga óugya* htt, és *vimagguc vimággvök* htt. 5. A *k* a szó végén többnyire *c*-vel íratik; így *latiatuc*, *vimagguc*, *zocoztia*, ezek helyett *látjátók*, *vimádjók*, *szákásztja*. 6. A *cs* hol *c*-vel, hol *sc*-vel írva fordul elő; pl. *bulscassa bölcsássa* htt. 7. Az *sz* hol szinte *sc*, hol *z*-vel jelöltetik; mint *zocoztia*, *zoboducha* és *ilezie* ezek htt: *szákásztja*, *szábādūha*, *ileszje*.

Ezek után vegyük nyelvtani tekintetben a tárgyalandó formákat elemzés alá, végül hagyva azokat, melyek egészen ősi s már a közép magyar nyelvben kiveszett alakjukkal behatódó elemzést igényelnek és érdekesebb eredményeket ígérnek, t. i. a mutató mód félmult idejének egyes harmadik személyében előforduló következő igéket: *terumteve*, *tilutoa*, *mundoa*, *hadlava*, *feledeve* és *veteve*. Az elomzendő formák mindegyikéből kitűnik, hogy a határozott alak ragjai (az ú. n. tárgyi személyragok) a cselekvő alany jelzésén kívül még egy oly elemet is világosan tüntetnek fel, melyre az ige által kifejezett cselekvés, mint tárgyra irányul,⁷ új és tagadhatatlan tanúkul a Révai által felismert, kimondott és alapul elfogadott tétel igazsága mellett.

A mutató mód jelen idejében határozott alakban találjuk e két igét: *latiatuc* és *tumetivk*. Az első, mely a többes második személyben áll, elemeire bontva lesz: *lat + ja + tuc*, melynek első szótága a *tó*, a második a beékelte tárgyi névmás, a harmadik végre az alanyt jelentő többes második személyes ragnévadás, mely ismét felbontható az egyes második személyre (*te*) és a többes ragra (*k*). A *tumetivk*, vagy olvasva *tömötjök*, a többes első személyben (a *töm* gyökből) a következő elemekből áll: *tömet-j-ök*. Az első két szótág a *tó*, a *j* betű a tárgy képviselője, az *ök* pedig a névmási eredetű *onk*, *önk* (az újmagyarban *unk*, *ünk*), mely a közbülső orrhangot kilökte.

Ugyancsak a jelentő mód végzetlen és végzett múltjának is van példája a Halotti Beszédben *Amaz zocoztia vola* olv.: *szákásztja vála*; emez *odutta vola*, olv.: *adot'a vála*. Mindkettő a határozott forma egyes harmadik személyében, melyben az alany raggal nem jelöltetik meg. Érdekes az utó-

⁵ Toldy F: A magyar nemzeti irodalom története. Pest. 1862. I. k. 31. l.

⁶ Imre Sándor: A magyar irodalom és nyelv rövid története, Debrecen, 1870. 37. l.

⁷ Riedl Szende: Magyar Nyelvtan. Pest. 1864. 168. l.

biban, hogy a határozatlan mult harmadik személyét jelentő teljes törzsek-lőz ad + ott és nem ad + t ragasztja a tárgyi ragot.

A határozott alakú parancsoló módra egy, a foglalóra hat példánk van. Amaz: vimaggue olv.: vimággv^uk, mely következő elemekből áll: v + imád + j + ök. A v ajakszellet; imád a tő; a következő j betű a módjegy; végre az uk a többes első személy alanyi névmás-raga, ugyanúgy képezve, mint a hogy a tömetjök-nél érintettük, csakhogy itt bele lesz olvadva a tárgyra vonatkozó névmás is. — A foglaló mód jelen idejének egyes harmadik személyében vannak: bulscassa, ovga, zoboducha, helhezie és ilezie. Megjegyezvén előre, hogy a j módjegy és a tárgyi névmás (a, e) mind-egyikben megvan, (ovga, mely ouggvá-nak hangzott, elemezve: oud + j + a), egyenként a következő érdekes tanulságokat vonhatjuk belőlük: 1. A t-ben végződő törzseknel a foglaló-mód jegye vagy jellemhangja már átváltozik, sőt az előtte álló t-t is átváltoztatja s-sé s így lesz bolesát + j + a, (ez különben azon kivételes igék közé tartozik, melyek hosszú magánhangzójuk után is át engedik változni t betűjüket) és vezet + j + e htt bolesás + s + a és vezet + s + e. 2. A sziszegők azonban még nem bírták áthasonítani, — mint a középnyelvi magyarban is még alig — a szóban forgó j-t, s látjuk, hogy helhezie és ilezie fordul elő, olv.: helyhez + j + e és illesz + j + e. 3. Az ojt képzőjű szabadojt pedig olyanformán képezte foglaló módját, hogy a t-t kilököve, az egymás mellé jutott két j-t kemény torokszellettel cseréli föl s így lesz szabadóha.

A tehető igének egy példája: mulchotia. Értelme: el nem mulaszt-hatja magáról, ki nem kerülheti. Arra látszik mutatni, hogy a tehető hat, het az ó-magyarban kemény torokszellettel ejtetett. A mutató mód jelen idejének egyes harmadik személyében állván, a már elmondottak szerint csak így lesz felsorolható: mul + hat + j + a.

Erdeklődésünket azonban legjobban lekötik a mutató mód határozott formabeli félmult képződéseinek következő maradványai: terumtve, tilutoa, munda, hadlava, feledeve, veteve. Lekötik pedig nemcsak azért, mivel ige-ragozásunk fejlődési történetének egy oly stádiumát ismerjük fel egész tisztán bennük, mely már a középnyelvi magyar nyelvben bezárult, s csupán a föl-tételes mód jelenének három személyében (Egy. 3. és Több. 1. 3.) maradt még rövid életű nyoma, hanem azért is, mert egész Toldy Ferenc nyelvészeti tanulmányainak, különösen „Magyar irodalomtörténeti olvasókönyvé“-nek⁸ megjelenéséig az elemek, melyekből az elsorolt alakok össze vannak téve, teljes biztossággal nem lévén meghatározva, rendszeren tévesen is olvastattak. Ez alakok érdekessége Kazinczyt is megragadta, kinek aetheticai és nyelvészeti érzéke lelkesedve emlékezett „ezekről a szép imperfectumokról!”

Első, aki olvasta azokat, Faludy (sic!) Ferenc volt, kivel Sajnovics közlötötte a Halotti Beszédet, kit azonban „jól tudott nyelvéből csak találgatása vezetett.” Olvasása közölve van Sajnovics híres nyelvészeti munkájának elején.⁹ Faludy azonban az ó-magyar nyelv szavait mult évszázbeli alakjokban adta vissza s olvasásának, amint tudományos alapja nem lehetett és nem volt, úgy tudományos jelentősége sincs.

⁸ Pest, 1869. I. k. 22. l.

⁹ Demonstratio idioma Ungarorum et Laponum idem esse. Nagyszombat 1771., 5. l.

Első, ki tudós készüllettel, nyelvészeti érzékkel és beható ítélettel foglalkozik az ókori magyar nyelv legjelentékenyebb emlékével, Révai volt. Ki arról a főntebb idézett művet írta. E mű 11 fejezete foglalkozik az említettük hat alakkal és azon nyelvtörténeti tényekkel, melyek azokból vonhatók.¹⁰ E hosszú tárgyalás legnagyobb része a v ajakszellel és a j ínyszellel szerepe körül forog nyelvünkben. Bár nem a helyes célhoz jut, de ismori és kimutatja a tudomány útját, midőn a leírt alakok végső magánhangzójában az átváltozott harmadik személyes névnapst (ö) keresi. (52. §.) Egyébiránt ebben a nézetben volt Toldy is egész a legutóbbi időkig, nevezetesen „Olvasókönyve“ egynémely szakaszaihoz írt nyelvészeti jegyzeteinek kiadásáig. Révai olvasása, melynek hibáját — a rag első szótagiabeli magánhangzójának megnyújtását — tisztán a jó hangzásra alapította, így hangzott: teremté: terömteve, feledéve, vetéve, tilotóá, mondoá, halláva (49. §.). A többire nézve, ha ez olvasásmód összehasonlittatik azzal, melyet a hangtan mai eredményeivel egyezően fentebb közöltünk, s figyelembe vétetik, hogy Révai úttörő volt: senki sem fogja kifogásolni ezt az olvasást. A középkori költészet gyűjteményének első kötete aztán¹¹ Döbrentei Gábortól becses levezető értekezést hozott a Pray-kódekről, a Halotti Beszédnek történetéről és nyelvéről. Többek között ennek mai nyelvjárásainkhoz való viszonyát is fejtegetvén, érdekes adalékkal közli a karancsvidéki Szabó Istvánnak és azután Szeder Fábriának olvasását vidékiek palóe kiejtésével, melyben a tárgyalt formák így olvastatnak.¹² 1. Szabónál: teremtee, titotta (sic!), mondá, veté, feledé, hallá. 2. Szedernél: teremtié, tiltuóá, monduóá, vette, felejtíé, halluá. Mint látjuk, Karancsvidéken még a teremtee és feledébe-ben van némi nyoma a később egy hosszú magánhangzóba vont két különböző rag elválasztásának. Ugyanezeket Döbrentei — behatóbb nyelvészeti igazolás és fejtegetés nélkül — így olvasá: teremtéve, tilotóá, mondoá, halláva, feledéve, vetéve.

Hogy különben ez ígealakok olvasásában mennyire tévedeznek nyelvészeink, mutatja Imre Sándor is, ki következőleg olvassa a szóbanforgó ígiket: teremtéve, mondaá, tilotaa, hallava, feledéve, vetéve.¹³

A kérdés, mely helyes elemezések és olvasásuknál elsőben fölmerül, az, hogy minő elemekből áll nyelvünkben rendszeren az a forma, melyben az elősorolt ígék állanak? Miután az egyezsámu harmadik személyben az alany nem szokott megjelölteni, a határozott alakú félmult egyes harmadik személye a mutató módban áll 1. az ígető, 2. az időrag- és 3. a tárgyragból. Ha már ezeket kereszük az egyszerűbb tilutoa és mondoa-ban, vagy olvasva tilotáa- és mondaa-ban, ezeket következőleg bonthatjuk szét: tilot + á + a és mond + á + a. A tilot és mond a tö, az á a félmult idő raga, a végső tiszta a pedig a határozó mutató névmás (e), mely hangvonzatilag a-ra változott. Ezekben a két magánhangzót nem köti össze szellel, minek okát talán az első á zárt voltában kereshetjük. Ellenben a két ragot v ajakszellel köti össze ezekben: teremtéve, hadlava, feledéve és vetéve, melyek mindegyikében az utolsó előtti magánhangzó (az időjegy) az utolsótól (a mutató névmástól) határozottan elkülönül. Ez a v ajakszellel utóbb j ínyszelleltté

¹⁰ Fentid. munka 43—53. §. 102—122. 1.

¹¹ Régi magyar nyelvemlékek. I. k. 1. Temetési beszéd és könyörgés. 2. Ó-testamentomi néhány könyv. Buda, 1838.

¹² Id. m. 23. 1.

¹³ Id. m. 36. 1

változott: hallaja, terömtejo stb., mígnem a két rövid magánhangzó egy hosszúvá olvadt és lett teremté, mondá, hallá, feledé, veté, tiltá. Ezekből már világos, hogy a tárgyalt ó-magyar határozott félmult-idei formák ragjának mind a két eleme, tehát mind a két tagja röviden olvassandó; így: *terömteve, mündáa, hallava, feledere, tiltáa és vetere.*

A Halotti Beszéd tisztá magyarságát sokan megtámadták. Horvát István maga is a régi jász nyelv maradványának nézte, Cornides tót pap munkájának állította, a debreceni grammatikusok pedig azt vitatták, hogy szerzője — a hanghasonítás ellen alkövetett vétségek folytán — nem lehetett magyar. Ezeknek felett Révai korának első tudományos folyóiratában¹⁴ s feleletéből alkalmas befejezésül ideiktatjuk ezen, éppen tárgyunkat érintő sorokat, melyekkel a Halotti Beszéd írójának magyarságát vitatta: „Sohol nem vét az író a meghatározott igével való élésben, melyben leghamarább botlik a tót.“

Beöthy Zsolt.

Toldy Ferenc bírálata:

Jelentés Beöthy Zsolt úr otthoni dolgozatáról a m. nyelvészethöz.

Rég túl vagyunk azon a helytelen nézeten, mely szerint az ó-magyar Halotti Beszéd írásmódja sajátosságának egyik forrása az, hogy az írás mesterségét leginkább idegenek gyakorolták volna, mint értekező is állítja: fejletlenség az, de mely a régi kiejtés lehető szabatos jelölésével való küzdelmet érezhetőleg feltünteti. — Helytelen az *i* mutatóragnak, *j*-nek olvasása: ma már a lát-*i*-at-ök olvasás és elemzés mellett kell állanunk, bár szakadatlan sorban egymást váltó ó-magyar emlékek elégséges száma hiányában meg nem határozható többé: mikor ment legyen át ezen *i* kiejtésileg *j* be; — helytelen e formula is: lat-*ja*-tok, mert a mutató rag nem *ja*, a második személy raga nem *to*, hanem *at* (mint a névszókban ház-*at*-ok), s a többes rag nem *k*, hanem *ök*, miután ilyekben a mássalhangzó *magá elibe* veszi fel a segédhangzót. — Helyesen veszi észre értekező, hogy a ragozásban kiesett az *n*, de ez itt nem pusztá orrhang, mint ő véli, hanem az első személy raga (*en ön an on*). — Lényegileg hibás több elemzés is: így az *a* (ebben lát-*ja*) éppen nem „*tárgyi névmás*“, hanem *ellenkezőleg* személyrag. Az *i* sem „*tárgyi személyrag*“ (p. 12. fából vaskarika), sem „*tárgyi névmás*“ (p. 7.), vagy a „*tárgy képviselője*“, de nem is „*határozó mutató névmás*“ (p. 14.) és ismét „*mutató névmás*“ (p. 15.): hanem mindössze egyszerűen *mutató rag*, vagyis az *i* mutató névmásnak (*i*-me, *i*-de, *i*-nnen) ragul használata...

E bukdácsolások dacára az előadásban, az egész értekezés szorgalmas tanulmányról, a kérdés ártéréséről tanuskodik s arról, hogy szerző érzékkel bír nyelvtörténeti vizsgálat dolgában, amiért az *egészben, dicsérettel elfogadtatik.*

Budapest, július 9. 1875.

Toldy F.

Eddig a két kézirat. Beöthy írása és névalírása már teljesen azt a jelleget mutatja, amelyet Nagy-Magyarországnak egész tanárnemzedéke oly jól ismer, azzal a természetes különbséggel, amelyet az idő teremtett a 27 és 70 éves Beöthy keze-

¹⁴ Tudományos Gyűjtemény. 1833. II. k.

vonása közé. Még a tintája is ugyanaz maradt haláláig: lila; olyan, mint az őszi kikerics színe. Beöthy könnyen olvashatók; az ékezés azonban nem pontos. Sok helyütt el is maradt. Toldy ezeket nem javította ki, bár egyébként aláhúzott egyes részeket részint stílárius, részint tárgyi szempontból. Így pl. aláhúzták a kifejezésben: örködni a nyelv tisztaságára, az —ára vonatkoztatva. Bizonyára így tartotta volna helyesebbnek: tisztasága *főlt*... Észrevette ezt a különben feltűnő germánizmust is: itt *bele lesz olvadva* a tárgyra vonatkozó névmás. Ezt a Beöthy-nél szokatlan idegenszerűséget a Bach-korszak nyelvrontó hatásának tulajdoníthatjuk. A „nem áll“ széljegyzettel tiltakozik az ellen, hogy a Halotti Beszéd korában az írás mesterségét leginkább idegenek gyakorolták... Különösen kifogásolja a tárgyi személyragok és tárgyi névmások fogalmának alkalmazását. A „nem“ nyolcszor szerepel a széljegyzetekben. Ezekután kissé váratlanul ér bennünket a „dícséretes“ minősítés. Azonban itt — mint már említettük is — nyomatékosan eshetett latba Beöthynek akkor már ismert, tekintélyes irodalmi munkássága is.

Különben ez a dolgozat érdekes adalékokat szolgáltat Beöthy jellegzetes stílusának kialakulására is. Azok az epikai méltósággal folyó és mégis formás, lírai veretű körmondatok, amelyekben ő gondolatait ki szokta fejezni, már itt felbukkannak, csak még bukdácsolva, többé-kevésbé fésületlenül, amit egyébként a tárgy természete sokban menthet.

Toldy szinte feltűnő iskolás renddel írta meg bírálatát. Hetven éves volt ekkor és öt hónappal később halott. Tiszta, szép írása, a dolgozattal való lelkiismeretes foglalkozás fényes biznyságai az ő fáradhatatlan munkabírásának és irodalmunk iránt érzett rajongó szeretetének, mely még a sír szélén is ifjú tüzzel lobogott benne.

Ami végül a dolgozat és bírálat állításait tudományos szempontból illeti, arról itt ildomtalan volna minden beszéd. Hiszen sem Toldy, sem Beöthy nem volt tudományos értelemben nyelvész, akik szakszerűen művelték volna a nyelvtudományt; de meg azóta a magyar nyelvtudomány is akkorát haladt, hogy mai mértékkel félszázéves dolgozatot nem szabad megítélnünk.

Beöthy mindenestre derék munkát végzett, nem méltatlant a Beöthy névhez s az idő Toldyt is sokszorosan igazolta abban, hogy érdemes volt Beöthyt megdícsérni.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A bencés iskoladráma.

Az iskoladrámát legnagyobb buzgalommal és hozzáértéssel a szerzetesiskolákban művelték. Jó példával jártak elől a jezsuiták és piaristák. Iskoladrámáikkal, kivált vígjátékaikkal hírnevet szereztek a pálosok is.

A XVIII. század vége felé, Jézus-társaságának 1773-ban bekövetkezett feloszlata után, más szerzetesrendek is jobban bekapcsolódtak a közoktatásügybe. A jezsuiták hagyományait követve, a ferencrendiek és minoriták is felkarolták az iskoladrámát. Irodalomtörténetünk művelői rendszorint összetévesztik Sz. Ferenc-rendjének két ágát: a ferencoseket és minoritákat s drámáikat minorita iskoladrámák névvel egy kalap alá fogják. Kézdivásárhely mellett, Kantán minoriták tanítottak, Csíksomlyón ferencrendiek. Am a Ferenc-rend tagjai nemcsak Csíksomlyón, hanem más intézeteikben is művelték az iskoladrámát. Tudunk pl. Zomborban előadott iskoladrámákról. Míg ferencrendiek tanítottak a zombori gimnáziumban (1763—1786), a kolostor évkönyve hűségesen följegyezte az előadások idejét s a darabok címét.

Az irodalomtörténet nem emlékezik meg a bencés iskoladrámáról. Pedig a XVIII. század végén bencés iskolákban is tartottak drámai előadásokat.

A bencések nálunk elég későn, csupán a XVIII. században kértek jelentősebb részt a nyilvános jellegű magyar középiskolai oktatás munkájából. Legrégibb iskolájuk a modori latin iskola, mely 1777-ben szűnt meg. 1776-ban léptek a bencések a komáromi jezsuita gimnázium örökébe. Tulajdonképen csak Jézus-társasága feloszlata után lettek a bencések tanítórenddé. Nemsokára rá, 1786-ban magát a bencés-rendet is feloszlatták. 1802-ben állították újból vissza.

Szórványos adataink vannak, hogy a bencés tanárok a modori és komáromi gimnáziumban iskolai drámákat adattak elő.

A korán elhunyt Bogyai Kristóf (1742—1780) bencés tanárról jegyezték fel, hogy Modorban iskolai drámát adatott elő. 1770 őszétől 1773-ig volt Modorban tanár és hitoktató. Mint a parva tanára, egy jeles komédiát adatott elő a tanulókkal.¹

Nevezetesek voltak a komáromi tanulóifjúság színelőadásai. Többszörre magyar darabokat játszottak, csak elvétve került színre latin darab. Színpadjuk és színháztermük még a jezsuiták korából volt. A függöny ponyváján ez a felirat ékeskedett: „Honoribus nobilis Publici, Litteraturae

¹ A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története. V. köt. Bpest 1907. 587. és 745. lap.

Patriae, nec non subsidio pauperum.“ Ez a sokatmondó felirat egyúttal program is volt. A közjó előmozdítását, a nemzeti irodalom fejlesztését s a szegények gyámolítását írták a zászlóra.

A komáromi színelőadásoknak P. Szentmiklós Alajos igazgató volt a lelke. Egész tanári pályája a komáromi intézethez fűződött. 1782—1790-ig mint tanár és mint hitoktató, 1790—1798-ig mint igazgató működött Komáromban. Az ő érdeme az 1792. évi nevezetese farsangi előadások rendezése is.

1792-ben farsang három napján *Zsugori* vagy *Az Öreg Fősvény* című komédiát játszotta a komáromi diákság. A szereplők sorában tót meg német anyanyelvű tanulók is voltak. Beöthy *Zsolt* szerint a komáromi származású Simai Kristóf piarista tanárnak *Zsugori* c., Molière nyomán átdolgozott darabját adták elő ezúttal.²

Erdokes volt a meghívó. Szövege így szólt: Februáriusnak 14-dikén ötöd fél óraker este, a' Komáromi Deák Ifjúság által ismét egy a' Szegények' hasznára fordítandó Magyar Enekes Víg Játék fog jádzzattatni; a' fizetés pedig kinek kinek szabad akaratjára hagyatik.³ Megtudjuk a meghívóból, hogy az előadás jövedelmét szegények segélyezésére fordították. Megszabott belépődíj nem volt, hanem önkéntes adományokat kértek a közönségtől.

Gyér adatok, de érdekes bepillantást nyújtanak a bencés iskolák színelőadásaiba.

Mikor a XX. század elején a jezsuiták példájára szerzetes tanítórendjeink ismét felújították az iskolai színelőadások szokását, a bencések is megint beálltak az iskolai dráma művelői sorába. Budapesti intézetükben is adnak elő színdarabokat.

Timár Kálmán.

Arany János siralma a Toldi Szerelmében.

Arany Juliska, Szél Kálmán szalontai pap felesége, gyerekasszony korában húnyt el 1865 december 28-án. A következő év elején a költő-apa elégiájában próbált hangot adni megtört szíve keservének. De *Juliska emlékezete* négyesoros töredék maradt. „Nagyon fáj! nem megy!“ — jegyezte utána. Másik *Följajdulás*-a is e négy sorban tört meg:

Ne lettél volna szívem gyermeke,
Csak, mint valál, Istenkéz remeke,
Könnyem szakadna e feldúlt romon,
Es most erőt vegyek fájdalmaunon!...

„En csak bizonyos objektív állapotban tudom kezelni az érzelmeket — úja Egressy Gábornak. — Ha valami engem mélyen sebez, ott hallgatok...“

Csak 1867-ben állított megható emléket akkor már enyhő, de soha meg nem szűnő gyászának — a *Toldi szerelmében*. Ismeretes a VI. ének 1—6. versszaka, melyben, mint „rámában“, óhajtotta, hogy apai fájdalom fennmarad-

² Beöthy: A szépprózai elbeszélés, Bpest 1887 II. köt. 352. l.

³ Magyar Hírmondó. 1792. I. szak. 347—48. l.

jon. Piroskának, „leánya kis árva leányának“ mondja benne, többek között, ezeket:

Hol van a toll, a szó művészi hatalma,
Eletro idézni, a mi neked halva!
Fogsz írni magadnak róla hiú képet,
Összerakosgatván sok külön omléket:
Hanem az a kép már merő idegen lesz,
Boldogtalan gyermek! a te anyád nem lesz.

Csakhogy ez, ha nem is közvetlen lírai, de mégis nyílt hangja a már szelídült keservnek. A mindig vérző szív convulsiója, a könnytelen s éppen azért emésztőbb zokogásnak kitörése, burkoltan, egy tárgyiasított jelenetben más helyen tárul elénk.

Shakespeare-ről mondják a magyarázók, hogy *János király* drámájában (III. felvonás, 4. szín), abban a megható jelenetben, hol Constantia angol királyné fia elvesztésén kesereg, a költő fájdalomának visszhangját lehet hallani, melyet Hamnet nevű fia halála miatt érzett:

Búm tölti bé távol fiam helyét,
Az fekszik ágyán, az jár-kél velem:
Felkölti kedves arcát, szavait
Ismétli, minden tagja kellemét
Eszembe hozza, és üres ruháit
Növendék természetével tölti be:
Van hát szeretni ezt a bűt okom...

(Tudott dolog, hogy Shakespeare-nek ezt a drámáját Arany János fordította magyarra.)

Arany János rejtett siralmát a *Toldi szerelméből* hallani. A VI. énekben (73—77. versszak) van egy jelenet, ahol az öreg Rozgonyi siratja holt-nak volt (mert csak álhalott, de mégis eltemetett) leányát: Piroskát. Régóta táplált vélekedésem, hogy az öreg Rozgonyiban Arany megtört alakja rejtőz-ködik, hogy Rozgonyi keserve a költő egyéni fájdalomának visszhangja.

A helyzet ez: Toldi megölte Tar Lőrincet, Rozgonyi Piroska férjét. A holtost láttára Piroska is összerogyott — holtan. Lett zavar és sürgős.

Írjuk egyszerűtbe a költemény verssorait, s ekkép tárul elénk Rozgonyi megható keservének képe:

„... Rozgonyi is megjött Kesziből harmadnap. Alig bírja magát, inai roskadnak. Jártányi ereje sem vala bűvába; karon úgy segíték maga szobájába. De kiszökött onnan, mihelyest nem látták, útát törve a nép sorain; bocsáták; s zokogó nagy testtel, csak könnyei hullva, szótalan a lyánya testére borúla. Csókolgatta fehér, hidegült homlokát, már befogott szemét, halovány ajakát. Majd nézte sokáig, főlegyenesedvén, a meddig erőt vett sírni való kedvén. De megint ráomlott, csókolta, ölelte, gyenge fehér kezét keze közt tördelte. Így múlt el egész dél, meg a délután is; megkönnyezte bizony még, a ki pogány is.

A papok és némely hozzá-tartozói egy darabig nézték, nem akartak szólni; de a mikor látták, hogy több az elégnél, el akarták hívni: várják az ebédnél. Hanem ő nem mozdult, nem ügvelt a szóra, sem a szentírásból a vigasztalóra. Úgy kellett utóbb is eltépni erővel, akkor is azt mondá, daczra

emelt fővel: »Hisz' *nem* siratom!... kárt se teszek magamban, gyönyörködöm én csak, kedves halottamban. Ránézni örömmel soha el nem unnék: mily szende, milyen szép! mintha csak alunnék. Szébb bizony ő nékem most, mint vala élve. Ne tegyétek sírba, hadd maradok véle; nem rohad — eltöszem téli virágszálnak; hiszen úgy sincs rajta jegye a halálnak!« Szólt, nagy öreg könnyén átalmosolyogva; hanem elszakíták végre, karon fogva, leányát pedig a koporsóba zárták...“

Bármilyen nagy is „a toll, a szó művészi hatalma“, s különösen Arany-nál, aki éppen a jellemző részletek reális rajzolásában annyira mester: mégis szinte kétségtelen bizonyossággá erősödik az a föltevés, hogy ezt a meghatározó jelenetet nem pusztán a költő „képelete alkotta a Rozgonyi házban“. Annyira magán viseli az *átéltség* bélyegét, oly határozottan rajta van a „pszichológiai datum“ (Péterfy Jenő szavaival élve), hogy bizvást ki merem mondani: Rozgonyi siralma Arany János szívéből áradt, s az egész gyászjelenet főbb mozzanatai — a valóságban — ott zajlottak le a szalontai paplakban, Arany János pap-vejének, Szél Kálmánnak házában.

Nemcsak lélektani motívumok, némi történeti adatok is támogatják ezt a teljesen valószínű föltevést.

Ercsey Sándor, Arany sógora, mint a gyászeset szemtanuja, ezeket írja *Arany életéből* című könyvében: „A leányától megfosztott anyai kebel keserves sírásban talált enyhülést; míg az apa, mintegy elfásultan, sírni nem tudva, a fájdalnak egész tengerét zárta magába...“ (Rozgonyi is — „zokogó nagy testtel csak könnyei hullva, szóval a lányka testére borula...“) „Hasztalanok voltak a vigasztalás minden szavai: ő ezekre alig figyelt...“ (Mint Aranyt az ő rokonai, s bizonyára vejének pap-társai, — Rozgonyit is „a papok és némely hozzátartozói“ vigasztalták, „hanem ő... nem ügyelt a szóra, sem a szentírásból a vigasztalóra...“)

— Arany gyásza ott sötétedett a lelkén utolsó lehetéig. „Az a kis koporsó mindig előttem van: amint dőcögött előttünk a gyászkocsin. És annyi jelenet az utolsó órákból. Talán, ha csak hírből hallottam volna: nem tesz vala rám ily mély kiirthatatlan benyomást e veszteség... Körömmel vájnam fel leányom sírját“, — írja barátjának, Pompának, aki szintén nem tudott vigasztalódni gyermeke halála miatt. Mind a ketten fölajdulhatnak Shakespeare-rel: „Van hát szeretni ezt a bűt okom!“

S honnét ez a vigasztalan fájdalom?

Arany — a már szintén útszélivé lett szóval mondva — igazán „bálványozásig“ szerette a leányát. „Istenkéz remeke“ volt „az a vidor élet, a szép kis alakból kisugárzó lélek, mely... beragyogta körét, *egnedül* önfényén; melyért idegennek is szeretni kellett.“ S a kis unoka se tudta feledtetni a feledhetlent. „*Piroska betegségében*“ (1871) így sóhajt föl a költő-nagyapa: „Azt hittem: öröm vagy... Csak a fájdalomnak vagy te folytatása“...

És a fájdalomban mindig van bizonyos megérthető s épp ezért megbocsátható önzés is.

Hol van

Igazi bánatot, a mely nem önös?

Mívesztésünk az, bármely alakban,

Mi a bának mélységet kölesönöz.

(*Bolond Istók*. I. 61.).

Shakespearenek nem csak apai szívót törte meg egyetlen fiának halála; büszke becsúgyát is megsemmisítette, mely arra sarkalta, hogy családját a birtokos *nemesség* osztályába emelje. Azért vágyott vissza Londonból szülőföldére. De ő — kettétörve a költészet „bűvös vesszejét“, mégis visszatért stratfordi birtokára, s fia mellé temetkezhetett. Am Aranynak „rajongó képzelete“ hiába „rakta a kicsi kunyhót, ott keleten“; leányának halála azt a reményét is elhervasztotta, hogy szülőföldén élvezheti majd a „független nyugalmat, ahol a dal megfogamhat“... „Ha elvonatkozom is veszteségem súlyosb oldalától — írja Tompának — attól, a mi belső, lelketrázó és csupán külső számításaim, ábrándom tönkremenetelét kesergem is: minő fordulat rajtam! Évek óta ábrándozom a gondolattal, hogy visszamehessek Szalontára... Ott szeretnék meghalni s *ő mellé* temetkezni!“... Ez a vágya se teljesülhetett.

Az öreg Rozgonyi, meg a leánya — a költő jóvoltából ugyan — egymás mellett nyugosznak a margitszigeti szomorúfüzek árnyában... De a kerepesi temetőben ama kőkoporsó, „a tölgyek alatt“, az Arany-család tagjai közül csak az apa, anya, fiú, meg unoka porainak nyugvóhelyét jelöli... Am messze keleten, a szalontai sírkert márvány-obeliszkjén, ott fényeskedik Arany Juliska hívó szózata: „A LÉLEK ÉL: találkozzunk!“

Trencsényi Károly.

Tompa Mihály barátai.

A magyar irodalomtörténetnek egyik ékessége az, hogy sok benne a tartós, szép baráti viszony. A barátságra születni kell. Tompa Mihály úgy látszik arra született, hogy mindenkor legyenek nagyszívű, szerető barátai. Mert ő maga is hű barátja tudott lenni a barátainak.

Már pataki diákkorában ragaszkodó érzések fűzik például *Böszörményi Károly*hoz, egy szatmármegyei születésű úri fiúhoz. Ennek révén jut jó neveléshez a Jármay-család egyik fia mellett, akiknél Laskadon, Szabolcsban, sok szép napot tölt. Böszörményi Károly barátjának a húga, Katinka, pedig annyira megszereti, hogy az érzelmes, ábrándos leánnyal kilenc éven folytat levelezést s kölcsönös szerelmük talán házassággal végződik, ha Tompát szerény anyagi helyzete vissza nem tartja attól, hogy magához láncolja a jobb sorsot méltán igénylő gentry-lányt.

Barátság őrzi első irodalmi feltűnésének emlékét is. Tompa diákkori versei annyira megnyerik a lasztóci Horátiusnak, *Szemere Miklósnak* a tetszését, hogy felkeresi Patakon a diáklakásán, barátságot köt vele s neveléssel támogatja s ő ajánlja Bajzának, az Athenaeum szerkesztőjének. Szemere ugyan 13 évvel idősebb Tompánál, de ez a korkülönbség nem zavarja egyetértésüket s kölcsönösen javára válik irodalmi fejlődésüknek. Tompa gyakran kirándul Szemeréhez Lasztócra vadászatra, vagy híres hegyaljai szüretjeire. Amily terményítők e látogatások, éppoly meghittangú, de irodalmi értékű kettőjük levelezése is.

Nem tudott ennyire elmélyedni a barátsága *Kazinczy Gábor*ral, aki érdeklődik ugyan iránta, de hűvös modora nem tud felengedni, majd *Petőfi*-vel, akivel sok jó órát töltenek együtt, akivel sok nemes lendületre kapnak, de néhány végzetes félreértés előbb szakítja el barátságuk fűzérét, mint

41.496

Petőfi életének rövid fonalát. Ez azonban nem vethet árnyat Tompára, mert akik köttőjüket ismerték, azok Tompát, mint embert, mélyebb, értékesebb egyéniségnek jelentik ki. De ennek a viszonynak szépen induló hatásai is néhány értékes hangot csendítenek meg Iránkban.

Vagy nom a barátság múzsájának köszönhetjük-e az eperjesi költői verseny három drága gyöngyét az erdei lakról? S itt vagyunk Tompa *Kérényi Frigyeshez* fűződő barátságánál. Mikor az meghasonult lélekkel tengerre száll, Tompa utánaküldött verse: *Levél egy kibujdosott barátom után*, nemcsak a költői epistolának mintája, de a mélyről jövő s mélyre lató baráti érzéseknek is remek tükrözése.

Bizonyára sok nevet kihagyok, ha már csak az *Arany János, Szász Károly* és *Lévay József* nevét említtem. Az a barátság, mely Tompát Arany Jánoshoz kapcsolja, lélektanilag oly érdekes anyagot nyújt a tanulmányozásra, irodalmi vonatkozásokban oly gazdag, s oly szép világitást derít mind a két jellemre, hogy a magyar viszonyok közt szinte egyedülálló. Tártyalni azonban csak erről szóló külön tanulmányban lehetne. Említeni már csak azért is érdemes, mert ebből a gyöngéd, mélységes baráti érzületből született meg a legszebb magyar sírvers, amellyel Arany búcsúzik elpihent lelki frigyestől. Szász és Lévay szintén szép emléket állított Tompának, a költőnek is, a barátának is, a lelkésznek is a róla írt emlékezősben.

Most már csak egy kis történetet idézek fel annak bemutatására, hogy milyen volt Tompa a barátaí körében, még idősebb korában is. Mint diákkorában. úgy később is, sőt hova-tovább jobban kedvelt vendége ő a felvidéki kúriáknak. Elborongó, olykor elhallgató, vagy a természet csendjébe menekülő merengő, de egyébként pompás megjelenés, a hölgyek körül szerencsés és kitüntetett lovag, a férfiak közt vérébéli jóbarát. Ha kell iszik, bűgő haszusával harsányabbra erősíti a nótát, anekdotájával, esengő kacagásával magasabbra lendíti a jókedv szárnyait.

Kovács Zsigmond jegyezte fel, hogy mint cseporedő diák, milyennek látta ő Tompát a barátaí körében. Az 1860-as években egy délután kopogtatott be Alsószuhán, Gömör megye szélén, a *Majomi József* református lelkész vendégszerető hajlékába. Őt férfit talált ott együtt bizalmas beszélgetésben. Egy látszott közülök öltözetéről világi úrnak, a többi papnak. S a zajos élénkséggel beszélgető társaságból kitűnt egy férfiú testalkatban is, beszédben is.

— Mindenek előtt feltűnt nekem — beszéli az egykori szupplikáns —, hogy a különben mind jeles képzettséggel bíró egyének közt legtöbbsnyire egy magas, martialis külsejű, őszes alak vitte a szót, kit én nem ismertem s ki majdnem folytonosan fel s alá járva a szobában, erős, érces hangon beszélt, oly dolgokról, miket a többiek nagy figyelemmel hallgattak s én magam is. Néha hatalmas kacagás szakította meg a beszédet, mert inkább tréfás napi eseményekről volt szó. Különösen a pompás humorral előadott anekdoták keltettek nagy figyelmet s idéztek elő általános tetszést.

Különösen megragadó volt az akkori andornoki tanító esete. Ez arról volt nevezetes az elbeszélő szerint, hogy jobban szerette vadászpuskáját, mint az iskoláját. Emiatt az egyházmegye hivatalvesztésre ítélte s az ítéletet a kerület is jóváhagyta. Ekkor olősompolyog a vádlott, név szerint Szunyog. Előadja nagy-alázatosan, hogy ő beismeri, hogy hibázott, de

mégis azért esdekel, hogy ne vegye el tőle kenyerét a főtiszteletű egyház-kerület. Mert mit nyer vele a főhatóság, ha egy ilyen szegény egér földönfutóvá lesz a családjával együtt?

S valóban kegyelmet nyert.

Tompának — mert hisz ő volt a kifogyhatatlan adomázó — nagyon tetszett ez az ember. De nem mondhatta el, amit még szeretett volna, mert kimerülten rogyott abba a karszékbe, ami látható tisztelettel az ő részére volt az asztal mellett fenntartva. Elsápad s felkiáltott:

— Nekem — végem!

A többiek ijedten veszik körül a gondoskodó figyelem minden jelével. Szívére beszélnek, hogy csak a folytonos beszéd merítette ki. S valóban, egy negyedóra múlva jobban lesz és folytatja elbeszélését.

Elmondja, hogy Szunyogh nevű andornaki tanítót ő parlagon maradt zseninek tartja. A Bach-korszakban elkövetett csínyjai miatt bobörtönözték Kassán — talán ő maga is ott ismerte meg. Egy verses krónikát írt: „Egy ártatlanul üldözött s igaztalanul rabságra ítélt honfi panaszai“ címen. Tompa egyes vers-szakaszokat el is mondott a verseztől és sajnálta, hogy nem másolta le magának.

Ezután nemsokára hazament az adomázó barátai köréből, melyben pedig oly jól érezte magát. A társaság tagjai egyébként ezek voltak: *Orbán Ferenc* ragályi lelkész, *Soós Lajos* keleméri lelkész, *Bata Bálint* zádorfalvai lelkész, zseniális férfi, kitűnő szónok, *Dapsy Pál* putnoki főszolgabíró. A szíves házigazda, *Majomi József*, maga is jeles szónok, kolleemes társalgó, egyházmegyei főjegyző, ki Révész Bálint püspöknek is kedvelt embere volt.

*

Talán színesebb, emberibb lesz Tompa képmása emlékezetünkben e néhány vonással. Azért időszerű ennek közlése, mert *Zsoldos Béla* borsodi főispán kezdeményezésére mozgalom indult meg Tompa Mihály *keleméri* parókiajában emléktáblával való ellátására. Hadd rezogjenek tovább lelkünkben legalább kis ideig annak a nagy léleknek érzései, akiről oly szépen énekli Arany:

*És ti szeretti, virágok, üljetek aqya köré,
mondani méla regét...* *Heqyaljai Kiss Géza.*

Mikszáth Kálmán álneveihez.

Mikszáth Kálmánnak *A saját ábrázatomról* c. posthumus kötetében (1914, Révai-kiadás), a bevezetésben, tizenkét Mikszáth-álnevet közöltem, tehát oly jelzéseket, amelyek egészen bizonyosan Mikszáth Kálmán közleményeit jegyzik. E tizenkét álnevének még hat változata van ugyanott közöive (pl. Mikszáth *Scarron* álnevét így is rövidítette: —on, —ron, S. s., s—n, a *Katángy Menyhért*-et pedig így: K—y.) E könyv elkészülte, illetve megjelenése óta néhány új Mikszáth-álnévre bukkantam s úgy vélem, nem felesleges ezeket, addig is, míg más vonatkozásban megjelenhetnek, közölnöm. Mindenekelőtt magamnak is bizonyos kétségeim voltak a *Plurius*-álnevet illetőleg. Azonban ezek a kétségek immár tárgyaltanok. A *Pesti Hírlap*

1883. évfolyama szeptember 8. számában *A vidéki újságoknak* c. nyilatkozatában maga Mikszáth mondja, hogy ő ír *Pluvius* álnéven. Ugyanez álnév *P—s* formáját használja a nagy író a P. H. 1886. évfolyama 192. számában. P. formában a P. H. 1881. jún. 1. számában a *Vándoroljatok ki* c. közlemény alatt. Más álnév-jegyzősei: *Egy tárcatró* (Magyar Néplap, 1874. dec. 18. a *Mint készülnek a hetilapok* c. közlemény alatt); *Kiscsoltóy Károly* (P. H. 1881 július 10., a *Vokscadtszat* c. közlemény alatt, 1. a 2. mellékletet); *u. a.* (a P. H. 1881 július 24. száma *A tisztelgés* c. közlemény alatt); *Curtius* (e néven jelent meg először *Az öreg Prikler néni* (a P. H. 1882 május 2. számában). Ezekon kívül egész sorát találjuk az *alkalmi jegyzéseknek*, pl. *Grachus* (1884), *Egy ismeretlen* (1897), *Egy képviselő* (1883), *Egy ügynevezett tehetséges író* (1884), *Egy szemtanu* (1885), *Egy alperes* (1885), *Valaki* (1885), *Egy karzati hallgató*, *Egy tárcatró*, X, X—y stb. stb. E jegyzéseknek nemcsak bibliográfiai értékük és érdekességük van, hanem esztétikai is. Kevés magyar író (de író egyáltalán) tudott oly objektív bírója lenni saját alkotásainak, mint Mikszáth Kálmán. Legtöbbször becsülte azon műveit, amelyeket teljes nevével jegyzett. Nem is kopott le azok közül máig sem egynek a ragyogása sem. Már korábbiakat jelent az, amit neve rövidítéseivel jelöl. Rendszerben ezek után következnek közismert álnévei s azok rövidítései s csak ezek után az efemer értékű (vagy személyes érdekű) alkalmi nyilatkozatok jegyzősei. Végül legyen szabad e helyen közölnöm, hogy *Mikszáth Kálmán élete és művei* c. munkám (1917) bibliográfiai függelékéből törölnődök, illetve helyesbítendők a következő adatok: *Komjáthy mint költő* (1881), *Ki lesz a közlekedési miniszter* (1882), *A székely bútorokról* (1882, ennek helyes címe: *A magyar szoba*). *Czirok Mátyás és Szomorú Miska* (1884), *Az ügyes keresztkérdés* (1885), *Ebers könyve* (1885), *A magyar Faust* (1885), *A szomorú ember* (1886), *A „láthatatlan erők”* (1886), *Az új államtitkár hibája* (1887), megjelent a jubileumi kiadásban ilyen címen: *Wekerle először jelenik meg*). a *Podmaniczky-könyve* (szintén), *Gleichenbergi fürdőlevél* (1894). Ezek részben utólag felvették a *Hátrahagyott Iratok* kötetébe s ezért törölnődök a Bibliográfiából, részben, szorgosabb kutatás után, előttem rájuk vonatkozólag a szorosság vitássá vált. Megjegyzem még, hogy ezekkel szemben újabb kutatásaim által a Bibliográfia 36 új hiteles adattal bővült. Ez új adatok közlése azonban más kapcsolatban kerül majd nyilvánosságra.

Rubinyi Mózes.

ÖSSZEFOGLALÓ KÖNYVSZEMLE.

Tóth Árpád.

Ma, amikor a tehetségtelenebb poéták is egyre hangosabban sirnak fel, ha az irodalmi kritika nem elégszik meg hazafias lelkesedésükkel és becsületes polgári erkölceikkel, hanem művészetet is követel tőlük, a becsületes magyar kritika szinte félve nyúl olyan poéta terméséhez, aki nem kövesztette szavalmánnyá trianoni könnyeit és azon a magányos úton haladt, amely éppen azért olyan magányos, mivel más, mint a mienk, s nem oly böles élet-megelégedéssel sugárzó, mint ezeké a hangos mellveréssel igazolt „magyar“ poétáké. Megvallom, irigylem a boldogságát azoknak a poétáknak, akiknek ökle sohasem szorult keserűségtől össze, akikre a nap mindig csak fénnyel ragyog, akik a magyar faj útját ma is ugyanabban az irányban haladónak látják, mint húsz esztendővel ezelőtt, s akik a lelkükben sohasem érezték a kétség, céltalanság, talajvesztettség kínjait. Irigylem őket, de az én lelkemhez közelebb férközik Vörösmarty vívódása, Komjáthy erón felüli akarása, Vajda tragikus boldogtalansága. És mindenek felett azt vallom, hogy a lélek tartalma egymagában még nem művészet; hiszem, hogy a lírikus nem válogathatja meg költészetének ihlető hangulatjait, nem tehet lakatot vergődő szívére, hanem csak azt szólaltathatja meg, ami egész lelkét betölti.

Valljuk meg, kissé messze mentünk a helyes irodalompolitika értelmezésében. Míg egyrésztől meg kell követelnünk a költőtől a felelősséget abból a szempontból, hogy egy közönségnek szólván és annak a lelkét önkéntelenül is valamely irányba lendítvén, az az irány nem közömbös, hanem felelősséggel teljes a nemzet élete szempontjából, másrészt arról a követelésről sem szabad soha lemondanunk, hogy minden költői megnyilatkozás költői legyen. A helyesen felfogott nemzeti kritikában ez a két szempont egységbe olvad, harmóniában marad, nem engedi sem az egyik, sem a másik végletet egyeduralomra

De más hibába is estünk; elszoktunk attól, hogy a költő megnyilatkozásait élő szív dobbanásainak tekintsük és ne az egyes dobbanásokat vegyük a maguk külön mivoltában, hanem a lelket, s azt is életviszonyaiban, sorsában és miliójében megérteni törekedvén. Ritka az az emberi lélek, amelynek prizmája mozdulatlan, amely az életből feléje áramló fényt és árnyékot mindig egy töréssel adja vissza; a legtöbb ember a boldogság és boldogtalanság szirtjei között hányódik és szava nem lehet olyan békés a boldogtalanság örvényében, mint a boldogság verőfényében. A kritikushoz is lélek szól a költészet virágaiiban, s balga az, aki nem a virág természete szerint vizsgálja a virág illatát.

Milyen növény képébe tudnám beleképzelnéi annak a korán elhünyt poétának az alakját, akinek posthumus verskötetéről óhajtok szólni? Eszembe jut egy őszi alkonyat, amikor Gyöngös szőlőhegyeinek zezgúgos útjait jártam, s a piros és sárga közt vergődő színek úgy ragyogtak felém a szőlőlevelekről, mintha mindannyian a borús Dionysos bús temetési menetét köszöntnék; és a köztük siető szellő panaszzava oly jajongva surrant fülembé, hogy ifjú derekam elnehezedett, fejem lekönyult, reményem elszállt, s roskadtan dőltem az út mentén kidőlt szőlőtő terméstelen árvasága mellé.

Tóth Árpád költészete engem erre a koránhaló szőlőtőre emlékeztet: megvolt benne is a természet áldása, hogy mámoros gazdagságban gyűjtse magába az élet teljét, de a sors gyökértelemné tette; színt adott neki, de a boldogság eseppei nem fogantak meg benne. Örök szomjúság gyötörte és költészete ennek a szomjúságnak rezignációja. Lelke állandóan a bű tükrében fürdik, verseiben esudes bánata zokog. „Mint züllött küllök rivó teugelyen, átfordulnak a régi és a sáros bűbáratok szédülő lelkén, monoton körforgással, újra, újra.“ Ez a szomorú rezignáció uralkodik költészetében. Mi ennek az oka? Pontos feleletet erre a kérdésre verseiben nem kapunk, de ott látjuk tört lelkű atyjának, a debreceni szobrásznak torzóját, „akit meg se láttak, bár választott magyar volt, s ki este szomorúan most nagyokat borozgat...“ És látjuk édesanyját, a bús, szelíd aszszonyt, aki kora sírba hervad el, a korai halál ígétét hagyva nehéz ígétül fiára. Ez az ígét levethetetlen teher, elfojthatlan tudat, az örök szomorúság szétfúhatatlan köde. Amit első gyűjteményének első versében mond, az az ő költészete: „A lel-

kem, a lankadt, fekete rózsza szelíden hervad itt.“ Valóban, Tóth Árpád költészete az őszi hervadás, meg van benne a hervadás szomorúsága, de a hervadó őszenek színpompája is.

A panasznak legtöbb konkrétumával első kötetében találkozunk (*Hajnali szerenád*). „Egy ifjúember, aki fáradt“ lép elénk benne; elhagyatottnak, magányosnak érzi magát, aki poézisével is csak egy-két perere tudja lekötni néhány szomorú leány és fáradt férfi tetszését, s aztán egyedül marad gyűrött vágyaival. Lelke finom esodákra sóvárog és olesó kacajok között kell didergőn meghúzódnia, mint a nyomorú vadorzónak a vak, sáros bozótban, meddő, didergő lesben. Nagynéha egy-egy halk, meleg szépség remeg feléje, távoli s illanó káprázat a homályban, s csak annál iszonyúbb utána a sötétség. Máskor azzal hitegeti magát, hogy a kisvárosi élet meggyógyítja, megbékélteti, hisz ott nem izgatja majd új távlat, nem gyötrik a problémák, de felmerednek előtte a szürke dolgok mélyén rejtőző kínzó titkok. Az élet komor sínjei közt olykor fényt és meleget lehelő állomás után sóhajt, feleség, boldog otthon után, de hamarosan ráébred nyugvástalan szörnyű kóborlására, melyen a pihenések: bús kéj és mérgezett esték. Zord vízióban látja, hogy életútja tömkeleggé hogoződik, hurokba görbül és kuszasága nem oldozódhat a drága cél felé. Reménytelen s hazárd útján a halálvágy lappang mellette és az élet szépségetorz mosolyt csal ajkára. Csupán az emlék ringatja enyhe álomba, vagy a megbékélt mindegy-legyintés csendes, fáradt resignációba.

Hogy kristályosodik ebből a hangulatvilágból költészet? Maga mondja egyik szonettjében:

„Igen, ez csak vers: lim-lom, szép szemét,
Játék, melyet a halk gyermek, a Vágy
Faragsál s olykor lustán félbehágy
S merengni húnyja álmatag szemét.“

Másutt szerelmét rejti „furesa és zengő szavai síró bilinesébe“ és „furesa szavakat ötvöz, ékszereknek, hogy e bús köszöntőjükkel halk dalai menjenek, sírjanak és haljanak meg.“ A költeménynek nála kettős hivatása van: kiesurranása az a mélabúnak, de mákony is, melynek filigrán művészetével elbibilődve enyhíti állandó ködét. Mákony neki a szavak színes hímzése, gondosan megtartott dallama, formai gondja. Ezért ír szonettet, ezért lüktet verseiben az időmérték, ebből ered költészetének csodás

ötvozművészete. Hiszen el sem lehet képzelni a rezignáció számára illeszkedőbb formát a szonettnél, ennél a minden viharzást, minden küzködést márványformába szorító költői formánál. Petrarca lelkének harcai is ebben símultak el és Du Bellay is — akit Tóth Árpád oly ősi csendüléssel tolmácsolt — ebbe rejtette el vágyának örvényeit. De az igazi szonett mégis érezteti azt a belső előzményt, amely ide engedte a költőt; Tóth Árpád szonettjeiből is a mélabú tengerének képe mered reánk, a tompaságba halkuló zenének szívet lenyügöző szomorúsága. Költészetének első varázsa a dallamnak ez a hangulatsugárzó ereje.

A formakészség mellett megkap ennek a költészetnek csodálatos fantáziája. Mindenek előtt a beszédjét teszi színessé és illatossá és alig van sora, amelyben a szónak ezt a varázsát meg ne csodálnók. Nehéz példát hoznunk fel erre, mert ez a nyelv természetesen annyira egyéni és annyira egyéni hangulatot hord, hogy egy-egy példa a szokatlanságával inkább meglepne, mint gyönyörködtetne. Posthumus kötetéből mégis ideiktatok két mondást: az egyik helyen ezt mondja: „békítő vég-kortynak keresem a kútját“, azaz a forrást, amelyből a megbékélést remélheti halálának megérzett küszöbén. A másik képe egy tátrai versében parázslik élénk; a rezignáció egyik keserű pillanatában fájó szívvel tűnődik útfélre-esett önmagán, kedve, vágya szétfoszlik az esti ködben, s — úgy látja — „nyomukban, mint fekete bundás, begyűrt süvegű öreg kondás, hallgatva ballag a lemondás.“ A hangulatból önkéntelenül merülnek fel ezek a képek a költő lelkében és bármilyen tarka, váratlan és szokatlan is a szövődésük, bármennyire friss és új is a kapcsolódásuk, nem érezzük erőltetettnek őket, mert belesímulnak az őszi hangulat színes kaleidoszkopjába. Nem önmagukban élnek, hanem csak a vers hangulati egészében. Ott értjük, hogy a sötétség, az éjszakára felöltött sötét csuha hogyan bomlik le hajnalban a fák törzséről és hogy borzong meg a jó lüvösben a hirtelen meztelenre vetkőzött erdő.

Leggyakoribb attitüde Tóth Árpád költészetében a tűnődés. Második kötetében (*Lomha gályán*) a legerősebben ezek a tűnődő versek éreztetik a költő lelkületét. A hajnali városban megigézi szemét a kis trafikosleány és a költő elmélyed a szemében, elképzeli gondolatait, hogy a maga fájdalmas kijózanultságát a végső akkordban elsőhajtsa. Máskor a régi kutat nézi

el csendben, vagy egy furesa, ferde fát vagy a lámpa fényét és gondolatai messzszemerengő szeme elé a szomorúság örök fátyolát vetik. A fátyol azonban csak a hangulat színtónusát szabja meg, a tónuson belül tarka élet kápráztat; élet, amelyet mindenbe életet sugárzó érzékeny szíve tesz érzővé, változatossá, szemléletessé. Ennek a kötetnek legtöbb verse nem más, csak a költő beszéde önmagával. A legbensőségesebb líra. És ha van megszólított, az se más, csak a költő szívében élő vagy haldokló vágy, halkuló remény, foszladozó emlék. Ahol hosszabb a vers, ott szinte érezzük a költői célzatot, a versírás szándékát; de ahol foszlány marad, ott az önkéntelen merengés halk suhanását, nem költeményt élünk át benne. Erre kényszerít bennünket ilyenfajta verseinek kompozíciója is: oly természetes önkéntelenséggel fonódik kép képhez, sóhaj sóhajhoz, gondolat gondolathoz. Legvilágosabb szemléltetője ennek az „Esti ének”. Az első versszak a hold megjelenítése; a második a szoba bútornak lelkét tárja fel, a harmadik pedig a szobában levő önmagát. A dal a szerelmes odaadásnak épp oly csendes vallomása, mint a szerelmes felé röpített vágyódó tekintet, de szuggesztív ereje abban a fokozatosságban van, amely a hold és bútorok alázatosan kúszó hódolatán keresztül visz el a költő esdéséhez egy csendes simításért, „Mellyel minden dolgok lététől létem csendesen eloldod...” Még a boldogság, amit szerelme remél, csak a tompa tünődésnél tud kikötni. A tavaszi égen úszó fellegben — aranyfelhő, aranyhajó! — angyalt remél és kérve kéri: „Ringass a hűvös, szűzi térben, míg lázat és bút felejték én...” A felhő angyala nem szánja meg, de meghozza az enyhítő ringatást a poézis csendes melódiája.

Tóth Árpád, amikor tollához nyúl, „bánatát is felveszi, mint szemüvegét”; és mégis, minden újabb kötete hozott valami újat is olvasóinak, a bánat kohójáról, a lélekről. Harmadik gyűjteménye (*Az öröm illan*) egyre többször telít meg a szabad természet hangulatával, illatával. „Április”-a líránk legfrissebb tavaszi dalainak egyike: olyan könnyed, mint a tavaszi szellőben himbálódzó pókháló. A kis katicabogár, ez a pettyes zubbonyú, fürgé lábú és esinos kis matrózfiú, a szunnyadó télmező, ez a fáradt vén paraszt, kinek csendben nő a fűszakálát megcihálja, majd méznél illatosb szellőfésűvel megfésüli a jókedvű tavaszi szél, s aztán sarkonforduló, kitört padlásablakot villogtat, mint zsebtükröt pajkos nebulók..., a friss tavaszi hangulat-

nak erejével hatják át az olvasó lelkét. De ezeknek a verseknek a ritmusát is hallani kell ahhoz, hogy az ember megértse erejüket; szabadjon itt egy esti képét idéznem:

„Mint halk csapatban szürke nyest
A hegyre kúszik már az est
S a bokrok alján meglapúl:
Itt-ott egy-egy halk fény kigyúl
S a vak bozóton átremeg:
Lámpák vagy bús állatszemek? ...”

A kép zenei lüktetése nélkülözhetetlen a szemlélet elemeihez (próbálja az olvasó skandalva olvasni az első sorokat!). De maguk a szemléleti elemek is ellenállhatatlan hangulatot szügerálnak. Nézzük ezt a megindulást:

„Éjféli. Zokognak tompán, szaporán, Teketén
Az ablakok: minthogyha szomorú ujjak vernék ...”

Vagy ezt a képet: „a szív falán a bánat, mint nyirkos, sűrű gomba...” A maga földízű igazságával milyen sokat mond ez a bánat kínjáról, a szomorúság terhééről!

Az örökös szomorúságon ebben a kötetben két érzés üt át: az egyik az élet apró szépségeinek a megpillantása („Hisz oly egyetlen drága az élet halk virága, annak kéne örülni, szennyektől megtörülni!”), a másik a magyar sors végzetének a visszautasítása. Tóth Árpád (a doctus poeta) Berzsenyi hatalmas ódájának a hangján és ritmusával kiáltja el dacos kiáltását:

„Ha sántán, sírva, reszketeg is, de föl!
Koporsók közt is, táncra csak, élni még,
Hajh, szörnyűbb tán a hős halálnál,
Jöjjön a bátor, a hősi élet!”

És elér a szomorúságnak legkietlenebb partjára is, a csömör kiesordulásáig. A békét, a nyugalmat az ember-utáni esendő eljöttétől tudja csak remélni, a fájó őszanyag is csak akkor sóhajthat: „Immár a kinnak vége!” — csak akkor lenghet ki a boldog légből a hős szörnyszárnyú Béke. Csárdának látja a világot, hol „az ész meleg sugarú mécsét a részegek leverték és a pokoli koresma sötétjén fojtogatja a lihegő és kores Ma minden szép Tegnapunkat...” (1917-ből valók e sorok!) Érti, hogy minden fény és öröm ellenére megdönthetetlen, konok trónusán ül a Halál. A Végzet ostora egykedvűen kergeti a világokat.

Posthumus kötetét (*Lélektől lélekig*), annak új hangját önmaga így jellemzi:

„Bár hangja dadogóbb és fénye ritka,
De érzed? — mélyebb, s — érzed? több a titka,
S nemcsak magad fájsz benne, de a tág
Egész világ“.

Csakugyan, ennek a verseskönyvnek nincs meg az a formai ötvösművészete, az a ritmusjátéka, amit az eddigiekben láttunk. Szereti az egyszerűbb formákat, a nyugati ritmusvirágok helyén „paraszti csokrok, bazsalikom, viola, szarkaláb, szemefvidító, kedves, egyszerű mezei tarkaság“. A fáradt ember lemondása ez? vagy a megváltozott hangulat illeszkedő köntöse?

Igen, a hangulata sem a régi már; nem a borúja változott meg, nem az ég vált derüssé felette, hanem az élettapasztalat mélyítette világszemléletét nyugodtabbá. Az önmaga sorsát immár nem nézi egyedülállóan, a maga bánatát legsíróbb bánatnak: csöppnyi élete eltörpül a világegyetem nagysága előtt, egyes szomorúsága elsatnyul az élet nagy borúja előtt, „és lassan elszégyeli kicsordult könnyeit“. A rezignáció most parthoz vezette: „Ember vagy. Punctum. Annak is szegény.“ Hiszen érzékeny lelke felszívja a billió mérföldről jövő fény fájdalmas panaszát, a csillagvilágok árvaságát, s ebben a saját szíve minden keserű fájdalomra felolvad.

Érzi, hogy ilyené, szomorúvá rendeltetett; az ősök jobbagyi sorsa, fáradt gesztusa, holt könnye, halvány lemondása szabta meg az öröklődött sejtekben az ő örök melancholiáját. És ebben az öröklött mélabúban érzi át az egész emberiség esalódását, céltévesztését, reménytelenségét. Ugyanaz a vergődő lélek kiált itt felénk, mint amelyik Vörösmartyban az „Emberrek“ kétségbeesését sikoltotta. Boldogtalan fantáziája úgy képzei, hogy a bíbor alkonyat nyomasztó esendje az Isten halálát siratja; és ennek a haláluk az ember, a gennyes föld szülötte az oka. Ott fekszik a felhők felett a „halott Isten; fejénél az Antares és Orion ragyog, körülé térdén sírnak az árván maradt angyalok, teteméhez zarándokolnak a bolygók népei; de csak akkor szakad fel a véres seb, amikor az ember lép a halotthoz. És ennek a rettentő tudatnak nyomán gyásszá komorul az arca:

„Mert ember vagyok én is, én is,
Az Isten véres gyilkosa . . .“

Máskor dermedt hangulat fogja el: talán már nem is a földön élünk, hanem a föld alatt, ahová vad idő vihara rázott, és míg a világ egyre süllyed és zokog, egymás nyakába mart köröm-

mel lihegnek az emberek. A keserű kétségbeesésnek ezek a legkomorabb jajszavai.

És mégis ebben a kötetben köszönt reánk a békés szerelem boldogsága: „irreális, édes pillanat“. Szavának zenéje olyan ezekben a szerelmi énekekben, mint a nehéz illatú mirtus lehellete: mögötte a nemhitt boldogság a csendes melancholia köntösébe öltözik. Mintha egyszerre lépett volna elébe a Boldogság és a Halál!

A magyar lélek ősi szomorúsága ebben a kötetben hán totta le magáról a szomorúságban való gyönyörködés játékos ruháját, az egyéni sors kesernyés ízét, és izzott át a költő a magyar lélek faji szomorúságának fekete ércévé. Sötét világ, mint a sohasem derülő örök éj; nyomasztó légkör, mint a szétfúhatatlan köd felhője; de mögötte egy vérző szív vergődése hallatszik. Szépsége ez az örök ború? Magában nem, de a költő lantjának zenéjében szépséggé nemesül. *Alszeghy Zsolt.*

BÍRÁLATOK.

Markovits Rodion: Szibériai garnizon. Kollektív riportregény. Budapest, 1928. Genius-kiadás.

Csodálatos, hogy az utolsó tizenöt évben milyen rendkívüli, szinte mindent átalakító időt éltünk át és még inkább csodálatos, hogy ez a nagy idő milyen felszínes hatással volt elbeszélő- és drámaírodalmunkra. Csak itt-ott villant meg egy-egy színműben, néhol félénken egy-egy regényben az az új világ, mely 1914-ben kezdődött és ki tudja, mikor fejeződik be! Íróink legnagyobb része ma is a világháború előtti sablonalakokkal és szerelmi témákkal dolgozik és azután csodálkozik, hogy erőtlen papírfigurái mellett mindenki érdeklődés nélkül, közönyösen halad el.

De azért vannak kivételek is. A *Szibériai garnizonban* egy eddig ismeretlen nevű író, Markovits Rodion előállt, belemarkolt ebbe a nagy kérdésekkel, sorscsapásokkal, szenvedésekkel telt korba és máról holnapra ismertté tette nevét. Nem tudni, hogy ez a könyv írójának egyetlen munkája lesz-e, de bizonyos, hogy ez az egy könyv is komoly eseménye és egyúttal értéke a ma irodalmának.

A szerző kollektív riportregénynek nevezi munkáját. A regény szót kár volt odailleszteni, mert a kollektív riport is teljesen kifejezi azt a kört, melybe ez a könyv pontosan beillik.

Mert miről van benne szó? Állásnélküli fiatal házasember vergődik a véres világdráma kezdetén itt a fővárosban, elhelyezkedést keres, de hiába. Kítör a háború, őt is besorozzák, kikerül a frontra, orosz hadifogságba esik a hét évig éli végig ezt a szomorú sorsot. Aki élt valaha szibériai fogolytáborban, annak el kell ismernie, hogy Markovits Rodion ebben az ötszáz oldalra terjedő kollektív riportban jobban és szemléletesebben írta meg a szibériai hadifoglyok életét, a normális emberétől az évek növekedtével egyre jobban távolodó lelkületét, hol komikusnak látszó, hol tragikus küzdelmeit és küzdelmei közepette tömeges pusztulását, mint minden más hivatalos, statisztikai adatokkal megtömött jelentés. Csak nagyon pontos jegyzetekkel, kitűnő és a legjobb fotografáló gépet is felülmúló éles szemmel és szerzőnek letagadhatatlanul írói készségével, végül a szomorú tárgyhoz illő komor stílusával lehetett ezt a plasztikus képet megfesteni s az olvasót annyira e könyvhöz bilincselni.

Pedig nincs ebben az idegeinket, érdeklődésünket elcséjtől végig állandó feszültségben tartó könyvben szerelemről, házasságtörésről — a mai regénynek látszólag legfőbb tartalmi kollékeiról — egyetlen egy szó sem. Egy fogolytábor kialakulásának, kormányzásának, a kormányzók és kormányzottak egymáshoz való viszonyának, világnézeti harcok kis körben való lefolyásának

leírása és főleg a végén a létért úgyszólván a sír széléről való emberfölötti küzdelemnek a mesteri megfostése már szinte nem is a regény, hanem valami sorsdráma méreteit és hangulatát adják meg Markovits Rodion könyvének.

Egy bántó és sokáig érthetetlen íze azonban van a könyvnek. Valami töflünk teljesen idegen lelkület, a világesemények, a bajtársak szenvedései iránti fanyar érzéketlenség önti el ezt az egész munkát. Néha szinte a viviszektorok gyönyörével boncolja a fogolytábor szenvedő életét s — egy-két helytől eltekintve — nincs szívében semmi melegség a fájdalommal telt fogolyélet iránt; a fájdalmak megnyilvánulása legtöbbször csak csipős és rideg megjegyzéseket vált ki a szerzőből. Nemcsak minden kormányznak, parancsnokságnak elvi ellensége s nemcsak azt nem érti, „mennyiben függ az emberiség jóléte a parancsnokságtól“, hanem nincs egy meleg szava, megértő gondolata tisztársai iránt sem akkor, amidőn még a világukat élik s hazai parádét akarnak a hadifogságban is, ami végre is érthető lenne; de akkor sem melegszik fel irántuk, mikor a nagy nyomorban a tisztek pincéreké, utcai árusokká, mosogató konyhafiúkká, inasokká vedlenek át s tengetik animálisnak is alig nevezhető életüket. Értelmetlenül nézzük ezt a sivár lelkületet, mely nem kiált fel akkor sem, mikor a csehek egymásután végeznek ki derék magyar tiszteteket. csak azért, mert a magyar Turul-szövetség vezetői voltak. sem akkor, mikor a kiütéses tifusz tömegesen szedi áldozatait a krasnojarski gorodokban.

De ha végigolvastuk a könyv utolsó fejezeteit, amelyekben leírja, hogyan temettek a táborban és temettek Krasnojarskban, amikor a leírás szerint az emberek egy része beteg volt, a másik része temetett, amikor leugyvel dsidások, zsidó kántorok, magyar főurak és orosz teherhordók, vörösparancsnokok és régi kapitalisták fetrengtek egymás mellett a földön és utolsó vonaglottak a szélben mint hullák ötvenes asztagokba rakva várták a tavaszt, hogy eltemethessék őket és ha meggondoljuk, hogy a szerző mindezt átélte, akkor megértjük az ő „minden-mindegy“ lelkületét s könyvének ezt az egy fogyatékoságát is megbocsátjuk.

Igen, aki mindezt átszenvedte, az jogot szerzett arra, hogy másképen nézze az életet, másképen ítélje meg a dolgok lényegét, mint azok, akik ha voltak is Szibériában, korábban menekültek a szörnyű pokolból, vagy mint azok, akik ebben az irtózatoss korszakban itthon talán a jövőjüket alapozták meg.

Marczukó Ferenc.

Kalevipoeg. Észet eredetiből fordította: Bán Aladár. Budapest, 1928. 336 l. A La Fontaine-Társaság kiadása.

Bán Aladár, mint a Turáni Társaság finn-észti intézetének vezetője s a finn és észti irodalmi társaságok tagja, igen sokat munkálkodik azon, hogy az egymással rokon finn-ugor népeket lelkileg is közel hozza egymáshoz. Az Egyetemes Irodalomtörténet IV. kötetében megjelent munkája, a finn nemzeti irodalom történetéről írt jelentős műve, a finn népszokásokat ismertető cikkei, mind bizonyítékai lelkes hivatottságának. A finn népköltés gyöngyeiből, azonkívül a szebb finn novellákból adott költői lendületű fordításai is becsültté tették nevét.

Most megjelent legújabb műve — Kalevipoeg-fordítása — hatalmas szolgálat élete eszményének, hatalmas szolgálat a magyar irodalomnak is.

Tartalmas bevezetése eligazítja az olvasót a nagy észti éposz fejlődésé-

nek történetében, megvilágítja e fejlődés minden mozzanatát s egyúttal a mű alapos kritikáját is adja az eddigi eredmények felhasználásával és a fordító saját kutatásai alapján. A fordítás nagyérdemű munka. A fordító szinte magát lelkesíti az első ének elején, mikor a zengőajkú dalosnak a dal ladikján való továbblendüléséről szól. Gördülékeny sorait olvassa, észre sem vesszük, hogy idegen szöveg átültetése van kezünkben. Melógség, lelkesedés, lendület érzik a dallamosan csengő versekből, minél tovább olvassa az ember, annál jobban méltányolja.

Nyelvi tekintetben kitűnő érdeme, hogy hajlékonyság és erő van ebben a nyelvben. Még az észt népköltésre annyira jellemző parallelizmust is találóan adja vissza.

A könyv végén közölt jegyzetek értékes megvilágításai a szöveg egyes részeinek.

Bán Aladár e hatalmas művének megjelenése a magyar műfordítás történetének egyik fontos mozzanata. Vajha kiadója, a La Fontaine Irodalmi Társaság elfogadhatóbb nyomdai munkáról gondoskodott volna!

Horváth Béla.

Vietórisz József: Horatius levele a költészetről. Nyíregyháza. 1928.

A Pisókhöz intézett levélnek ez a fordítása kétségtelenül a legjobb magyar verses átültetése az Ars Poeticának. Vietórisz Józsefben megvan a jó fordító minden kelléke: tökéletesen érti az eredeti szöveget, verselő technikája kifogástalan, végül költői szellemmel és költői nyelven tudja megszólaltatni eredetijét. Fordítása amellett könnyen érthető, élvezetes, magyáros. Nagy dolog, mikor ilyen súlyos tartalmú s nem egyszer nagyon is elvont szövegről van szó, mint Horatius levele a költészetről.

Vietórisz Józsefnek le kellene fordítania hexameterekben Vergilius Aeneisét. Míg Homeros-fordításunk kellő számban van s bajosan fogunk jobb hexameteres fordítást kapni, mint Kemenes Józsefé és szebb rímes fordítást, mint Baksay Sándoré; addig Vergilius-fordításunk még mindig Baróti Szabó Dávidnál és Barna Ignácnál tart, holott szükségünk volna egy új hexameteres fordítás mellett még egy rímes Vergiliusra is. Hogy Vietórisz Józsefnek miért ajánljuk a hexameteres formát, ennek oka az, hogy eddigi Vergilius-fordításaiban fényes próbát tett arról, mennyire hatalmában van ez a verses forma. Viszont rímes versekben is — nem éppen tizenkettősökben, mert ehhez Baksay Sándor különleges művészete kellene — szükséges volna átültetni az ókori költőket, mert a magyar fülnek a rímelés annyira fontos a költészetben, mint amilyen furcsának tartották volna a régi görögök vagy latinok a hexameteres és egyéb verses formáknak a rímekkel való fölcserélését.

Meglepődünk, mikor legutóbb híret vettük, hogy egyik jeles tudósunk Homerosot fordítja. Homerosból van elég pompás fordításunk. Nagy bajunk, hogy verses fordítóink újból és újból ugyanazzal a megoldott problémával birkóznak meg (Heine!), míg más költők hozzáférhetetlenek a művelt olvasóközönség számára.

Pintér Jenő.

Falu Tamás: Évek illata. Versek. H. és é. n. 196 l. Genius-kiadás.

Falu Tamás már az élet delén szántogat. Szépirodalmi munkássága nemcsak a kötetek számát, de különösen azok értékét tekintve számottevő.

Verses kötetei (Operencia, Padok zenéje, Csipke, A lélek mindenütt kihajt) azt mutatják, hogy hivatottja az irodalomnak. Elbeszélő munkáit erős líraiság jellemzi. Első regénye a Majális. Ezt követte a pályadíjjal koszorúzott kötete, a Küszöb. A megszállás által felkavart felvidéki élet lelki megrázkódtatásait rajzolják a Kicsinyesek. A Petőfi-Társaság kiadásában jelent meg a Nyolcvanas évek című regénye.

Legújabb kötete az Évek Illata, a kis érzések, a tünékeny hangulatok apró dalfogalatai. Olyan az író, mint a zenélőóra vagy a zenélőkép: állandóan dalt muzsikálgat szívében egy bővös szerkezet. Halkan csendül ez a zene, egyszerű, a divatnak nem hódoló. Sír, nevet, elméláz, mint langy őszi napsütésben, sárguló levelek hullásakor a halk furulyaszó. Van benne jóság, hűség, ábránd és egyszerűség, remény és halk lemondás, tavasz s őszi borongás. A hangja, a színei szelidek, mert ő még a fa kérgébe sem véssett szívet, hogy ne fájjon a fának s úgy él itt ezen a világon, mintha nem is élt volna.

A halkszavú költő szavaiban a magyar dac csak akkor szikrázik, mikor eltűnt ifjúságát keresi, amelyet ha megjel, legyen bár félholt, mégis visszavesz, mert az övé volt. Az élet kietlensége, sívársága, gondja is kemény szavakat esal az ajkára a Fiannak című költeményében.

Az elvont gondolatokat könnyedén fejezi ki. Alföldi leírásai, tájképei és életképei szemléletesek és kifejezők, elevenek és élesen rajzoltak. Hisszük, hogy az Évek illatának sok behajtott gyűrött lapja lesz, mert szívből szól és szívhez szól.

Halász László.

Magyar Költők. Két kötet. Szemelvények hétszáz esztendő dalterméséből. Budapest, 1928. Szerkesztették Zlinszky Aladár és Vajthó László Budapest székesfőváros közönségének kiadása. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

A Magyar Népművelés könyvei között jelent meg ez a gyönyörűen nyomott mű. Célja az, hogy az iskolán kívül szolgálja a népművelést. A nagy tömegeket akarja megismertetni költőink szellemi termékeinek javával.

Biztosabb sikerű munkája volt Zlinszky Aladárnak, mert az iskolakönyvekben megjelent szemelvények, a már korábban kiadott antológiák jó alapot nyújtottak neki, mikor a legrégebb időkől Arany János haláláig terjedő korszak költeményeinek színe-javát válogatta. A XIII. századbeli Mária-siralommal kezdi kötetét s Arany János Epilógusával fejezi be. A középiskolát végzettek is megtalálják gyönyörűségüket, mert egyrészt felelevenítik, amit tanultak, másrészt új érdekességet nyújthatnak nekik azok a versek, amelyeket középiskolai pályájukon nem olvashattak. 314 költeményt találunk az I. kötetben, amelynek végén a költők rövid életrajzát is megjeljük.

Kényesebb volt a dolga Vajthó Lászlónak, mert neki a közelmúltban elhunyt, vagy a ma élő költők verseiből kellett válogatni. Amde tudjuk, hogy akit az egyik világnézet jó költőnek tart, azt a másik fűzfapoétának ismeri csak el. Vanak, akik a költészetben is az érthetőségre törekszenek, míg mások szimbólikus költészetükkel csak sejtetnek egyet-mást érzelmeikről. Ily körülmények között egyeseknek nem tetszik majd, hogy Ady Endre 33 költeményére akadnak a könyvben akkor, amikor Mindszenty Gedeontól 1 költeményt nyújt a II. kötet, mely az I. kötet élen álló Klebelsberg—Sipőcz-féle ajánló sorokat itt újból fölöslegesen ismétli. A kötet Jókai Mórral kezdődik s Papp-Váry Eleonóra Hitvallását közli utolsónak a 272. lapon.

Több új név jelenik meg előttünk. Hallani is már többek között, hogy miért szerepel például Szabolcsi Erzsébet s miért Lovász Pál? Bizonyosan a Petőfi-Társaság Vigyázó-díját nyert költeménye miatt az előbbi, s a szerbek által elszakított déli részekben megjelent első magyar kötet miatt a másik. 368 szebbnél-szebb verset talál az olvasó 125 költőtől, akik közül 78 ma is él.

Nagy műízlés, finom formaérzék, a költők virágos lugasaiban való igazi jártasság kellett ahhoz, hogy ennyire sikerült kiválogatni ezeket a verseket. Ha így csokorba kötve eljut a könyv oda, ahova szánták, a nép kezébe, akkor a nemzeti öntudat, amelyre annyira szükségünk van a mai csüggedt világban, nőni fog. E kötetekből láthatjuk, hogy amint a múltban voltak, úgy ma is vannak ideálisan gondolkodó, költői lelkek, akiknek érzésvilágából szívesen táplálkozik az a nemzedék, mely tetté valósítja a nagy ideálokat.

Sebestyén János.

Peterdy Sándor: A korpádi legenda. Regény. Budapest, 1928.

A Hollós Mátyás Irodalmi Társaság kiadása.

Peterdy Sándor többször nyert pályadíjat (Petőfi-Társaság) és dícséretet (Kisfaludy-Társaság) regényeivel vagy novelláival. Szereti a magyar múltat, ahonnan sok elbeszélésének tárgyát merítette, de szereti a jelen magyar társadalmi életet is, ahonnan regényeit veszi.

A korpádi legenda arról szól, hogy a Korpádyak ősi kastélyában mindannyiszor megkondul a régi harang, amikor egy asszony szerencsétlenséget, és akkor, amikor egy másik asszony szerencsét hoz a házra. Ezt a legendát a család levelesládájának iratai őrzik. Tudnivaló, hogy a harangot láthatatlan kezek húzzák. Ez a regény romantikus kerete, melybe beilleszkedik Korpády Kálmán szerencsés és fiának, Zoltánnak szomorú sorsa. A család megfakult gazdagságát Kálmán azzal fényesíti meg, hogy elveszi Boross Tamás dúsgazdag aranyparaszt hódító szépségű lányát, Etelt, aki egyúttal a család jó anyyala lesz és nemcsak régi fényességébe helyezi a családot, hanem Kálmán gyermekeinek lelkületét is megnemesíti. Ezek a gyermekek: Irma gögből elhagyja atyját, Zoltán pedig álbüszkeségtől különböző kétes értékű kalandokba bocsátkozik. Zoltán sorsának megrontója Brusszák Péter színházi zenész balkezén élő felesége, a szépséges Vilmóka, akinek praktikái által Zoltán az erkölctelenség lejtőjére, sőt sikkasztás révén a börtönbe kerül. Etel ólja, hogy mindkét gyermeket jobb belátásra és útra bírja, ami jóságos meseterkedésévol sikerül is.

A regény gyorsmenetű és logikusan folyik. Kissé színdarabra emlékeztető, amit előmozdít az ügyesen szőtt páros beszélgetés. Ezzel az érdeklődést végig őtön tartja. Franciás könnyedséggel siklik át az egyes fejezeteken, de sehol sem mélyed el akár az erotikának ígérkező jelenetekbe, akár a nyersségbe. Tiszta érzék lengi át mindazokat a kényes helyeket, melyek pikantériákat ígérnének. Jellemei következetesen egystílűek, sem ugrás, sem hihetetlen-ség nem zavarja fejlődésüket. Nem ábrándvilágot rajzol, hanem a pozitív polgári világot. Egyéniségek lépnek elénk és félro nem érthető költői hangulat sugárzik ki jellemzésükből. A naturalisztikus vonásokat eltakarja a társadalmi erkölcsösség győzelme. A szerző iparkodik jól megválasztott képekben, hasonlatokban a lélek egyéni rajzát is fűszerezni. A novellaszerű beállítások-
on életteljes képet nyújt társadalmunk forrongó kérdéseiről is.

Morvay Győző.

Szitnyai Zoltán: Az ég — a tó. Novellák. Budapest. 1928. Amicus-kiadás.

Különös könyv. Az író szorongó lélekkel néz a világba. ahol eszelősök, nyomorékok, betegek vergődnek. Minden részvéte a szenvedőké, a bolondké és — sajtáságos! — a királyoké, kiknek a koronát hordani éppen oly nehéz, mint amazoknak a nyavalyát. Az élet nem könnyű mulatság, ez Sitnyai könyvének végső kihangzása; jó annak, akinek tiszta a lelkiismerete és jaj az eszeteknek, mert rajtuk kíméletlenül végigtipornak az erősek.

Jellenző az íróra, hogy mindenütt kerüli a sablont, innen novelláinak egészen újszerű mesefűzőse. Nincs egy novellája sem, amelynek menetét, akár az első feléből is, ki lehetne találni. Ebben hasonlít Mikszáthhoz, valamint a különcökhez való vonzódásban is. Csakhogy míg Mikszáth humorosan fogja fel embereinek dolgát, Sitnyai mély szomorúsággal nézi. Pedig tehetségéből nem hiányzik a humor, egyik novelláján igazi derű ömlik el, de ez csak egy villanás a felhők sötétjében. Sitnyai írásai borús lélekből fakadnak és berűt árasztanak. De ez nem jelent unalmat vagy lehangoltságot! A meggyőződés, a mély emberieség s a romantika heve finom és nemes ízűvé érlelik, a stílus gondossága és nagysága pedig szívesen olvastatják e könyvet. Sitnyaiban új és eredeti tehetséget köszönhetünk, akinek hangszere — hogy képpel éljünk — fekete zongora. Fekete, de zongora, melyből művészi dallamokat varázsol elő avatott kézzel.

Balázs Sándor.

Bokréta. Negyedik könyv. Baja Mihály, Gulyás József, Gyököcssy Endre, Madai Gyula, Oláh Gábor versei. Pintér Jenő előszavával, Debrecen. 1928. Kiadja a Debreceni Csokonai Kör. (Csokonai Könyvtár. Csobán Endre. 4. szám.)

A csoportos költői fellépés nem új jelenség irodalmunkban. Régibb íróink időnkint éppen olyan szívesen társultak közös fellépésre, mint a maiak. A Bokréta első könyve 1902-ben jelent meg, azután következett az 1904-es kiadás, majd az 1908-as, végül most az 1928-as. Ez a negyedik csoportosulás inkább csak az egymás iránt érzett barátság megnyilatkozása, mert hiszen mindegyik költő régen szárnyra kelt már s olyan egyéniség mindegyik, hogy megtalálja a maga megértő olvasóközönségét. Mégis szép az ilyen megmozdulás, szép a hűség, különösen szép a költők között, akik a maguk állandó lelki izgalmaiban annyiszor válnak hűtlenné eszményeikhez, barátaikhoz, önmagukhoz.

Mikor egy-egy ilyen gyűjteményes munkában közreadja a költő a maga verseit, többnyire rosszul válogatja meg azokat, mert amint a költők közt van a legtöbb egyoldalú és rossz kritikus, a maguk munkáival szemben szintén ők a leginkább elfogultak. Gyöngö darabokat szépeknek tartanak, mert megírásukhoz valami erős érzelmi szál fűzi őket; sikerült verseiket nem tudják felismerni. A Bokréta költői is bizonyára erősebb hatást tesznek az olvasóra, ha nem magukra bízták volna a versek összeválogatását, bár így is szembetűnik nem egy hatásos költemény a kötetben s alig van olyan, amely a teljes jelentéktelenség benyomását keltse.

Az Előszó szavait ismételve: „A baráti kegyeletnek alig gondolható nemesebb megnyilvánulása Gulyás József utolsó verseinek kinyomatásánál. Az élő és virágzó négy költő felkutatatta és közreadta elhunyt társa írói hagyatékát. Még egyszer és utoljára kezét a kézbe.”

Pintér Jenő.

P. Pál Ödön: A felhők kapitánya. Regény. Vezényi Elemér rajzaival. Budapest, é.n. 212 l. Szent István-Társulat kiadása.

P. Pál Ödön első regényes kötete, a Tündérfa, 1925-ben jelent meg. Ezt követte 1926-ban A bujdosó vagyon. Elbeszélő kötetait megelőzték verses kiadványai (Tárogató, 1922. és Fekete rózsá, 1923.), melyek nemes világfelfogású nemzeti szellemű lírikusnak mutatják. Szépirodalmi munkásságán kívül számottevő tudományos működése is. Az irodalomtörténetnek és az esztétikának a művelője. (Pitroff Pál).

A felhők kapitányának meséje Szöllősy István és Bajóthy Péter élet-történet. A kolozsvári piarista atyák gimnáziumában tanuló fiúk nagyon megszeretik egymást, testi-lelki jóbarátok lesznek. Péter édesanyja egyedül él Alvincen. Hét gyermeke volt s mind a hét meghalt. Pétert, a nyolcadikat, hogy megtarthassa, felajánlotta Istennek. Pista özvegy édesanyja Somogy-szilben gazdálkodik, hogy megszerezhesse férje volt birtokát. A kártyás férj nagy adósságot hagy a családjára, mikor öngyilkos lesz. Az özvegy minden erejével azon van, hogy az adósságtól megszabaduljon.

Bajóthy Péter nem érez hivatást a papi pályához. Mérnök és kémikus lesz. Jólétet, kultúrát akar teremteni szülőföldjén, hogy testvériesítoe a magyart és az oláht Erdélyben. Azonban minden jóakarata hajótörést szenved az oláh pápa magyarelles magatartásán. Hatalmas vállalatait elegendő tőke híján életrehívni nem tudja. A háború után a Dunántúlon, Halimbán, az eladott erdélyi birtok árából nagy ipartelepét akar létesíteni a bauxit feldolgozására. Ez a vállalkozása sem sikerül. Menyasszonya hirtelen meghal. Péter a győri karmelita zárdába vonul. Szöllősyék megszerzik a szöllősi birtokot, ahol Szöllősy István családjával együtt boldogan él.

A nem sokrétű mesét ügyesen szövi az író leleménye. Az élenk előadás biztosan halad, könnyedén gördül. A megoldás, ha nem is a személyek jelleméből folyik, kielégítő és megnyugtató. Zamatos, népies kifejezésekkel tűzdelt nyelve jóhangzású, törzsökös magyar nyelv. Nem nagyon színes, de árnyalatokban gazdag, az érzelemhullámmához készséggel simuló. A jellemzésben van bizonytalanság, ingadozás és következetlenség, bár a személyek valószerűek annak ellenére, hogy valamennyien jók, angyalok és önzetlenek, akárcsak Jókai alakjai.

Halász László.

Bánhegyi Jób: A magyar irodalom története. I. kötet. A legrégibb időktől Kisfaludy Károlyig. Budapest, 1929. (Szent István könyvek 73—74. szám. 228 l.).

A művelt magyar közönség irodalmi igényeinek szolgálatára készült Bánhegyi Jób irodalomtörténete. Amint Előszavában írja: „Nem az volt a célom, hogy minden áron újat mondjak; tiszteletben tartom a hagyományos, a tudomány mai állása mellett is érvényben levő felfogásokat, megállapításokat és értékeléseket, igyekeztem az újabb kutatások gondosan leszűrt tanulságai alapján módosítani, kiegészíteni, ami már elavult, vagy téves volt.“ Ez a program, mely alatt egyrészt magának a szerzőnek a magyar irodalom vezető szellemei előtt hódoló tisztelete, másfelől egy nagy feladat munkáját elvégezni készülő törekvésének finom szerénysége is kifejezésre jut, mindvégig következetes gonddal s lelkiismeretes pontossággal alakul ki. Szinte azt lehetne mondani, hogy könyve összegezve nyújtja mindazokat az

eredményeket, melyeket a magyar irodalomtudomány és irodalomtörténet napjainkig felmutatott. Éppen ezért sokféle irány-erőzet fonja össze és hatja át Bánhegyi Jób könyvének anyagát, s így már azért is értékes és érdekes, mert összefoglalóan adja azokat a tudomány-kísérleteket, melyek külön, a maguk útján próbálkoznak a maguk felfogásával s módszerével rájutni a magyar irodalmi jelenségek értelmére.

A rendszer alapvetésében a szerző Pintér Jenő irányát követi. Egyébként Pintér Jenő hatása érzik tény-ítéleteinek mérséklő jellegében is. Irodalom-esztetikai felfogása Horváth János világát tükrözi. Nyelvének pontos és erős kifejező erejű alkata szintén Horváth János új irodalmi forma-nyelvére emlékeztet. Egy-egy finomabb irodalmi jelenség jellemzésének gondosságában Négyesy László művészetére ismerünk. Ítéletei mögött az irodalmi anyagismeret s bibliografiai tájékozódás nagy műveltsége vehető észre. Ez az alaki sokoldalúság, ez a változatos módszertani képzettség lesz Bánhegyi Jób ereje, amellyel megfrissíti az értékelésnek sokszor már történetívé vált szempontjait s az irodalom jelenségeit az újabb vizsgálatok léktanán keresztül mutatja be s közvetíti a közönségnek. Az értékrendet illetőleg lényegileg nem tesz újabb változást, inkább csak a halaványabban hangoztatott értékelemeket jobban kiemeli és méltányolja.

A módszer magyar mesterein kívül Bánhegyi Jób nagy tanultsággal és ízléssel kapcsolódik bele az irodalomtörténetírás Dilthey-től megindított szellemtudományi irányába és munkája egyes fejezeteit (a középkort, a XVII. századot) egészen ennek az irányzatnak a szellemében írja. Bár látszik, hogy Bánhegyi Jób ki akarja kerülni ennek az irányznak a veszedelmét s azt, hogy az irodalom csak szellemi törekvések hordozója és szolgáltója legyen, mégis, úgy találjuk, hogy sok részlet-adatával túlzásba ment az elensúlyozás munkájában, így a sok jelenség közt elsüllyed az egyetemes jellemkép s nem marad meg más, mint a kor történetfogalmi meghatározása. Hogy azonban itt is hová lehet eljutni, erre mintaszerű példát nyújt Walter Müller tanulmánya: *Das Problem der Seelenschönheit im Mittelalter*.

A könyv enemű értékein kívül külön jelenségként emelkednek ki az anyagrendezés jó beosztással dolgozó gondja; az előadás nemes foglalmazottsága, néha szinte hűvös óvatossága; a stílusnak minden zavaró pathosztól, retorikus fellengzéstől ment előkelő nyugodtsága s finom kiképzése.

A magyar közönség e kötetben megkapta — s bizonyára a következő kötetben is meg fogja kapni — azt, amit egy szellemes francia esztétikus: André Maurois szerint a modern ember irodalmi ízlése és igénye kíván: a történeti igazságot és a művészi kifejezést. *Brisits Frigyes.*

Kortársaink. Szerkeszti Hankiss János. Budapest, 1928. A Studium kiadása.

Az élő írókról szóló munkák ellen azt szokták felhozni, hogy nem lehet meg a kellő távlatuk irodalmi értékek megállapításához. Ezt a felfogást máris megcáfolta a sorozatban eddig megjelent hat kis monográfia, mert sok pozitívumot, meglepő adatot, felvilágosítást nyújt az érdeklődőknek, anélkül, hogy ítéletét véglagosnak hirdeté. Kalauzt akar adni az olvasó kezébe, előkészít az élvezésre és megértésre. Értékes adatokat gyűjt a jövő irodalomtörténet számára. Öntudatossá teszi az irodalmi közvélemény kialakulását. Szélesebb-

rétű olvasóközönségre is számíthat, mert kit ne érdekelne most élő íróink élet-története, írói fejlődése?

Mint a szerkesztő az Előszóban ígéri, politikai vagy más pártszempont nem befolyásolta a tárgyalásra kerülő értékes kortársak kiválasztását. Az első sorozat írói a legkülönbözőbb világnézetek és irodalmi ideálok képviselői. Értékben is vannak közöttük különbségek, de mindegyikük érdekes.

1. *Juhász Géza: Babits Mihály.* 48 l.

A költő életéből, különösen Sturm- und Drang-korszakából sok eddig ismeretlen adatot hoz. Angyal Dávid még 1913-ban megrója Horváth Jánost, mert Babits irodalmi tanulmányairól néhány méltányló szót ejtett. Azóta nagy pályafutást tett meg Babits az olvasóközönség és a hivatalos kritika szemében is. Ma már Arany legméltóbb követői közé szokták sorolni. Egyike a legemlegettebb modern magyarnyelvű íróknak. Tanári pályájától visszavonulva, 1916 óta csak az irodalomnak él.

2. *Szondy György: Csathó Kálmán.* 40 l.

Életrajzíróktól megszoktuk, hogy többé-kevésbé elfogultak hősiük javára. Ezt talán menteni is lehet abból a szempontból, hogy az olvasó lelkében úgyszólván sok elmosódik s emlékében csak a valódi érték marad meg. Szondy Györgyben nincs meg ez az elfogultság. Az életrajzból megtudjuk a következőket: Csathó, a jeles diák, az érettségim a magyar nyelv- és irodalomból éppen írásbeli dolgozata miatt kap elégséges osztályzatot. Gyászosan vagy félig sikerült jogi szigorlatok után a kultuszminisztériumban fogalmazó, míg végre a színházhoz kerül. Lassan, sok írással dolgozik, e'ső fogalmazásban alig marad meg egy-egy sora, egy tucatszor is újra írja kéziratát. A természetet és a falu népét alig ismeri, nincs közös érzése, problémája, gondolata a magyar paraszttal. Minden regénye alapjában véve egy téma variációja: a hódításé. Jó emberei passzívak. Nem a szegény emberek írója, sőt a boldogtalan embereket sem szereti. Kiábrándult világban járunk, ha Csathó-könyvet olvasunk. Tisztelnünk kell az emberi ostobaságot, meg kell görnyednünk az orősek előtt, míg ők szívtelen közönnyel tiporják el az útjukban állót. Csathó elkeseredve látja, hogy a magyar dzsentri talán még kezében tart egy kis politikai hatalmat, születési privilégiumokat, de hiú ábrándozásával, könnyelmű világszemléletével és munkakerülésével vezetőbe rohan.

3. *Zsigmond Ferenc: Herczeg Ferenc.* 44 l.

A sok Herczeg-tanulmány után is tud újat mondani. Úgy érzi, hogy mikor Herczeg a férfinak a hűvösségig komoly, magasabbrendű lelkivilágát megérteni nem tudó nő kerül a téma középpontjába, akkor mintha a művész alakító kezét az ember személyes élményeinek sodra is irányítaná. Összehasonlítja Jókai tehetségét, mely csak úgy ontja magából az alakításra váró nyers meseanyagot, Herczegnek kevésbé gazdag invenciójával. Ennek következménye, hogy Herczegnél a helyzetek és jellemek részben vagy egészben gyakran ismétlődnek.

4. *Juhász Géza: Móricz Zsigmond.* 48 l.

A nagy író küzdelmes életéből sok érdekes intimitást közöl. Mint ötödikes gimnazista három tárgyból megbukik. Húszéves, mire leérettségizik. Debrecenben főlévig teológus, aztán jogász, Pesten a tanári pályával kísérletezik, a kultuszminisztériumban számgyakornok, a Statisztikai Hivatalban is tölt

egy évet, míg végre mint az Az Újság munkatársa megkockozdi felfelé ívaló írói útját.

5. *Hankiss János: Tormay Cecile.* 48 l.

Anatole France, mikor 1914-ben megismerte Tormay Cécilét, így mutatta be barátainak az Emberek és Kövek Között íróját: Ritkán ismertem férfíróót és sohase nőíróót, aki így és ilyen egyszerű eszközökkel tudta volna éreztetni az élettelen dolgok életét. Hankiss nívós munkában ismerteti leg-
 artisztikusabb írónőnket, de egy magyartalan kifejezését meg kell rónunk: El hagy vinni magától (35. l.).

6. *Ruzitska Mária: Zilahy Lajos.* 48 l.

A sorozat leggyöngébb kötete. Sok jóindulattal, de gyakran dilettáns, kritikátlan lelkesedéssel megírt munka. A közönséget azonban érdekelni fogja belőle, hogy kedvelt íróját az erzsébetvárosi gimnáziumból valami diákcsíny miatt kicsapták. A máramarosszigeti líceumban érettségizett. Pesten latin-magyar-szakos tanárjelölt volt, de a pénztelenség hazakergette Szalontára. Hol ügyvédi irodában dolgozott. Írói munkái csakhamar függetlenítették a pénzkeresés gondjaitól. A Süt a nap sikerekor Herczeg Ferenc azzal üdvözölte Zilahyt, hogy a magyar gondolat a városban lakik, a magyar érzés falun; ha elkötjük az egészséges vérkeringést, akkor a budapesti irodalom virtuskodássá fog zülleni, a vidéki irodalom pedig kezdetleges provincializmussá lesz. A legköltőibb könyveket olyan íróknak köszönjük, akik Budapest intellektuális levegőjébe hozták a vidék érzelmi kincseit. Ilyen író Zilahy Lajos.

Szabó István Andor.

Zulawski Andor: Irodalompolitika. Budapest, 1928. 157 l. Wodianer-kiadás.

Zulawski Andor új kötete tizenöt, részben már nyomtatásban is megjelent, cikknek a gyűjteménye. E cikkek összeállítására kissé rapszódikus. Beszél bennük az író az esztétika és a nemzeti szellem kapcsolatáról, irodalmi kritikánk jelenlegi megalkuvó hangjáról, a művészet és erkölcs viszonyáról, az irodalomban is megnyilvánuló erkölcsi válságról, nyelvünk veszedelmében forgásáról, drámai-irodalmunk nemzeti ébredéséről s Ady Endre magyarságáról. Felcsillámlik e cikkekben egy-két gondolat irodalompolitikánkra vonatkozóan is. Szól a nem egyszer a büntetőtörvénykönyvbe ütköző irodalmi alkotásokról s az irodalomnak a revízió szempontjából való jelentőségét tárgyalva le is zárja a kötetet.

A könyv szerzője elszorult szívvel sürgeti a Gyulai-féle értékeléshez való visszatérést. Ezt fontossá tenné az a körülmény, hogy irodalmunk egy részét az öntudatnélküli konzervativizmus, másik részét az elvtelen modernség jellemzi. Ugyanakkor a kritika, mely akárhányszor tudományosságot színlelve, skatulyázza az írókat, mindenre tekint, csak a nemzeti szempontokat hagyja figyelmen kívül. Mintha arra nem volna szükség, hogy a kritikus esztétikai felfogása mellett nemzeti lelkiismerettel is rendelkezék. Kritikánk tulajdonképpen csak néhány, gyéren olvasott szakfolyóírra szorítkozik, míg a nagy nyilvánosság előtt az értéküknél sokkal súlyosabban latba eső napilapok kritikusai kénytelenek alávetni tollukat az üzleti érdekeknek.

Arra a kérdésre, hogy mit tegyünk a nemzeti szempontból káros irodalom virágzásának megátlására, azt a választ adja, hogy lélekben tiszta magyarokat kell nevelnünk.

Ezeket a gondolatokat ragadtuk ki Z. A. könyvéből, akinek rendkívül merész megállapításai vannak az iskolával és az egyetemekkel szemben. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynia, hogy az egyetemi tanár, mikor adagyújtó dolgozat-témát ad valakinek, éppen úgy a telettség mérlegelése alapján teszi ezt, mint mikor nehezebb problémák kibogozását tűzi ki feladatul. Az a magyar középiskolai tanár pedig, aki az élet minden kálváriáját végigjárta és minden nyomorúsága mellett is leghatékonyabb támogatója és munkása a tudománynak, az az élet praktikunából többet is tud, mint azt, hogy „a tanóra végén csöngetnek“. Akkor, amikor nehéz kenyérgondjai mellett a tudománnyal oly sokat törődik, sőt — majdnem azt mondhatnók — kizárólagosan törődik, nem megy „evvel a csöngettyűszóval feladni nemzetének az utolsó kenetet“. Ez a magyar tanár szorosán vett napi munkájának elvégzésén kívül irányítja és segíti az ifjúság minden nemes megmozdulását, ott áll az önképzőkörök, ifjúsági egyesületek s a cserkészlet élén, része van tudományos és irodalmi társaságok munkájában, az ő nevével találkozunk legtöbbször az olvasó a tudományos folyóiratok hasábjain, szerepe van minden nemzeti akcióban és senkitől sem méltányolva tekinti önzetlen feladatának a népművelési előadásokon és egyéb alkalmakkor az igazi tudomány és törzsökös magyar irodalom népszerűsítését. Legyen már egyszer vége annak, hogy a nemzet e legönzetenőbb napszamosait bárki is igaztalanul támadja. A könyv írója hatoljon egy kissé mélyebbre a tanári lélekbe, mikor elég vakmerő arra, hogy ilyen kijelentéseket megkockáztasson.

Z. A. műve egyébként nagy vonásaiban visszamegy Greguss Ágost, Gyulai Pál, Négyesy László, Horváth János és Pintér Jenő nézeteire. Nem elemezzük részletesen ezt a megállapításunkat, mert semmi értelme sincs annak, hogy aprólékos filológiai boncolgatásokkal foglalkozzunk. Véleményünk szerint egy ilyen természetű munkában nem árt, ha az író már megfogalmazott s általánosan igaznak ismert megállapításokra támaszkodik.

Egyébként Z. A. derekasan dolgozott. Hasznos ez az írása is, mint minden olyan alkotás, mely tudományos kérdések tisztázására készült s melynek vezérfonala a nemzeti értékek napfényre hozatalának célja és az irodalomnak a salaktól való mentesítése.

Horváth Béla.

Máté Károly: Irodalomtörténetírásunk kialakulása. Pécs, 1928.

A legértelmesebb értekezések egyike az utóbbi években megjelentek közül. Új anyagot tár fel igen áttekinthető elrendezésben és világos stílussal, mindenütt gondosan jelezve forrásait. Régebben nem is gondoltuk, hogy Czwittinger Dávid előtt ilyen előzményei vannak a magyar irodalomtörténetírásnak.

Máté Károly sorra veszi a sokféle szétszórt mozzanatokat, hogy rámutathasson azokra az előzményekre, amelyek után a magyar irodalomtörténetírás Czwittinger Dávid historia litterariájának terjedelméig emelkedett. Ezek az előzmények: könyvekről szóló alkalmi följegyzések, üdvözlő versek, gyászoló költemények, prózai életrajzok, munkák címjegyzékei és hosszabb-rövidebb irodalmi szemlék. (Az utóbbi csoportba tartozik például az a visszapillantás, amelyet Cserei Mihály történeti művének elején találunk: Cserei Mihály itt felsorolja s némilog jellemzi az előtte élő történetírókat.)

Kívánatos volna, hogy Maté Károly mielőbb írja meg ennek az érteke-

zésnek folytatását is vagy legalább gyarapítsa irodalmunkat Czwittinger Dávid életének és munkásságának behatóbb ismertetésével. Ez a pont s a Bod Péterig terjedő korszak meglehetősen homályos, míg Bod Péter és az utána következők munkássága eléggé fel van derítve. *Pintér Jenő.*

Hegedüs Zoltán: Katona József lírai költészete. Budapest, 1927. 58 l. A szerző kiadása.

Komoly értekezés, tárgyát egész kimeríti, összegyűjt minden adatot, ami Katona József lírájához kapcsolható. Kimutatja a kapcsolatokat is Katona József érzelmi élete és lírai költészete között, vizsgálja továbbá, hogy milyen módon függ össze a nagy tragédiaíró lírai munkássága korának szellemi áramlataival: mit kapott korától vagy a megelőző kortól és miként használta azt fel. Megállapítása szerint Katona József líráján meglátszik az új németes iskola hatása, de ellátogat a többi költői irányhoz is, formában legalább kipróbálja valamennyit. Észlelni lehet költészetén Berzsenyi Dániel, Csokonai Vitéz Mihály, Kisfaludy Károly hatását. Ennek ellenére is önálló és eredeti egyéniség. Lírája inkább csak külsőségekben mutat egyezést azokal, akiktől átvesz valamit és csak Berzsenyivel mutat közelebbi rokonságot.

Az értekezés írójában nincsenek meg azok a nagyképű félszagségek, melyek annyira jellemzik a mai irodalomtörténeti pályakezdők egyik sokat tanult, de gondolkodásban zavaros csoportját. Ma már ott tartunk, hogy expresszionisták is akadnak az irodalomtudományi tanulmányok írói között. Megnyugvás, mikor az ember azt látja, hogy vannak fiatalok, akiket még nem kapott el a nagyolás divata; vannak, akik értelmesen és világosan írnak s eredményeik nem a lázasan hajszolt különködés furcsaságaiban merülnek ki, hanem az értelmes tanultság és józan ítéltelet megállapításaiban.

Pintér Jenő.

Tolnai Vilmos: Magyarító szótár. Második, bővített és javított kiadás. Budapest, 1928. Eggenberger-féle könyvkereskedés, Pallas rt. nyomdája.

A kiváló nyelvész és irodalomtudós új kiadásban bocsátotta közre 1900-ban megjelent Magyarító szótárát. Ha meggondoljuk azt, hogy legutóbb is — egy tudományos előadáson — a magyar anyanyelvű előadó rövid félórás előadásában száznál több idegen szót használt, még pedig szükségtelen szót, kétszeres örömmel kell üdvözlőnk az új kiadást, mert legalább kezünkben van az a segítő eszköz, melyet javára fordíthat az idegen szókat használó szakember. Az idegen szó divata a legutóbbi évtizedekben annyira megfertőzte a magyar nyelvet, hogy még a tanultabb ember is bosszankodva olvas végig egy-egy tanulmányt. Mindenesetre könnyebb idegen szavakkal játszani, mint időt szentelni arra, hogy a lépten-nyomon ajkunkra szálló idegességeket magyar szókkal helyettesítsük.

A szótár gazdag anyaga, lelkes egybeállítása, pontos értelmezései minden dicsőretet megérdemelnek. Legyen szabad azonban a szerző figyelmét a legközelebbi kiadás alkalmából nyomtatékosan felhívni a következőkre:

1. Vissza kell térni a szótár régi formájához. A harmadik kiadás alakja, papírosa, beosztása betűi nem lehetnek mások, mint az első kiadásé, mert aki ezt a kiadást ismerte és megszerette, sohasem tud belenyugodni abba, hogy mostani kellemetlen alakjában kapja régi kedves könyvét.

2. Mindenütt közölni kell az idegen szavakat kiejtésük szerint is, mert hiszen így keresi az illető szót mindenki. Senki sem nyomozza a *kommunizmust* (kanális, sárlatán, komplikált) a *communizmus* (canalis, charlatán, complicált) cím alatt. A szótárban legalább is meg kellene lenni a *kommunizmus* szónak, utalással arra, hogy az olvasó az értelmezést a *communizmus* alatt kapja meg. Ki fogja nyomozni a cupringer, szanál, szandál, svindler, sál magyar megfelelőjét a zubringer, sanál, sandal, schwindler, shawl szó alatt? Ki fogja keresni a vagont, flegmatikust, fonográfot: waggon, phlegmaticus, phonograph elnevezéssel, a verklit, kontúrt a werklinél, contournál?

3. Minden egyes szó mellé oda kell tenni a szó magyar kiejtését is: *sensatio*s (ejtsd: szenzációs), *visum* (ejtsd: vizum). Oda kell tenni a kiejtést még akkor is, ha ez mosolyt keltő aprólékoságnak látszik.

4. Meg kell jelölni, hogy milyen származású az idegen szó: görög, latin, német, francia, angol? Akként, amint ez pompásan meg van jelölve Radó Antal könyvében: *Idegen szavak szótára*. 7. kiad. Bp., 1927. (Vonzó kiállításiú könyv kedves betűkkel. Ezt a formát is érdemes volna utánózni.)

Ezek a gyakorlati tanácsok olyan szorzótlal erednek, aki nagyon sokszor és igen hálásan forgatta Tolnai Vilmos munkájának első kiadását. Itt közölt észrevételeit is csak azért tette, mert kevés olyan könyvet ismer, mely hasznosabb fegyver volna a tiszta magyarságért való harcban. P. J.

Csekey István: Északi írások. Budapest, 1928. 230 l. Pfeifer Ferdinánd kiadása.

A kecskenéti jogakadémia professzorát, kinek már ottani működése alatt ezer lapnyi publikációja jelent meg könyvalakban, az a kitüntetés érte, hogy a dorpáti észt egyetem közjogi tanszékére hívták meg, hogy ott öt évig námotül, azután pedig észtül tartsa meg előadásait. El is fogadta és most hatodik esztendeje, hogy kiváló tudományos munkássága mellett elsőrangú feladatának tekinti a világháború nyomán állami önállóságot nyert két testvérnép, a finn és észt, valamint a magyarság közt a mult kultúrkapcsolatainak kutatását és a jövődöbelinek izmosítását. E célját szolgálja az is, hogy most könyvalakban ad ki 25 cikket és tanulmányt, melyek egy része különféle hazai és külföldi lapokban és gyűjteményes munkákban látott napvilágot.

A sok keserűség után, ami lelünkben a világháború következtében felgyülemlett, jóleső érzéssel olvashatjuk, hogy vannak kultúrnépek, melyek büszkének ránk, nyugati rokonaikra. Nincs ma még egy olyan ország a föld kerokségén, amelyben annyi rokonérzés és megbecsülés nyilvánulna a magyarság irányában, mint finn testvéreinknél. Sem ők, sem az észtek nem mulasztanak el egy alkalmat sem, hogy e ragaszkodásuknak értékes tanujelét ne adják. Ha a magyar beszédet az észtek nem értik is meg, mégis elragadtatással hallgatják. A hangsúly náluk is az első szótágon van és a mássalhangzótorlódat ők is kerülük, mint a magyar. Egy magyar ünnepevény az észt elnök hosszasan elbeszélgetett Csekeyvel. Elmondta, hogy magyarul tanul és egész sereg a magyarral rokonhangzású észt szót sorolt fel. A Pester Lloydból naponta figyelemmel kíséri eseményeinket.

A könyv előadása vonzó. Csekey nemcsak tudós, hanem költői lolkületű író is. Tudományos munkájával szépirodalmi babérokot is arat. Csodálkozva

olvassuk, hogy észt rokonaink kis hazájukból, mely Csonka-Magyarországnak csak fele, önállóságuk öt éve alatt milyen kis paradicsomot csináltak. Dopatnak, a hatvanezer lakosú kis városnak egyetemen négyezer hallgatója van. A felvilágosító és tudományos munka, a csereprofesszorság jelentőségének megvilágítására felhossa Csekey, hogy egy professzor több szolgálatot tehet hazájának, mint száz diplomata, nem is szólva a központi hatalmak háborúelőtti arisztokrata diplomáciai karáról, mely teljesen hasznavehetetlennek bizonyult. A nem a háborúból, de a béketárgyalásból oly fölényes győzelemmel kikerült Csehszlovákia sohasem álmódott sikerét annak az összeköttetésnek köszönhetette, amelyet Masaryk publicisztikai működése és amerikai csereprofesszorsága folytán Wilsonnal való barátsága révén szerzett.

Hazafias és művelődéstörténeti szempontból is ajánljuk mindenkinek ezt az érdekes könyvet. Kifogástalan kiadását Koch Ernő, Revalban élő magyar iparművész fejlécei teszik még értékesebbé. —r.

Várdai Béla: Benedetto Croce újabb esztétikai művei. Budapest, 1928. 41 l.

Benedetto Croce azok közé a szellemi nagyságok közé tartozik, akiknek nevét nemcsak ismerik nálunk, hanem beszélnek is róla. Egyesek támadják, mások vélelmezik, de a támadás is, a védelem is hemzseg az ú. n. közhaléktől. Ez utóbbi körülmény sajnálatosan arról győz meg bennünket, hogy a nagy esztétikust nem ismerik s így értékelése, melyet akár olvas, akár hall az esztétikával foglalkozó szakember, nem egyszer hosszúság forrása lesz számára.

Várdai Béla most megjelent ismertetése nem tartozik a főntebb említettek közé. A dolgozat mélyreható tanulmány eredménye. Ebből a kis füzetből igazán módjában van széles tájékozottságot szereznie az érdeklődőnek Croce filozófiájának és esztétikájának fejlődéséről. A kiváló magyar esztétikus az ismertetés mellett mérlegre is teszi a nagynevű olasz tudós fejtegetéseit, gondosan átszűrve a Crocra vonatkozó külföldi szakvéleményeket. A tanulmány tömör stílusa mellett is mindvégig élvezhető.

Várdai Béla e legújabb alkotásáról elég annyit mondanunk, hogy nagymértékben hozzájárul az esztétikai érdeklődés fokozásához. —th.

A nagykőrösi Arany János-Társaság évkönyvei. Második kötet. Szerkesztette: Gaál László főtítkár. Nagykőrös, 1927. 112 l. A nagykőrösi Arany János Társaság kiadása.

A jól szerkesztett kötetben van néhány irodalomtörténeti vonatkozású közlemény is. Ilyon Neményi Imre magvas emlékbeszéde Apáczai Csere Jánosról, Varga József emlékezése három nagykőrösi zeneszerzőről (Nyisnyay Gusztáv, Sz. Nagy József, Brück Gyula). Egyéb cikkek, verses és prózai darabok szerzői: Rákosi Jenő, Lampérth Géza, Bárd Miklós, Lőrinczy György, Magyar Kázmér, Dombi Béla és mások.

A harmadik kötetben (Nagykőrös, 1928) olvassuk Debreczeni István cikkét: Hogy lett Arany János gazdag ember? Ugyanitt van Bánóczy Endre emlékbeszéde Szilágyi Sándorról és Gaál László közleménye: Kőrösi Csoma Sándor egy kiadatlan levele a nagykőrösi gimnázium könyvtárában. Ugyaninnen idézzük Szász Károlynak a kötet élén álló ünnepi beszédéből (Irodalmi újjászületés, Az Arany-serloget fölavató beszéd) a következőket:

„Azon igyekezzenek a fiatal írók, hogy tanulják meg a Toldi és a Buda Halála írójától erővel teljes régi nyelvünk elrejtett kincseinek felkutatását, népies nyelvünk úton-útfélen heverő gyöngyszemeinek összegyűjtését... Tanulmányozzák az ifjú nemzedék tagjai a nyugoti nagy költőket is, de ne azért, hogy megúnják a magunk hazáját s megütálják fajunkat és átkozzák népünket, hanem hogy a hízelgéstől mentesek maradva bár, s faji hibáinkat, nemzeti bűneinket ostorozva: fogvatkozásaiiban is szeressék nemzetünket.“

A Társaság buzgón munkálkodik, hogy a nagykorúsi közönség irodalmi érdeklődését és általános műveltségét emelje. A Benkó Imre elnöklete alatt működő tisztikar és választmány tagjain kívül a tiszteleti tagok sorában vannak többek közt: Bárd Miklós, Dóczi Imre, Gaal Mózes, Herczeg Ferenc, Imre Sándor, Juhász Gyula, Kozma Andor, Lampérth Géza, Lőrinczy György, Neményi Imre, Némethy Géza, Pap Károly, Rákosi Jenő, Révész László, Szabolecska Mihály, Szász Károly, Vargha Gyula és Voinovich Géza. —r.

Oláh Gábor: A művészi alkotás lélektana. Debrecen, 1928. 124 l.

A szerző ezzel a művével olyan rejtett világot akar előttünk felfedni, amelyről már sokan írtak, amelyre — a művész alkotóműhelyének belső titkaira — évszázadok kíváncsi szeme tapad s amelyet mindent megértő tudással még mindig nem ismerünk.

A művészi alkotás titka, hogy a szerző által is felvetett hasonlattal éljünk, olyan, mint maga az élet titka. Az új ember fogamzásának külső körülményeit, a szaporodásra ható erőket ismerjük, csak az emberré formálódás belső törvényszerűsége, mikéntje marad előttünk örök probléma.

A szerző élvezetes és tanulságos munkájával e problémát igyekezett megoldani. De önmagától értetődik, csak az igyekezethél maradt s minden kiváló tulajdonsága mellett is, mindössze csak egy jól sikerült lépést tett — a végtelen felé. A szerző maga sem vette talán észre, hogy művének mindjárt az elején, önmaga is ezzel a tudatalatti igazsággal nyúlt témájához. Szinte dogmatikusan hirdeti, hogy a természet és az emberi lélek ugyanazon törvények szerint alkot. Ismerjük-e azonban és fogjuk-e valaha is ismerni, minden kétséget kizáró tudással a természet alkotásának misztikus titkait? Nem hiszem, mert akkor az Istenség titkait ismertük meg.

A szerző a természet s a szellemi alkotás módjának azonosságát egy hasonlattal világítja meg. „Hogyan megy végbe a természetben — kérdi — egy virág születése? — Kettő kell hozzá — fölöli — *mag* és megfelelő *talaj*. A szellemi, művészi alkotáshoz is *kettő* kell: először *mag* kell, azután alkalmas *talaj*.“ Mi úgy hisszük, e két tényező nem elég. Kell még hozzá az a hatalmas *harmadik*, melyet nevezünk Istennek, Öserőnek, Össejtnek, Életnek, akárminek. Ez a rajtunk kívül eső, bennük is megnyilatkozó *X* az, mely minden alkotás legfontosabb tényezője, mely nélkül kevés a teremteshez *mag* és *talaj*, levegő és napfény, eső és harmat.

Oláh Gábor egy lépéssel után kezdte. Természetes. **M**re az egyetlen lépésre minden emberi erő kevés. Ezért volt szerencsés tőle, hogy nem a „teremtésről“, hanem az „alkotásról“ filozofál, mely szerinte létrejöhet a művészetben főleg *öszönösen*, mintegy organikusan, akár a virág a talajból és *mechanikusan*, előre megállapított tervezet és törvény szerint, mint egy gótikus torony. Szerinte *öszönösség* és *mechanizmus*. *lelki han-*

gottság és egyéniség, kor és irodalmi irányzatok. az ellentétes égöv alatt élő népek *pszichéje* teszi a művészi alkotás talaját. E tényezők közül mi csak az első kettőt soroznánk ide. Mert az egyéniség, a kor, az irodalmi irányzatok, lelkiállapot s a népfaj kiütköző pszichéje inkább komponensei az ösztönös és mechanikus alkotás eredőjének is, mint tényezői. Ez, hogy a szerző felfogásával ellentétben így van, legjobban az *irodalmi irányzatoknak* az alkotásra való hatásukban mutatkozik. A szerzőnek nincs igazsága p. o. mikor azt írja: „Az úgynevezett *irodalmi irányzatok*, mint klasszicizmus, romantizmus, naturalizmus, szimbolizmus, impresszionizmus stb. színtén a támadó művészi alkotás szellemi talajának mondhatók.“ Az író vagy ösztönösen romantikus s akkor ez a művészi alkotásnak nem önálló talaja, vagy tudatosan az s akkor a mechanikus alkotás komponense.

A szerző viszont igen helyesen mutat rá arra, hogy lélektani szempontból nincs nagy jelentősége a költők műfaj szerint való osztályozásának. Mert a művészet: világkép egy lélek tükrében. S e képen tényleg nem a lírai, epikai vagy drámai forma az *izgató*, hanem — jól látja meg Oláh Gábor — a *mód*, ahogyan a költő a világképét látja. Így kerülnek a szerző rendszerezésébe az optimisták és pesszimisták, az individualisták és szocialisták, az idealisták és materialisták, konzervatívok és progresszívek, a világosan és homályosan látók, a részletezők és egybeolók s végül a tendenciátlanok és tendenciózusok. A szerzővel szemben kötelességünk kiemelni, hogy a világirodalomból vett szemlényes portrait-i rendkívül ügyes szerkesztőre, finom esztétára és nagy lélekbúvárra vallanak.

A szerző így végezve a művészi alkotás *talajával*, rátér kezdő metaforájának további kifejtésére: a művészi alkotás *magvának* megvilágítására. Petőfi, Arany és Katona egy-egy munkájának alapulvételével megállapítja, hogy a művészi alkotás eszméjében különösen két fő érlelő erő hat. mozog és mozgat: egy egyéni, elnyomott ábránd és egy, a korszellemtől a művész lelkére ható sugalom s mint harmadik érlelő erő, hozzájárul ezekhez a költő történelmi érzeke. Ennek nincs miért ellentmondanunk. Mindössze annyit felelhetünk rá, hogy vannak és ismerünk olyan költői termékeket is, amelyekben a művészi alkotás eszméjében e három tényezőjéből egyet sem találhatunk föl. Különösen Tompa költészete szolgálhat itt nem egy példával.

Nem érdektelen a szerző munkájának az a része sem, melyben a bizonyos hangulatállapotban fölbukkanó eszmémagot az *érzelmekkel* kapcsolja össze s ezt továbbfűzve, a *képzelet* birodalmának fátylát lebbenti föl előttünk. A művészi *ihletről* szóló fejezete pedig a leghatározottabb érdeklődésre tarthat számot.

Mindent egybevetve, Oláh Gábor szervesen egybeépített logikája a művészi alkotás feltételeit annak *talajában* s az alkotás *magvában*, a művész legbensőbb *arcképében* s az alaphangulatban találja föl, melyhez az *ihlet*: akaratunktól független lelki állapot járul. Mindezekhez még az *érzelem*, *képzelet* és *kifejezés* együttes munkája kapcsolódik.

A szerző munkájának végén tesz még egy igen jelentős és érdekes kísérletet. A *szépség új meghatározását* adja. E szerint Kant általános jellegű definíciójának elvetésével azt mondja: *a művészi szép nem más, mint eszményített mozgás, eszményített mozdalom.* Mert a művészi alkotás rövi-

den annyi, mint egy eszménynek formát adni; az *eszmény* pedig az élet kiemelt képe, más szóval: szépség. S mert az élet mozgás, mozgalom, az ideálja sem lehet más, csak eszményi mozgalom. Ez pedig a művészi szép.

Oláh Gábor könyve minden elismerést megérdemel s ez az észrevétel nemcsak a tudományos íróra, hanem a stilsztára is vonatkozik. Zr.

Móricz Pál: A magyar királyi honvéd. Budapest, 1928. 212. l. Az Athenaeum r.-t. kiadása.

Móricz Pál a magyar multnak sokszor még feltáratlan mélységeiből hozta fel kincsét: a magyarság tettekreész, hűséges katonáinak, a honvédeknek történetét. A szerző hazánk történetének és művelődéstörténetének alapos ismerője. A mult század közepétől a világháború befejezéséig írja meg a honvédség történetét. Könyvének minden sora mindannyi kedves emlék. A laikusnak e könyv olvasása nélkül fogalma sem lehet arról a tiszteletet parancsoló titáni munkáról, melyet a rendkívül nehéz körülmények között életrehívott honvédség, különösen az első időben, megélhetéséért végzett. A szerző nem hallgatja el azokat a keserves helyzeteket sem, melyek annak idején a vicclapoknak hálás és könnyű témát adtak a honvédség kigúnyolására. Külön fejezetet érdemelnének a csak jegyzet alakjában felsorolt gyönyörű jellegű a nyolevzhat honvédzászlóaljnak.

A könyv megjelenését a magyar királyi honvédség ez évben elkövetkezett hatvanadik esztendeje tette alkalomszerűvé. A kiadás mintaszerű. A számos korhű illusztrációval díszített kötethez gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter írt előszót. —r.

Legendae Sancti Regis Stephani. Szent István király legendája. A legrégebb kézirat alapján az Ernst-kódex hasonmásával közrebocsátotta, fordította és magyarázta Varju Elemér. Budapest, 1928. 122 l. és 40 l. hasonmás.

Az Ernst-kódex egy XII. századi latin írott könyv, melyet Ernst Lajos szerzett meg egy német könyvárústól. A kis negyedréti alakú kódexben megvan Szent István király mindkét latinnyelvű legendája. A kódex a XIII. század végén a csehországi hohenfurti ciszterci kolostor tulajdonosa volt; ide bizonyára valamelyik magyarországi ciszterci rendházból került. Azt a részét, mely a két István-legendát tartalmazza, most a Singer és Wolfner kiadásában díszes kötetben közreadta Varju Elemér, közölve a latin szöveg hasonmását, magyar fordítását s mindazt, amit erről az újonnan megtalált kéziratról tudnia kell a szaktudományak. A díszes kiadású kötetet bizonyára örömmel és tanulsággal forgatja a magyarországi latin irodalom minden kutatója, elsősorban a történettudós. —r.

Lám Frigyes: Színházunk története dióhéjban. Győr, 1928. 14 l.

Győrött 1742 óta jártak különböző színtársulatok, eleinte németek, később magyarok is. 1768-ban egy német színigazgató felépítette az első színházat. A szerző szerint ezzel a fából készült színházzal Győr megelőzte az összes magyarországi városokat, Pozsony kivételével. A pesti színház története is csak 1773-ban kezdődik, mikor felépült az első pesti színi épület: a Rondella-színház.

Kőszínház 1798-ban épült Győrött. Ebből a színházból Napoléon győz-

tes katonái 1809-ben kaszányát és istállót csináltak. Német és magyar szí-
nézsek váltakozva játszottak a város közönsége előtt, de valójában sok tol-
dással-földással még ma is az 1798-ban épült színházba jár a közönség.

Csahihen Károly: Drámairóink. Budapest, 1927. 48 l. Stephano-
nium kiadása.

A könyv írója áttekinti a magyar dráma fejlődésének legfőbb mozza-
natait Bessenyei György fellépésétől a kiegyezés koráig. Figyelmet érdemel
könyvében az 1866-tól 1871-ig terjedő időszak drámatermésének ismertetése
és bírálata. Az ötéves időszakon belül megemlékezik minden valamire való
drámai munkáról, jelzi tartalmukat s kritikai megjegyzéseket fűz értékük-
höz. A régebbi drámairókról ez az eredménye: „Kisfaludy Sándor rétori dik-
cióra törekedett, Kisfaludy Károly helyzetekre, Vörösmarty Mihály költői
dikcióra, Teleki László korrajzra, Szilgigeti Ede folyton haladó cselekvényre,
Tóth Kálmán férfiasabb szatírúra, Katona és Madách kívül álltak a fejlődés
hullámgyűrűjén.“

**Dengl János: Bevezetés a kereskedelem tudományába és
gyakorlatába.** Budapest, 1928. 550 l. Toldi Lajos könyvkereskedése.

Ez a könyv nem tartozik folyóiratunk figyelő körébe, de mégis meg kell
említenünk, hogy rámutassunk egyik jelenségére. Míg újabbán divatosabbá lett,
hogy egyes magyar tudományos szerzők idegen nyelven írják meg és adják
ki munkáikat s ezzel voltaképen le is mondanak arról, hogy érdemeiket a
magyar tudomány javára könyveljék el (mert hiszen ha élne bennük némi
nemzeti öntudat, akkor legalább megelőzőleg magyar kivenetben tennék közzé,
a nemzeti prioritás megóvása érdekében, kutatásaik legfőbb eredményeit);
addig a szóbanforgó munka szerzője — bár *kényszerűre volt* egyetemi tan-
székének és hallgatóinak érdekeire való tekintetből németül megírni munká-
ját — könyve élén magyar címlapot ad s a német előszó elé magyar előszót
ír s ezzel példát mutat arra, mi a magyar érzés a tudományban. Ezt a köny-
vet német főiskolákon is használják: kétszeres az örömiünk, hogy a kiváló
szerző büszkeséggel hangsúlyozza magyarságát.

P. J.

Gabányi János: Tövískoszorú. Versek Budapest, 1928. 75 l.
Gabányi János ny. honvédtábornok, több hadtörténelmi munka jeles szerzője,
most költeményeit bocsátotta a nyilvánosság elé eszesen kiállított kötetben.
A csokorba fűzött versek javarészt a hazafias bánat légkörében nyíltak
nemis virággá, melyek nem minden érték nélkül diszítik a hontalanná vált
magyarság *tövískoszorúját*. Az értékes tartalmú kötetből külön kiemeljük
a *Hitvesemhez* c. bevezető költeményt, mely könnyed verselésével, a gyengyűl
lelkület megnyilvánulásával a hitvesi szeretet zengő zsoltára. A szerző köny-
vét is hitvesének ajánlotta, aki annak megírására ösztönözte, lelkesítette s
aki a tövískoszorúnak sebző tüskéit magyar szívében hordozza.

Zr.

Gombos Albin: A grönlandi titok. Négy kötet. Budapest, 1928.
Kiadja a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

A kiadót elismerés illeti meg azért, hogy magyar szerző ifjúsági iratát
bocsátotta közre s nem idegenbe fordult témáért és könyvért. A szerző viszont
jó munkát adott, izléses és élvezetes olvasmányt, igazán az ifjúságnak való
elbeszélést.

Hájas Muki alakját Gombos Albin teremtette meg. Ennek a hősnak csak a neve esúf és komikus, egyébként derék magyar fiú, sok kedves kaland hőse. Ezúttal Grönlandba vitorlázik társaival, hogy egy magyar vadász sorsa után kutasson. A tengeri utazás a világháború idejében történik. Kellomos hatású könyv s csak sajnálni tudjuk, a pompás magyar fiúnak a neve — Hájas Muki.

Örvendetes volna, ha Muki régebbi kalandjait is egybegyűjténé a szerző s közreadná az Egyetemi Nyomda. P. J.

FOLYÓIRATOK SZEMLEJE.

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei.
Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Gulyás Pál, Halász
László, Pintér Jenő.*)

I. Folyóiratok.

Athenaeum. — 1928. évf. 5—6. sz. Brandenstein Béla báró: *A tragikum lényege az értékhordozó magabizás és a tragikus, megrázó bukás: a magabizás összeomlása.* Ez a tragikum lehet egy nagy hős hatalmas állásfoglalása, de lehet csupán egy gyöngéd nő léleknek Istent elfelejtő vagy nem teljes mértékben figyelembevevő, világos vagy homályos önmagában való megnyugvása, illetőleg ennek akarása: mindkét eset magabizás és tragikus. És e kettő között végtelen a mindenféle átmenetek száma. Csupán értékei menthetik meg a magabizó szellemet pusztulásában. Semmiféle érték el nem múlik. A magabizó tragikus jellem vagy értékei sem pusztulnak végleg el. A bukásban kiégett a lélekből magabizása, fogyatékos önző lénye: így megtisztult. Ez a katharzis, melyet először a tragikus személy maga, másodszer a tragikus sorsban vele együttérző él át.

Budapesti Szemle. — 1928. évf. 9. sz. Császár Elemér: *A magyar irodalomtörténet százéves fejlődése.* (Megjelent önállóan: Irodalomtörténeti Füzetek. 29. szám.) — 10. sz. Bajza József: *Horvát eposz Kálmán királyról.* Kanavelics Péter horvát költő (1637—1719) magyar vonatkozású hősköltésének beható ismertetése. Az eposz címe: Szent István trauai püspök és Kálmán király.

Déliháb. — Képes színházi hetilap. 1928 évf. 51. sz. Dr. gróf Klebelsberg Kunó: *Művészet és technika.* „A technikai kultúra révén nemzetközi motívumok szüremlenek be a művészetünkbe. A nagy slágerek többnyire idegen filmek, a koncerteket túlnyomóan idegenből fogják fel rádión. Ezzel szemben az élő művészet van hivatva a nemzeti gondolatot képviselni.”

Egyetemes Philologiai Közöny. — 1928. évf. 4—10. sz. Boda István: *Arany János „különös természete“ és az Arany-balladák megrendült lelkű hősei.* (II.) Arany levelezése a költő kedélybetegségének érdekes, új fejlődésrajzát tükrözi. A költő egész lelkivilágának állandó és legmélyebb jellemzője egy, gyökerében soha meg nem változtatható mély sajátság: a benyomások iránt való túlságos érzékenység. De nem nehéz valami enyhén hiszterikus színeződésre is reátalálni Arany tüneteiben. Egyéni alkatanak ide tartozó vonásai s a balladák újra vizsgálása után jobban megvilágosodik előttünk az aktívabb, diadalmasabb Arany is.

Erdélyi Helikon. — 1928. évf. 7. sz. Németh László: *Tóth Arpd.* A korán elhunyt költő lírai törekvéseinek meglehangú ismertetése.

Élet. — 1928. évf. 9. sz. Brisits Fr.: *Ady és a miszticizmus.* A kérdés megvilágítása szempontjából elkülönítendőnek tartja Ady vallásos életszándékát a stíluszándékától, s azt az Adyt, aki nyugtalanul keresi önmagát, attól az Adytól, aki új irodalmi utat törve, a pszichologizmus belsőbb tájékaire vezette a magyar költészetet. Tartalmilag a miszticizmusnak csak egy cseppét találja meg benne, s annak okát, hogy ez a csepp nem tudott lekiállapottá fejlődni benne, vallásfilozófiai eklekticizmusában, vagyis inkább blazirtságában jelöli meg. Hiányzott benne az egység fegyelme. Formailag azonban voltak benne elemek, amolyk egy tartalmi misztika kifejlesztésére alkalmasak lettek volna. — 10. sz. Brisits Fr.: *Pintér Jenő irodalomtörténet-írása.* Toldy Ferenc a nemzeti szellem egység-elvéből dedukálta egész módszerét, s az irodalomtörténetet művelődéstörténeti ténynek fogta fel. Gyulai Pál a történeti elvtől elválasztja az esztétikai elvszerűséget és az irodalomtörténetbe bevezette a lélektan filológiáját. Bodnár Zsigmond rendszerének termékeny vonása a fejlődés gondolatának hangsúlyozása. Beöthy Zsolt az irodalomtörténetet az esztétika szempontjával gyarapította. Minthogy azonban a művelvezet alanyiségében eltűnt a tárgyak irodalmi valóságának és önálló igényű létformájának tudata, Katona Lajos meghonosítja az összehasonlító irodalomtörténetírás módszerét. Pintér Jenő irodalmi szellemének alapvetése azonos Toldyval, de a történeti látásnak formailag összegező ideál-realizmusa mintegy szilárd felületté biztosította az irodalomtudomány történeti alapját. — K. Gy.: *Két Ady-anthologia.* Röviden megszövegezi a katolikus álláspontot az Ady-kérdésben. — 11. sz. Alszeghy Zs.: *Sarlósboldogusazonny.* Sik Sándor költői pályájának új természetét jellemzi. — 12. sz. Alszeghy Zs.: *Kortársaink.* A Hankiss János szerkesztésében megjelenő vállalat célkitűzésének és eredményeinek kritikája. — 16. sz. Berényi László: *Komáromi János.* Irodalmi természetének részletes áttekintése. Megjelöli forrásait: gyermekélményei, a történelem, a nagy háború átélésében; megállapítja szubjektivizmusa és realizmusa mivoltát és egyénisége főerejének hármastényezőjét jellemzi: mesterkéletlen egyszerűségét, művészi és mégis természetes naivtását, tiszteletet parancsoló őszinteségét. — Kovács György: *Más-e a magyar lélek a megszállott területen?* Györy Dezső versköteté kapcsán a felvidéki magyarság lelkét elemzi és alaprétegűl benne a mult tanulságait is okosan felhasználó embereszeretetet látja. — 21. sz. Pitroff Pál: *Andor József.* Emléksorok. — 23. sz. Brisits Fr.: *Bartóky József.* Megrajzolja életfelfogását és megállapítja, hogy irodalma elsősorban konkrét (tartalmi), másrészt reális, de felfogásában a poéta egyenlő a moralistával. Ebből a felfogásból magyarázza meséit és rajzolja meg alakvilágát.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1928. évf. 3—4. szám. Horváth Cyrill: *Középkori László-legendánk eredetéről.* (11. és bef. közl.) A középkori László-hagyományok legendás elemei egy történet kivételével már régebből is kimutathatók. E mesék idegenből valók s utólag tapadtak a szent király emlékéhez. Forrásaik nem ismeretesek, de bizonyos: 1. hogy nincs oly mű, melyre legalább nagyobb részük visszavezethető volna; 2. nem írták ki őket régebb forrásokból. hanem a nép tette rájuk kezét és tőle kerültek a föl-

jegyzőkhöz. Az „írott legendá”-ról megállapítható, hogy váradi ember munkája és nem készült előbb a XIII. század első felénél. — Oláh Gábor: *Csokonai*. I. Elele. II. Érzésvilága kedvos keverékét mutatja a szabadabb emberi műveltségért való rajongásnak és a természet apró szépségeiben való gyönyörködésnek. Szorelmi érzése egy kissé szentimentális; van benne sok friss vonás és bizonyos csíntalan érzékiség is. E sokhúrú lantról egy hang mégis hiányzik. A családi érzés néma Csokonainál. III Képzetele: játékos képzelet, díszítő szerepe sokszor különvállik a költeményekben az érzelemtől; mint néha Shakespeare-nál, nála is önálló életet élnek a képek. Fantáziájának legérdekesebb sajáttsága az, hogy kicsinyít. Képzetelenek e játékos kedvessége a rokokó hatásából magyarázható. Nála a természet olyan, mint egy liliputi világ, amellyel óriási gyermekek úzik unalmukat. Képzetele azért oly gazdag, mert a három főképzetesoport: a hangok, színek és a mozgások képzettömege egyúttámpolyóg alakuló felhőiben, e színes álomképekben. Jellemző rá valami bujdosó, incselgő kellem s ez nála nem öntudatlan (v. ö. Az én poezisom természetem s A pillangóhoz c. verseit). IV. Nyelve. Nyelvkínese nagyon gazdag s nem pusztán magyar szavakból áll: idegenek is feles számmal vegyülnek közé. E tarkaság oka: 1. az irodalmi divat; 2. a realitásna vagy érzéki lüdegre törekvés. De nemesak idegenből vett új szavakkal fejezi ki a ritkább fogalmakat, hanem vagy a nép nyelvélből vesz, vagy önmaga alkot megfelelő fogalomjelölést. Amit Ady Endre a XX. század elején tett a magyar költői nyelv megújítására, ugyanezt tette Csokonai a XVIII. század végén. A nyelvzenéjét először a görög és római költészet formáin át érezte meg. Az olasz hatással kezdődik költészetének játékosága és édeskés rokokó színe. Szereti a nyelvbeli ellentéteket, amelyek néha a parallelizmus sarkán forognak. Az ellentétek e fordulatossága teszi Csokonai nyelvét drámaivá. Legszebb képeiben csaknem mindig akció van megérzékítve. De nemesak szavaiban népies, hanem érzésében és gondolatában is. Nyelve általában gazdag, színes, zengő, magyar. V. Jelentősége. Csokonai: szellemi híd a XVIII. és XIX. század között. Konzervatív és egyben progresszív szellem. Költészetében egyforma ihlető és gazdagító szerepe van a görög-latin klasszicizmusnak, francia-német romantizmusnak és a magyar realizmusnak. Kérdés: mit adott az utána következő magyaroknak? Ha élete példáját vesszük, Petőfinél látjuk hatóerőnek. De a nagy nyelvűvész Vörösmarty sem ment el Csokonai költészetem mellett anélkül, hogy színt és zenét ne tanult volna a Dobrocen porába halt örökdiáktól. Arany János nyelvében Csokonai-szólamok lappanganak, sőt rokon gondolatszilánkokkal is találkoznak. De Csokonai hatása leszallt legújabb költőinkig s Adynál is kimutatható. Csokonai példaadója minden modern költőnek abban, hogy kell a ma legfrissebb szavait költőiekké esendítani s a ma legújabb fogalmait költőiekké avatni. — Spencder Andor: *Csiky Gergely, mint regényíró*. A regényírás Csikynak kísérlet volt, új forma keresése, hogy a társadalmat orvoslé tendenciáját az eddigiéktől eltérő költői eszközökkel juttassa kifejezésre. Egyébként benne a regényírótt determinálta a drámaírótt. Elbeszélő műveiben is ott emelkedik az átlag fölé, ahol mint drámaírótt: a meseszövében és a jellemzésben. De folytatkozásai ellenére is jelentős regényírótt. Egyfelől, mert eredeti, másfelől pedig, mert művei komoly célzatukkal, realitásukban is érdekes bonyodalumokkal, gondos jellemrajzokkal színes és mozgalmas háttérrel az egykorú irodalom értékesebb természetéhez

tartoznak. — Dézsi Lajos: *Régi magyar verseskönyvek ismertetése*. [VIII.] A Körmendi-kódex. E verseskönyv összeírója Baksai (Baxai) Textor (Takács) György, körmendi iskolamester, aki 1684-ben jegyezte föl a benne megőrzött darabokat. A kódex eredetijét jelenleg a M. T. Akadémia kéziratára őrzi. — Dézsi Lajos: *Adatok Balassa Bálint életéhez*. Szkárossy György nyilatkozata a garamelléki káptalan előtt (1578. IX. 29.); Tiltóparancs Szkárossy Györgyöt illetőleg Balassa Bálint javára (1578. XII. 6.). Szkárossy György fölhivatik számadásának beadására (1578. IX. 14.) — Galamb Sándor: *Shakespeare-reminiscenciák Vörösmartyban*. Shakespeare hatásának nyomai Vörösmarty drámáiban. (Hamlet, Csongor és Tünde, Cillei és a Hunyadiak, Marót bán; Felsült szerelmesek, A fátyol titkai stb.). — Hegedüs Zoltán: Petőfi „Tündérka. and“ c. ismeretlen töredéke. Huszonkét — hatos jambusi — sorra terjedő töredék, melyet állítólag dr. Kommer Magda egyetemi asszisztens nagyatyja, Kóti József, Nagykőrösön Arany Jánostól kapott emlékül. A facsimilében is közölt, eddig kiadatlan vers mellett — tollpróbálgatás alakjában — Petőfi névalírása is ott látható. Voinovich Gézánnak a közleményt követő észrevételei szerint e töredék „címét látva lehetetlen a Tündérka. alomra nem gondolni; mintha elejének félretett kidolgozása lenne. Nem valószínű, hogy Petőfi kétszer őlt volna ennyire egyforma címmei... Az is érthetetlen, hogy e töredék eddig nem került nyilvánosságra, sem kiadásokban, sem a Petőfi-Társaság elé.“ — Waldapfel József: *A Boldog Szerelem és az első Regék történetéhez*. Péteri Takács Józsefnek 1803 május 10-én Légrády Imréhez írt soraiból kitűnik, hogy Kisfaludy Sándor a Regéket eredetileg a Boldog Szerelem énekeiül szánta s a Csobánc már 1803 tavaszán készen volt. Ezidőtájt foglalkozott a költő a Tátika tervével is. — Waldapfel József: *Csokonai, mint könyvtár-és-jelölt*. Mocsotzi Institoris Gábor pesti magyar könyvtár 1803 május 29-én költ. Csokonaihoz intézett leveleiből megállapítható, hogy Institoris felajánlotta számára debreceni képviselőletét megfelelő díjazással. — Horváth Konstantin: *Verseggy Ferenc néhány ismeretlen verse*. Adatközlés (magyar és francia versek) a zirci apátsági kéziratárban levő anyag alapján. — Gulvás József: *Anyos hatásához*. Utalás Anyos „Im koporsód ajtajánál...“ kezdetű versének egy kézirat, eddig ismeretlen szövegváltozatára. (Honnan került elő ez a kézirat?)

Képes Krónika. — Szépirodalmi hetilap. 1928. évf. 52. sz. Császár Elemér: *En és a méltóságos asszony vagy van-e magyar irodalom?* Párbeszéd jelenet annak bizonyítására, hogy a magyar irodalomnak nincs mit szégyenkeznie a külföldi irodalmakkal szemben. Olvasni kell kiváló íróinkat, nem pedig vakon dicsérni a divatos külföldi könyveket.

Literatura. — 1928. évf. 2. sz. Nil: *Poszthumusz találkozásom Ady Endrével*. Ismerteti a költővel való találkozásának egyes mozzanatait. — K. P.: *A muzsika professzor*. Tomori Anasztáz életének ismertetése. — Rónay Mária: *A ponyva írói és olvasói*. A füzetes regényeknek most is megvan a maga nagy olvasóközönsége. Az irodalmi értelemben vett nevesebb magyar írók nem tudnak jó ponyvaregényt írni, úgyhogy a velük tett kísérletek sikertelenek voltak. Ezzel szemben a németből vett fordításoknak és átdolgozásoknak nagy üzleti sikere van. — 10. sz. *Délamerikai magyar poeta*. Amint a Délamerikai Magyar Hírlap írja. Dél-Amerikában megjelent Chernel Gyula

magyar vörseksönyve. A szerző a magyar gyarmatos költészet útját óhajtotta egyengetni. Van könyvében vallásos költemény, háborús vers, irredenta költemény.

Magyar Család. — 1928. évf. 6. sz. *Feljegyzések Gárdonyi Gézáról.* A cikkből megtudjuk, hogy Erdősi József törökszentmiklósi elemi iskolai igazgató 200 lapra terjedő kötetben adta ki Gárdonyi Gézával töltött éveinek emlékeit.

Magyar Nyelv. — 1928. évf. 7—8. sz. Kniezsa István: *A magyar helyesírás a tatárjárásig.* (II.) Diphongusok. Mássalhangzók. — Ligeti Lajos: *Magyar kutatóút Mongolországba.* A szerző tájékoztatója három évre tervezett keleti utazásáról. — Gulyás Pál: *Az Orthographia Ungarica 1549 előtti kiadásairól.* Az eddigi feltevésekkel szemben valószínűbbnek látszik, hogy az Orthographia Ungarica-nak 1549 előtt csupán egy kiadása volt, s ennek 1529 és 1538 között kellett megjelennie. Hogy ez hol jelent meg, azt példány hiányában nem lehet megállapítani. — Csüry Bálint: *Damosi tanu-callatás 1550-ből.* Nyelvtörténeti adat. — 9—10. sz. Kniezsa István: *A magyar helyesírás a tatárjárásig.* (III.) Mássalhangzók. — Csordás Mihály: *Balassa-e vagy Balassi?* Minden eddigi vitatkozás ellenére kétség uralkodik a kérdésben, hogy mi volt a XVI. század nagytehetségű lantosának neve: Balassa vagy Balassi Bálint? Az idevonatkozó vizsgálat bizonyossága szerint lehet szó Balassa Bálintról, de nem Balassiról, legfeljebb Balázsról vagy Balásziról. — Pais Dezső: *Szórvány-nyelvemlék; szöveg-nyelvemlék.* A külföldi vagy hazai eredetű kútfőkben és oklevelekben előforduló magyar szavak, szókapcsolatok meg tulajdonnevek nyelvtudományi új elnevezése ez lehetne: „szórvány-nyelvemlék“; „szöveg-nyelvemlék“ a. m. összefüggő szövegű nyelvemlék.

Minerva. — 1928. évf. 8—10. sz. Keresztúry Dezső: *A nemzeti klasszicizmus essay-irodalma.* Nemzeti klasszicizmusunkban (az antikizáló-klasszicista törekvések közös jellemzője) a keresztény-európai és a görög-római szellem küzdelme helyébe a sajátosan faji és az európai kultúra küzdelme lép. Kialakulásában három izület különböztethető meg. Kezdő fokán a költészetben a Falu jegyzője jelenti az áthajlást Eötvös érzelmességétől az ugyancsak romantikus színezetű, de tartalmilag realisabb, formailag klasszikusabb művészetéhez. A forradalom a második korszak kényszerű hatása. Az ötvenes-hatvanas évek minden ténye mögött Deák szelleme érezhető; Széchenyi s az ő szellemében kezd el az újjáépítés munkáját az „irodalmi Deákpárt“. A Budapesti Szemle klasszicizmusunknak különösen az essay fejlődése szempontjából legfontosabb orgánuma. A XIX. század elején új törekvések teszik nyugtalaná a magyar életet. Faji, ösztönös erők küzdelme indul meg Európa kultúrájának erőivel. A történelmi helyzet folyamánaképpen nemzeti klasszicizmusunk főtörekvése, hogy egységes szellemével valamilyen rendszerező elvet állítson a régi, az elvesztett helyére. Az így kifejlődött egyéniség-ideál legjellemzőbb vonása: a klasszikus mértéktartás. Egyéni életakarátát szabad öntudattal kapcsolja nagy erkölcsi törvények korlátaihoz. Második lényeges jegye e szellemnek: az egyéni és közös élet nagyfokú öntudatossága. Az intellektus, az öntudat kitartó tiszteletének függvénye nemzeti klasszicizmusunk hordozóinak az a vágya, mely önmaguk megismerésén túl eszméik és

művészetük teljes megismerésére irányul. A kollektív célzat s az írók tehetségalkata határozzák meg e kor essay-jének alakí jegyeit. Kemény Zsigmondot mély szakadék választja el nemzeti klasszicizmusunktól és mégis általa válik teljessé képe. Valami hősi, az örökkévaló természeti erőkre kapcsolódó fatalizmus jellemzi Kemény világnézetét. „Élet és irodalom“ c. irodalompolitikai tanulmányorozatából látni hajlandóságát, hogy az irodalom jelenségeit is állandóan összefüggésbe hozza a közönséggel. Az ember- és világisméret mély-sége Kemény minden munkájában elhomályosul a kifejező eszközök nagy fogycatékossága miatt. Péterfy Jenő legszebb kifejezése annak a szellem-történeti egységnek, melyet lezár. A legnagyobb lelkek éles ösztönével ismeri fel az emberi nagyság és szépség tragikus voltát. Jelentősége abban van, hogy nemzeti klasszicizmusunk esztétikai látókörének tágitásán túl, azt a filozófia erővel újra megtermékenyíti. — Thienemann Tivadar: *Irodalomtörténeti alapfogalmak.* (III.) A szerző folytatólag közölt, nagyszabású tanulmányának e részlete a következő fejezetcímek szerint fejtegeti a tételt: C) Közeli közönség. III. A könyv. A) Állandó szöveg. — A kritikai szemlében Pukánszky Béla ír terjedelmes bírálatot Horváth Jánosnak „A magyar irodalmi népiesség Faludítól Petőfiig“ című munkájáról. Horváth — úgymond — mindvégig egyvonalúnak, részleteiben is folytonosnak látta az irodalmi népiesség fejlődését. A népiesség azonban maga is jelentékeny részben nyugati forrásokból táplálkozik, sőt általában világirodalmi jelenség. E tény hangoztatása után elismeri, hogy Horváth gondosan regisztrálja az eddig megállapított külföldi ösztönzéseket, de a világirodalmi irracionizmus „népies“ másodhajtsáitól és rejtettebb megnyilvánulásaitól mintha kissé mereven szegezne tekintetét a magyar népiesség mindvégig egységesnek látott fejlődésére. Ezt az észre-vételét bővöbben is kifejti, annak a reményének ad kifejezést, hogy a részlet-kutatás nemsokára tisztázní fogja a népiesség „progresszív“ elemeit. Végül rámutat arra, hogy Horváth könyvének minden lapja eszmélkedésre, állásfoglalásra készlet s éppen e módszerformáló ereje folytán válik majd megbecsülhetetlen útmutatójává a magyar irodalomtudománynak.

Napkelet. — 1928. évf. 21. sz. Halász Gábor: *Arany János egyetemi tanársága.* (A költő kiadatlan levele.) Trefort Agoston 1876 január 21-én kérdést intézett Arany Jánoshoz, hogy elfogadná-e — a Toldy Ferenc halálával — a budapesti egyetemen megüresedett magyar irodalomtörténeti tan-széket. A költő gyenge egészségi állapotára való hivatkozással hátrította el magától a megtisztelő ajánlatot. — U. i. 23. sz. Németh László: *Babits lírája.* Példátlan az a formahabzsolás, amellyel Babits a hexametertől az Ady-versig, a makamától Petőfi híres trocheusáig minden formát magához cibált. Gyakran oly célokat tűz ki előbük, amelyek már nem forma-, de izgatott játékcélok: bonyolult refréneket, alig megoldható rímelhelyezéseket stb. Dikció-jában ugyanez a tünemény ismétlődik. Ami a formában túlterhelés volt: itt szójáték s a szójáték mintájára csinált, sokszor már kinos hangzásjáték. Képei is kétféle villanásúak. A szinte égivé párolt hasonlatok közt gyilkosan reális, szüksézsavúságukban is részletes képek robbannak föl. Babits költői hangja kettős: felhangjai külön szólamhá alakulnak; amikor elbeszél, kihalljuk azt, aki az elbeszélést figyelí s megjegyzésekkel kíséri. Ez a költő egy könyvfárvni pszichoanalízis és pszichopatológia, ami bizonyára jobb jel, mint

ahogy a szterootíp egészség magyar író-mániákusai képzelik. A „Babits-líra jövője már kialakult: a forma szétszakad, mint egy szélben kirojtozott lobogó, de a megtalált eszméibe kapaszkodó én kiszabadul a gondolkozással és neuraszténiával megmérgezett életrelativitás örvényéből“.

Nyugat. — 1928. évf. 22—24. sz. Tóth Árpád halálát meleghangú cikkek siratják: Babits Mihály, Ignotus, Tersánszky Jenő, Peterdi István. Elek Artúr. Schöpflin Aladár, Füst Milán cikkei. — Schöpflin Aladár és Füst Milán kegyeletesen megújítják Kaffka Margit emlékét. — Elek Artúr Babits Mihály negyedszázados költői munkásságát méltatja.

Pásztortűz. — 1928. évf. 18. sz. Gyalui Farkas: *Petelei Istránról*. Visszapillantás a kiváló novelláiró pályájára. Közöl néhány szép képet is.

Protestáns Szemle. — 1928. 11. sz. Gulyás Pál: *Némety Ferenc zsoltárfordító halálához*. Adatközlés. — Karácsony Sándor: *Imre Sándor*. Imre Sándor ma Magyarországon az egyetlen elismert tekintély, aki tisztán és harmónikus pedagógus-lelek. Legalapvetőbben az a nevelői lelkület jellemzi, amelyet nemrég megjelent *Neveléstanában* minden nevelőnél oly fontosnak tart. Ő ma a társadalmi egyesülések egyik legszívesebben hallgatott szónoka. Egyike volt a legelsőeknek, aki már jórőgen megszabadította a szociálizmus nevelési követelményeit osztályharc jellegtől. — U. i. 12. sz. Karácsony Sándor: *Gombocz Zoltán*. Gombocz Zoltán egyik nagy érdeme, hogy a nyelvi jelenségeket egységre vitte és a legminuciózusabb hangtani kérdéseket is a mondat szempontjából tekinti. Tudományos jelentősége, hogy a magyar nyelvtudományt véglegesen felszabadította a logikai iskola béklyójából és lélektani irányba terelte. — 1929. évf. 1. sz. Németh László: *A vizsgolyi biblia*. A Károli-fordítás sem a magyar nyelv, sem a magyar műfordítás történetében nem ugrás. A közel száz kiadás fölé került Károli Gáspár név voltaképp egy kollektív erőfeszítés neve. Tagadhatatlan, hogy Balassa lírája mellett a protestáns bibliafordítás a XVI. század legjelentősebb magyar irodalmi alkotása. — Gulyás Pál: *A „Bericht vom Sacrament des Altars“* c. Szabó Károly szerint (R. M. K. II. 212. sz.) Hartlieb Jánostól származó 1590-i monyorókereki nyomtatványról megállapítja, hogy szerzője nem Hartlieb. Egyéb e kérdéssel kapcsolatos adatokból következtetve nem látszik lehetetlennek, hogy Beythe Istvánnak 1582-ből való *Agendája* Homburger János gráci evangélikus lelkész „Christliche Agenda . . .“ c. művének fordítása.

Religio. — 1928. évf. 4. sz. K. Gy.: *Madách és a társadalmi kérdés*. Gondolatok a londoni színház és a falanszter-rendszer bírálatához. A cikkírő utal azokra a szociálista és kommunista munkákra, melyeket Madách tanulmány tárgyává tett. (Ez adatokat nem nyújt a cikk.)

Széphalom. — 1928. évf. 11—12. sz. Dézsi Lajos: *A Vigyázó-alapítvány és a magyar tudománypolitika*. Nagyszabású programot nyújt arra nézve, hogy a Magyar Tudományos Akadémia milyen munkákat adjon ki a Vigyázó-alapítvány évi kamataiból. Akadémiánk vezetői nagy hasznát fogják venni ezeknek a tanácsoknak s bizonyára elsőrangú feladatukul tekintik a könyvek és folyóiratok kiadását, szemben azokkal, akik egyéb célokra szorotnának költenek. — Vajthó László: *En, Ady Endre*. A már ismertett tanulmány folytatása. — Várkonyi Nándor: *Óláh Gábor*. Mutatvány a szerző-

nek most megjelent munkájából. — Thienemann Tivadar: *A platonista Rimay*. Adatok a magyarországi XV. és XVI. századi neoplatonista törekvésekhez. — Szori Endre: *Benedek Elek*. Abból az alkalmából, hogy Szabó Dező az Előrs hetilapban idélen támadást intézett Benedek Elek ellen, méltányoló cikket közöl a megtámadott és kigúnyolt íróról. — Zolnai Béla: *A kettészakadt irodalomtudomány*. Kritikai megjegyzések Császár Elemérnek a magyar irodalomtörténet százéves fejlődéséről szóló vázlatához.

Színházi Élet. — Képes hetilap. 1928. évf. 52. sz. *Ady Endre ismeretlen szerelmes levelei*. A. E. még házassága előtt levelezett egy svájci nevelőintézetben tanuló magyarországi leánnyal. A cikk közöl néhány levelet és hasonmást. Körülbelül ötven levél és levelezőlap örzi M. Duschnitz Alice írásai között A. E. sok gyöngéd figyelmének emlékeit. M. D. A. jelenleg Kolozsvárt élő úriasszony.

Szocializmus. — 1928. évf. 11. sz. Nádass József: *Szocialista magyar irodalomtörténet*. Közli egy ilyen irodalomtörténet vázlatát Bessenyei Györgyig. Az alsó néposztályok nyelvét először Apáti Ferenc Feddő éneke szólaltatja meg. Utána kevés adat van, mert még a jobbágysaládból származó Tinódi Sebestyén is kerül a jobbágysággal minden igazi kapcsolatot s a nagy urak szolgálatába szegődik. A protestáns papok munkáiban akadnak fohászkodások az elnyomott népért. Apáczai Csere János munkássága az addigi világkép megbontását célozza. A kuruc daloknak erős szociális magva van; egy részük a nincstelenség szenvedéseiről szól. A régi szellem gyökeres változása Voltaire tanításainak Magyarországra való érkezésével kezdődik.

Vasárnap. — 1928. évf. 17. sz. Cserny Rózsi: *Aranyhílt bogozó íróember*. Váth János írói munkásságának meglehangú méltatása.

II. Hírlapok.

Magyar Hírlap. — 1928. évf. dec. 30. Vikár Béla: *Heinrich-reminiscencia*. Számos jellemző emléket elevenít föl Heinrich Gusztáv életéből. H. G. egyetemi tanárságának első évében Pest még egészen német jellegű volt, nem is említve Budát, ahol magyar szóval alig lehetett boldogulni. Budapest nem tudott még magyarul, viszont a vidékről feljövő egyetemi hallgatók jórésze nem tudott németül. H. G. előadásai így is a legnépesebb kollégiumok közé tartoztak, mert H. G. olyike volt a legpompásabb előadóknak, amit többi tanártársáról nem lehetett elmondani.

Nemzeti Újság. — 1928. évf. dec. 7. Czákó Elemér: *Veszélyben a magyar könyv*. Vezércikk arról, hogy milyen tünetei vannak az írói és kiadói túlprodukciónak s mennyire leromlott a könyvvásárló közönség felvevő piaca. A könyvet előállító kiadók és a könyvet fogyasztó olvasóközönség közt a viszony meg van zavarva. A könyvvásárlásnál az aktuális reklám dönt, az ipari könyvtermelés a minőség rovására burjánzik. A könyvek életét megrontják az ingyen könyvek, az erőszakos ügynökségek, a vég nélküli részletfizetések. Ezek nyomán lassankint beáll az általános könyvieszony. Míg a háború előtti Nagy-Magyarországon egy évben 2377 könyv

jelent meg, a mai Magyarország határai közt 1926-ban már 3828 mű látott napvilágot. Ha a százhatmilliós dúsgazdag Amerika csak 9925 könyvet termel egy évben, a nyolcmilliós szegény Magyarország nem bírhat el 3828-féle könyvet évente. — Dec. 25. Brisits Frigyes: *A katolikus líra*. A modern magyar líra keretében joggal keresi a maga helyét és elismerését az új katolikus líra is. A modern líra nemcsak stílusváltozás és ízlésfordulat, hanem világnézet-átváltás is. A katolikus líra is átment bizonyos külső és belső átalakulásokon, átcserelődött szemlélete, módosult szókinésének jelentéstana. A korábbi katolikus líra az egyetemes egyházi ének és imádság lélektanának bensőségei közt kialakult költészet, az új katolikus líra az egyéni vallásos lélek belső liturgiája és misztikája. A katolikus világnézet élet- és értékségeiből hajtott ki Harsányi Lajos, Sik Sándor, Gáspár Jenő, Mécis László, Kocsis László, Németh István, Mentés Mihály és Pakots Károly költészete. — Dec. 30. Vas Tamás: *Sik Sándor*. Meleghangú megemlékezés a költőről. „Harsányi Lajossal együtt az új katolikus költészet vezérfőnökét kaptuk benne, akinek dalában a katolikus és magyar lélekvilág úgy tükröződik, mint a tisztafényű hold a csendes tó színén.“

Pesti Hírlap. — 1928. évf. dec. 30. Tamás Ernő: *Egy halhatatlan költő napjai a Pesti Hírlapnál*. Reviczky Gyula utolsó éveiről. R. Gy. 1887-ben lett a Pesti Hírlap munkatársa, értékes színházi kritikákat írt, de betegsége gyorsan elhatalmasodott rajta. A halála alkalmából megjelent tudósításokat részletesen ismerteti a cikkíró. — Baktay Ervin: *Magyar író Indiában*. Kevesen tudják, hogy Justh Zsigmond egyidőben Indiában üdült s itt állandó vendége volt az angol társaságoknak. Egy angol tábornok a maga feljegyzéseiben megemlékezik róla, mint igen rokonszenves magyar emberről.

Sárospataki Hírlap. — 1927. évf. 43. sz. Gulyás József: *Gárdonyi Géza és Sárospatak*. G. G. főosztendeig a sárospataki református gimnáziumban is tanult s később is szeretettel gondolt a sárospatakiakra. A cikkíró egybegyűjti a kérdéssel kapcsolatos adatokat. — 48. sz. Rácz Lajos és Hodossy Béla: *Gárdonyi és Sárospatak*. Kiegészítő adatok az előbbi cikkhez. — 1928. évf. 1. sz. Harsányi István: *Nádaskay András sárospataki főiskolai nyomdász eddig ismeretlen levele Kazinczy Ferenchez*. Hű másolatban közli a szöveget.

FIGYELŐ.

Széljegyzetek az első Baumgarten-jutalmakhoz.

Eltelt már bőven a Baumgarten-alapítvány első jutalomdíjainak kiosztása óta a kötelező három nap — az ügy megszűnt esoda lenni, s most már a kritika is hozzászólhat az alapítvány szuverén kancellárjának, Babits Mihálynak, eljárásához. Hogy magasabb, tudományos és irodalmi szempontból helyesen történt-e a jutalmazottak kiválasztása, rászolgáltak-e eddigi munkásságukkal az évdíjra a kitüntetett írók, azt nem szabad hírlat tárgyává tenünk, mert az alapítványnak miniszterileg jóváhagyott, nyomtatásban is megjelent *Alapító oklevele* utal a végrendeletre (I. §), s ez határozottan kimondja, hogy nem a tehetőség utólagos jutalmazása a kitüntetés célja, hanem új érdemek életrehívása. Ez a rendelkezés meglehetősen szabad kezet biztosít a kancellárnak, de megköti a mi kezünket: csak azt van jogunk vitatni, vajjon az irodalmi kurátor — ez Babits hivatalos címe — az alapítványtevő végrendeletének és az *Alapító oklevélnek* szellemében járt-e el. Lássuk.

Az alapítvány története közismert. Baumgarten Ferenc végrendeletében (1927 október 17) egész vagyonát a magyar irodalom fejlesztésére hagyta, oly módon, hogy a hatalmas vagyon tőkésítve alapítvánnyul szolgáljon, s ennek évi kamataiból segélyeken kívül évdíjakkal jutalmaztassanak magyar írók. Az alapítólevél elkészítésével Babits Mihály író és Basch Lóránt ügyvédet bízta meg a végrendeletében Baumgarten, s ugyanőket tette meg az alapítvány kurátoraivá. Az alapítólevél elkészült tervezetét a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1928 július 7-én jóváhagyta, s az mint a *Baumgarten Ferenc irodalmi alapítvány alapító oklevele* nyomtatásban is megjelent.¹

Hogy milyen szempontból választandók ki a jutalmazásra érdemes írók, arra vonatkozólag az alapítólevélnek a végrende-

¹ Budapest, 1928. 8-r. 16 l.

lettel nem mindenben összhangzó rendelkezései egészen világosak. Magyar költőket és tudósokat („a szépirodalom és a tudományos irodalom művelőit“) kell évenként legalább 4000 P-nyi évdíjjal (12. §) kitüntetni, mégpedig nem a tehetségükért, hanem azért, hogy a komoly törekvésű, eszményi célokat szolgáló, jellemes írók — a végrendelet föltételül kötötte ki a megjutalmazandók szűkös anyagi viszonyait is! — anyagi helyzetük javulását fölhasználhassák eszményi céhú, a magyar irodalmat fejlesztő munkák megírására (2. és 4. §). Kurátor nem kaphat évdíjat (20. §), a kurátorok mellett működő *Irodalmi tanács* („Tanácsadó testület“) tagjai pedig csak kivételesen indokolt esetben (24. §).

Az idén Babits öt költőnek és öt tudósnek juttatott évdíjat.² Az előbbiek: *Erdélyi József, Juhász Gyula, Szini Gyula, Tamási Áron, Tersánszky J. Jenő*, az utóbbiak: *Elek Artúr, Farkas Zoltán, Kárpáti Aurél, Osvát Ernő, Schöpflin Aladár*.

Az első föltűnő jelenség, amelyet a névsor önmagától, minden elemzés nélkül elárul, hogy ez a tíz író jóformán mind irodalmunk baloldali szárnyáról került ki — csak Tamási erdélyi, s Farkas Zoltán jobboldali író, de az utóbbit a szerenese sodorta közéjük: gyermekkori barátja volt az alapítvány-tevő Baumgarten Ferencnek. Hogy így jóformán az egész kitüntetett társaság egy irodalmi párt híveiből telt ki, az nines ellentétben az alapítólevél *betűivel*, de annál inkább ellenkezik a *szellemével*: arra vall, hogy a jutalmazottak kiválasztása nem a megkövetelt elfogulatlansággal történt, hanem határozott *tendenciával*. Amit mi vagy egy évtizede hirdetünk, s amit a túlsó partról mindúntalan tagadnak, azt, hogy irodalmunk kettészakadt, Babitsnak ez az ítékezése napnál világosabban igazolja: az évdíjjal esupa baloldali író, a Nyugat irányának híveit tüntette ki, s féltő gonddal vigyázott, hogy jobboldali ne kerüljön közéjük a nem mellőzhető Farkas Zoltánon kívül. Vagy talán azt akarja ez az ítélet jelenteni, hogy jobboldali irodalom nines, s amit a nemzeti szellemű, hagyománytisztelő, konzervatív írók adnak, az Babits szemében nem irodalom — se nem költészet, se nem tudomány?

A másik föltűnő körülmény, hogy a tíz jutalmazott közül kettő (Osvát és Schöpflin) tagjai a *Tanácsadó testületnek*, noha

² Az évdíjakon kívül kiosztottak segélyeket is. Mivel azonban a segélyezett írók teljes névsorát nem közölte az alapítvány kuratóriuma, a kérdésnek a segélyezést illető részével ezúttal nem foglalkozom.

a szabályok határozottan tiltják tanácslagok jutalmazását. A kancellár nyilván azzal menti eljárását, hogy „kivételesen indokolt esetben“ eltérhet a szabálytól. Nekünk ugyan nem tartozik felelősséggel Babits, de az alapítólevél 28. §-a értelmében a vallás- és közoktatásügyi miniszternek igen: nagyon szeretnők tudni, mik voltak ezek a kivételesen kényszerítő okok, amelyekkel a miniszter előtt a kurátor igazolta e két tanácslag jutalmazását. Mi a legszorgosabb vizsgálattal sem tudtuk fölfedezni ezeket az „indokokat“.

Mélyebbre nézve, a kitiüntetettek érdemét és jelentőségét kellene fontra teüni, de mivel Babits alkalmazkodott a végrendelet utasításához és a *tehetséget* nem tette a kiszemelés kritériumául, ejtsük el ezt a szempontot. Ne foglalkozzunk tehát az őt *költővel*, mert a költészet körében az értékelés alapja, az esztétikum, mindig rejt magában szubjektív elemeket, s p. o. az én véleményemmel szemben teljes joggal hivatkozhatnék Babits magáéra: én Szinit és Tersánszkyt jelentéktelen íróknak tartom, akik eddigi elég hosszú működésük alatt semmi jelét sem adták annak, hogy eszményi célokat szolgálnak s a nemzeti irodalom fejlesztésével törődnek — Babits őket nyilván kitűnő vagy legalább is jó íróknak tartja s hiszi, hogy ha a multban nem, majd a jövőben „emelni fogják a magyar irodalom színvonalát“. Juhász Gyulát a közfelfogás értékes költőnek tartja, Erdelyit és Tamásit biztató ígéretnek: majd eldől, beváltják-e, anyagi gondjaiktól megszabadulva, a hozzájuk fűzött reményeket, megírják-e majd azt a művet, amely „emeli az eszményi célokat szolgáló magyar irodalmat“ (2. §).

Sokkal jobban érdekel bennünket, mint a tudomány egyik ágának, a magyar irodalomtörténetnek művelőit, a kitiüntetett írók másik csoportja, akik a magyar tudományosság terén szerzett (vagy csak szerzendő) érdemekért kapták az évdíjat, tehát Babits *tudósai*. Velük már inkább meggyűlik a bajunk, s ebben a kérdésben nem rejtjük véka alá véleményünket, mert itt már szilárdabb talajon állunk. Hogy X vagy Y úr mint tudós komoly, eredményes, értékes munkát végez-e, arról lehetnek esetleg eltérők a vélemények, de hogy tudós-e egyikük vagy másikuk, az alig lehet vita tárgya. Vannak objektív kritériumok a kérdés eldöntésére: tudományos folyóiratok, amelyek közlik X és megbírálják Y úr műveit; a két Akadémia és egyéb tudományos társulataink, amelyek tagjaik közé választják őket vagy

kiadják műveiket; egyik-másik tudomány terén rendszeres összeállítások is számon tartják a végzett tudományos munkát — így, még ha kikapcsoljuk is a módszerességet, mint a szakemberek szemében a tudományosságnak meggyőző bizonyítékát, akár a laikus is eligazodhatik abban a kérdésben, megillet-e valakit a tudós jelző. Ezen az alapon Babits névsorában az egyetlen író, akit tudósna vehetünk, Schöpflin, s tudósna indult, de csakhamar egészen a kritika síkjába lendült át, Farkas Zoltán. Schöpflin is elsősorban kritikus, de e téren is, a multra vonatkozólag is, vannak nagyobbszabású, összefoglaló dolgozatai és mélyreható, tudományos jellegű fejtegetései — kitüntetését megnyugvással fogadjuk mi is, noha más szemmel nézzük irodalmunk multját és jelenét, mint ő. S valóban Schöpflin és Farkas azok, akiknek nevével a tudomány organumaiban találkozhatunk: mindkettő műveit ismertették a tudományos folyóiratok, s Farkas egyik műve akadémiai dícséretet nyert, Schöpflin pedig egyideig választmányi tagja volt egy tudományos társulatnak, éppen a miénknek, a *Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak*. A többiek neve azonban semmiféle tudományos organummal kapcsolatban eddig még nem bukkant előnk, ők pusztán kritikusok és essayisták.

Úgy tudjuk, bár erre írásos bizonyítékunk nincsen: Babitsék kimondották, hogy az essayistákat és a kritikusokat is tudósoknak tekintik. Van-e jogosultsága ennek az álláspontnak, amely a tudományos irodalom fogalmát a napi kritikára is kiterjeszti, vitás, de fogadjuk el. Csakhogy a kuratórium nem állott itt meg, hanem egy nagy lépéssel tovább ment és a jutalmazott tudósok sorát *pusztán* kritikusokból és essayistákból válogatta össze s ezzel akarva-akaratlanul dokumentálta, hogy az igazi magyar tudományos világot éppúgy nem becsüli semmire, mint ahogy a jobboldali irodalmat nem, — magyar tudomány számára nincsen, a tudománnyal foglalkozó sok ezer magyar író között egyet sem talált, akit az alapítvány szellemében kitüntetésre érdemesített volna.

Babitsnak tudósská előléptetett essayistáiról, Elek Artúról és Kárpáti Aurélról, nem akarok bírálatot mondani, de Osvát Ernő megjutalmazását nem hagyhatom szó nélkül. Tudományos téren kifejtett munkássága alapján jutalmat kapott az a szerkesztő, akinek a rendelkezésemre álló forrásokból egyet-

ten értekezését vagy tanulmányát sem tudom kiásni,³ könyv-íráásra gondolni pedig Osváttal kapcsolatban megbocsáthatatlan merészség. Tudományos könyv terve talán meg sem fordult még Osvát képzetvilágában! Kritikái sem lehetnek valami nagy számmal, még kevésbbé akad közöttük jelentős, én leg-alább sohase hallottam, hogy valamilyen bírálata figyelmet keltett volna. De Brutus mondja, hogy Caesar nagyokra tört — s Babits mondja, hogy Osvát tudós! Nem hiszem ugyan, hogy rajta kívül elhinné valaki — talán maga Osvát sem — de legyen! S ez nemesak az én véleményem. A *Magyar irodalmi lexikon* című nemrég megjelent szakmunka, amely minden apró-cseprő íróat beleiktat betűrendes anyagába, nem ismeri ezt a nevet: Osvát Ernő, ilyen nevű író nem szerepel benne!

És ez az Osvát Ernő volt az, akinek kedvéért széttörte Babits az alapítólevél kereteit, akit mint tanácstagot, kivételes indokolás alapján (?) megjutalmazott! Az előbb említettem, hogy ezt a kivételes elbánást megokolni nem lehet. Objektív érvekkel, tudományos érdemekkel nem is, de azért Babits akciójának rúgójára könnyű rámutatni: Osvát a Nyugat szerkesztője. Hogy mi volt, s mi most is a Nyugat Babitsnak, s mi Osvát a Nyugatnak, az közismert, s így a jutalmazás ténye és oka között fönnálló kapcsolat kulcsát kezünkbe adja a jutalmazó és jutalmazott személyes viszonya: amivel Babits, a Nyugat főembere, tartozik Osvátnak, a Nyugat másik főemberének, azt nobilis gesztussal, még az alapítólevél megsértésével is, megfizeti Babits, a Baumgarten-alapítvány kúrátora, Osvátnak, az alapítvány kitüntetettjének. Ha ez nem elfogultság és pártoskodás, amit Baumgarten végrendelete olyan nyomatékosan tilt, akkor nincs elfogult és pártoskodó ember a magyar irodalom berkeiben.

Mindez azonban, s nemesak Osvátnak, hanem essayista társainak kitüntetése is, több pusztán pártoskodásnál és sokkal többet nyom a latban, mint a költők kitüntetésében jelentkező egyoldalúság. Ez a legsúlyosabban beleütközik az alapítvány szellemébe. Az örökhatározó lelkében, amint már említettem, egy

³ Csak a mindenki keze ügyébe eső forrásmunkákat említve: Pintér kézikönyve (II : 408) nem is az írók között, hanem az *irodalmpolitikusok* között említi; a *Pallas Lexikon* pótkötete (XX : 736—737) említi kritikáit, de egyetlen egy címet sem közöl; Várkonyi Nándor nagyterjedelmű munkája (*A modern magyar irodalom*; év n., 1929) csak szerkesztői munkásságáról szól s gazdag repertórium számára egyetlen róla vagy tőle írt cikket sem tudott fölhajszolni; a Napkelet *Lexikonában* nincs Osvát című.

gyönyörű gondolat formálódott ki: nagy vagyonát arra szánta, hogy kamataiból felerészben komoly, képzett, hivatott tudósok gondtalan megélhetést nyerve, szellemi erejüket hasznos, értékes művek megírására fordíthassák. (*Alapító oklevél* 1. §.) Gondoljuk el, milyen szép lett volna, ha egy szerény, vagy éppen szegényes javadalmú középiskolai tanár, aki magánórák adásával kénytelen erejét, egészségét emészteni, hogy el tudja tartani családját – mondom, ha egy ilyen tudományosan képzett és tudományos szellemű tanár egypár évre megszabadul a léleksorvasztó anyagi gondoktól és megírhatja azt a könyvét, amelyet pihenő perceiben kitervelt! Nemesak tudományos ambícióját elégíti ki – esetleg megalapozza tudományos karrierjét is – hanem szolgálatot tesz a tudománynak is: kitölti tudományágának egy régen érzett hiányát. Hány igazi tehetség süllyed el a mindennapi kenyérért folytatott bajsza sivárságában – megmenteni egy esemőt közülük a tudomány, a nemzet javára valóban nemes, nagy gondolat!

Ezt az eszményi célt akarta Baumgarten Ferenc megvalósítani, ezt kellett volna Babitsnak előmozdítani. E helyett pályánk delelőjére érkezett – vagy azon már túl is jutott – írókat jutalmazott, akik azzal a bizonyos „nemzeti irodalmunkat fejlesztő mű”-vel még mindig adósak. Schöpflin és Farkas Zoltán tehetsége és képzettsége jogos alapot ad annak a reményünknek, hogy a nekik biztosított nobile otium idején megírják ezt a nagy tudományos munkát – de ki merné még csak föltenni is ugyanezt Osvát Ernőről? Attól várjunk tudományos művet, aki írásban seha nem művelte a tudományt, aki még egy nyúlfarknyi értekezést sem írt, noha már belefordult életének hatodik tizedébe?

Schöpflin és Osvát éppúgy a Nyugat emberei, mint Elek Artúr és Kárpáti Aurél: a tudósok kitüntetése terén is éppúgy a legridegebb irodalmi pártpolitikát érvényesítette Babits, mint a költők megjutalmazásában. Sőt eljárása itt még sokkal súlyosabb megítélés alá esik. Ám nézze le ő a jobboldali szép-irodalmat s a költészet fogalmát korlátozza egészen a maguk irányára – de a Nyugat tanulmányait és kritikáit tekinteni egyedül magyar tudományosságnak, az egészen abszurd álláspont. Tudomány-e egyáltalán, amit ők csinálnak, azon nem vitatkozom, de hogy az igazi magyar tudomány, az, amelyre Baumgarten gondolt, nem a Nyugat évfolyamaiban van letéve.

s az a tudomány, amelyet a Nyugat körén kívül álló tudósok csináltak, százszorta, ezerszerte föbbet tett a „nemzeti irodalom fejlesztésére“, mint Babitské, az bizonyos.

Igy, mint az életben annyiszor, megismétlődött Horatius meséje a vajúdó hegyekről: az a nagyszabású koncepció, amely az alapítványtevő lelkében élt, Babits gyakorlatában kiesinyessé torzult. Nagy, eszményi célok helyett a pártpolitika célját szolgálja, a nemzet érdeke helyett egy baráti körét, egy folyóirat szűk keretein belül. Úgy illett volna, hogy az alapítványi évdíjak kiosztása egy országra szóló, nemzeti jelentőségű ünnep legyen — s lett a Nyugat ünnepe, egy kis írócsoport magánügye, amelyhez a nemzet egészének nincs köze. A Baumgarten-alapítvány Babits ítékezésével megszűnt az lenni, aminek Baumgarten szánta, és mi mindannyian reméltük: már nem közműveltségi tényező, a nemzet irodalmi életének szerve — alig több Babits egyéni akciójánál.

Az évdíjakért eddig Babitsot tettem felelőssé. De vajjon ő viseli-e valóban a felelősség súlyát — hiszen működik mellette az ú. n. *Tanácsadó testület*. Nincs-e annak is része a döntésben? Milyen jogon hártottam el arról a felelősséget? Nem vagyok beavatva a határozat létrejöttének körülményeibe, de a logika és pszichológia, egyetlen segédeszközeim, kétségtelen bizonyosságá emelik azt a föltevésemet, hogy a döntés pusztán Babits műve. Nem ismerem a *Tanácsadó testület* összetételét, csak annyit tudok, hogy elnöke *Ambrus Zoltán*, s tagjai között ott vannak *Voinovich Géza* és *Szekfü Gyula*: lehetetlennek tartom, hogy ez a három főnök izlésű és biztos ítéletű, elfogulatlan és higgadt író, mindannyian a maguk sajátos munkakörében kitűnő egyéniségek, belenyugodtak Babits döntésébe: lehetetlennek tartom, hogy ne emelték volna föl szavukat ez ellen az egyoldalú, pártoskodó, tudományos szempontból semmiképen nem igazolható ítélet ellen. Megtették mindenestre, de még tiltakozásuknak sem lett volna semmi nyomatéka, mert az *Alapító oklevél* 24. §-a szerint a kúrátor⁴ „a (juttalmazandó)

⁴ Az *Alapító levél* szerint ugyan a kurátorok döntenek, s nem maga az irodalmi kurátor egyedül. Ennek a rendelkezésnek elmeletben nincs sok értelme, mert hiszen író-kurátor mellett, akit az oklevél 15. §-a *irodalmi végrehajtónak* nevez, s számára tartja fenn az irodalmi kérdések irányítását (17. §), a jogász-kurátor pusztán az *alapítványi ügyvivő* szerepét látja el, s hatásköre elsősorban a vagyoni kérdések intézése (17. §); a gyakorlatban meg éppen elhalványodik a jogász-kurátornak, az irodalommal aktíve nem foglalkozó Basch Loránt ügyvédnek szerepe Babitsé mellett.

írók kiválasztásában a tanácsadó testület véleménye nem köti". A kúrátor egészen a maga esze szerint járhat el, nem korlátozza senki — ezért mondtam fentebb, hogy szuverén. Tehet, amit akar, nincs aki útját állja.⁵

De ha ez így van, akkor a *Tanácsadó testületnek* nincs semmi szerepe és semmi jelentősége, tagjai pusztán statiszták a kúrátor mellett, még pedig, s ez súlyosbítja helyzetüket, maguktól a kúrátoroktól kinevezett statiszták: négyet az irodalmi, négyet a jogász-kúrátor nevez a testületbe. Hát nem fölháborító, sőt vérlázító-e, hogy a magyar szellemi életnek olyan kiválóságai, mint Ambrus, Voinovich és Szekfű, ezek a vezetésre hivatott elmék, statisztáskodásra kényszerülnek Babits mellett, aki maga is tudós elme ugyan, képzett és nagyműveltségű író, de tudományos téren mégsem ér föl hozzájuk.

Még csak egy tanulságot akarok levonni a Baumgarten-alapítvány ezévi díjkiosztásából, azt, hogy irodalmi kérdésekben a diktatúrának nincs jogosultsága. Egy emberre bízni egy sokmillió alapítvány sorsát, korlátlanul rendelkezésére bocsátani kamatait végzetes könnyelműség s óhatatlanul megboszoszulja magát. Még ha a diktátor teljesen elfogulatlan, irodalmi pártokon fölül álló, irányoktól független ember, akkor is ki van téve az egyéni rokon- és ellenszenv hatásának, ítélezés közben érzelmei akaratlanul is belejátszanak az értelem munkájába. Menyivel inkább megvesztegetik és félrevezetik ezek a szubjektív tényezők Babits ítéletét, aki határozott pártember, egy egész irodalmi irányzat feje, azonkívül, amint éppen mostani döntése igazolja, a legnagyobb mértékben elfogult. Aki Osvát Ernőt évdíjjal tüntette ki, az nem hivatott a diktátori szerepre!

Úgy érzem, hogy ezen az állapoton segíteni kell, s az 1929. évi döntésnek nem szabad a jövőben megismétlődnie.

Két módja volna a segítségnek.

Az egyik, a természetesebb és gyökeresebb, de nehezebb: megváltoztatni az *Alapító oklevelet*, annak három pontját együtt, vagy egymástól függően, megigazítani, még pedig:

⁵ Egyetlen egy módja volna a *Tanácsadó testületnek* tiltakozni a kúrátorok döntése ellen: abban az esetben, ha valamelyik írónak az évdíjban való részesítését az alapítólevél rendelkezéseivel „merőben ellenkezőnek” tartja, észrevételt tehet a minisztériumhoz, de csak mint testület s csak akkor, ha a nyolc tag közül legalább ötnak ez a véleménye. Hogy ennek a sajtóosan és furfangosan kieszelt módozatnak nincs gyakorlati jelentősége, nem kell mondanunk.

1. a döntést egy író, a kúrátor (illetőleg kúrátorok) helyett a *Tanácsadó testületre* bízni;

2. a *Tanácsadó testületet* ne a kúrátorok nevezzék ki, hanem éppúgy, mint a gazdasági ügyek vezetésére befolyó *Alapítványi tanácsot*, független testületek vagy kormányzati szervek;⁶

vagy ha az első követelés megvalósíthatatlan, legalább

3. a *Tanácsadó testület* minden tagjának legyen joga „észrevételt tenni“, helyesebben: tiltakozni, a döntések ellen.

A másik mód könnyebb, nem is követel semilyen szabályváltoztatást, de nem igazi segítség, csak ellenszer: a vallás- és közoktatásügyi minisztérium éljen az *Alapító oklevél* 28. §-ában biztosított jogával, s minden olyan esetben, amikor egy-egy döntés az „alapítólevél rendelkezéseivel merőben ellenkezik“, semmisítse meg a kúrátorok határozatát.

Nagyon szeretnők, ha ezek az „észrevételeink“ nem maradnának pusztába hangzó szavak, s Baumgarten Ferenc nagy-lelkű és monumentális alapítványát bele lehetne állítani annak a nemes célnak szolgálatába, amelyre tisztán látó, eszényi gondolkodású alapítója szánta.

Császár Elemér.

Egy bírálát bírálata.

A „csillagos cikkek“ írója egy irodalmi kérdésben ugyan csak elveti a sulykot. Szabó Lászlónak a Pesti Naplóba írott „csillagos“ cikkei tagadhatatlanul éles szemről, a politikai és társadalmi viszonyok eleven megértéséről tanuskodnak, de gyakran másról is.

A Pesti Napló 1928 november 30-i számában az irodalomról, az irodalomtörténetről és annak tanításáról vannak mondanivalói.

Azt írja, hogy Toldy Ferenc, nagy becsületes igyekvésében, minél terebélyesebbé akarta tenni régi irodalmunk családfáját, ez pedig azzal a szomorú eredménnyel jár, hogy „derék tanáraink szemében íróvá lett mindenki, akitől valaha egy könyv vagy akár csak egy füzetecske is nyomtatásban megjelent“. Túl-

⁶ Az *Alapítványi tanács* egyik tagja hivatalból az, azonkívül hivatalos személy is (a közalapítványi kir. igazgató); a másikat a Magyar Nemzeti Bank főtanácsa választja; a harmadikat a két előbbi tanács tag választja a Baumgarten-család tagjai közül (25. §).

zásnak is sok! Ha csak egyetlen ilyen tanára akadna a magyar irodalomnak, nem volna szabad tanítania. De irodalmi tankönyveink is ennek az ellenkezőjére figyelmeztetnek, ha egy kis összehasonlítást teszünk: kiket tanítunk és kiket csoportosít id. Szinyeyei hatalmas kiadványa. „És aki sokat írt, az nagy író lett” – írja. Ugyan, kiviláglik-e ez bármelyik irodalomtörténetünk tanításából? Kár az ilyen látszat-igazsággal megtéveszteni az olvasót s olyan tudomány ellen hangolni, amelynek területére a bíráló ezúttal is csak a kerítés hasadékein át pillantott.

Azt is írja, hogy nincs az a Mussolini, ki a maga körében úgy diktált volna, mint Toldy Ferenc. Ugyan! Toldy Ferenc gigászi munkát végzett, de nem diktált; tudományt teremtett s a szomjas elmék szívesen fogadták. Csak egy emberöltő kellett, hogy Gynlai Pál értékelései új utakra világítsanak. Így diktált Toldy!

Szabó László soraiból az is kiderül, hogy Beöthy Zsoltot Rákosi Jenő sikere esábitotta az irodalom útjára. Sógorság nélkül Beöthy Zsolt nem lett volna Beöthy Zsoltta. Hogy nem tudtuk ezt eddig! Szabó László szerint Beöthy sem tudott szabadulni Toldy hatásától. A tény az, hogy klasszikus becsű irodalomtörténetének történeti mozzanataiban számos adatot merített ugyan Toldyból, de ítéleteiben, méltatásaiban, esztétikai eszmékedéseiben hatalmas haladást mutat Toldy után.

A esillagos író keserűséggel gondol arra, hogy *magottában*, tanuló korában Beöthy könyve a vadon rengetegét tárta fel, a sok fától nem látta az erdőt, hogy az irodalom fogalma elhomályosodott előtte. Mi, akik *tanultuk* Beöthy irodalomtörténetét, vallomást tehetünk arról, hogy új világot villantott elénk; nem bozótnak mutatta az irodalmat, hanem virágoskertnek.

Ki győzné Szabó László minden kijelentését tühegyre venni? Igaz-e, hogy a *Képes Irodalomtörténet* írói közül mind-egyik „a lehető legnagyobb” írónak tette meg azt, akivel foglalkoznia kellett? Aki ezt a munkát alaposan ismeri, ilyet nem állíthat.

Szerény kívánsága a esillagos írónak az is, hogy a múzeumba való irodalommal ne bajlódjunk az iskolában. Soraiból kitészik, hogy Jósikát és Keményt is a múzeumba utalná. Ne nézzük Rafael vagy Hogarth képeit, ne gyönyörködünk az antik szobrokban, a jáki teuplom stílusában, hányjunk fittyet Gluck zenéjének, mert ma másként festenek, faragnak, építenek és zenél-

nek. Az *Umwertung aller Werte* jelszavával ajkunkon induljunk a mult kineseinek múzeumositására! Mintha eddig nem *tudtuk* és nem *tudattuk* volna, hogy vannak muzeális jellegű írás-művek! Szabó László azonban olyan írók múmiásítását ajánlja, — ezt is az irodalomtörténetírók kirekesztésével, — akik eleven erői voltak a magyar szellemi életnek, kiknek értékét esztétikai vizsgálódás, kritikai latolgatás állapította meg, de akik nem irnak a mai írók modorában.

Bizonyára nem csupán a magam álláspontját fejezem ki, mikor tiltakozom az ellen, hogy felhasználva a más téren való jelességgel kiérdemelt népszerűséget, bárki is olyan szellem kibebbítésére vállalkozzék, amely munkakörétől messze esik s olyan elvek alapján igyekezzék változást előidézni, amelyek egy-egy erősebb fúvásra szappanbuborék módján oszlanak tova.

E. O.

Középiszkolai értesítők irodalomtörténeti értekezései.

Az 1927—1928. iskolai évről kiadott középiszkolai értesítőekben több értekezés jelent meg a magyar irodalomtörténet köréből.

Gál János: Irodalomtörténetírásunk a válaszüton. (Pesterzsébeti állami Kossuth Lajos-reálgymnázium.) Rámutat arra, hogy az irodalomtörténetírás fejlődésében időnkint különböző új célok merülnek föl s mikor a kitűzött célt elérték, szükségképen megint új cél születik. Korunk az enciklopedikus feldolgozás és a szintézis kora. A jövőben az irodalomtudományra nem vár más, mint amin az orvostudomány már keresztülment: a specializálódás. A szerző számos értékes gondolatot vet fel fejtegetései közben.

Magasi Artúr: A modern magyar irodalom ismertetésének kérdése a középiszkolai oktatásban. (Győri szentbenedekieki Czuczor Gergely-gymnázium.) Érett pedagógiai gondolkodásra s helyes irodalmi látásra valló értekezés arról, hogy a fejlődő diákléletet hogyan neveljük az irodalom segítségével. Csak az az irodalmi nevelés életképes és alapjában el nem hibázott, amelynek céljai közé tartozik a mai irodalom megértése is. Mivel a középiszkolák egy részében a legújabb irodalomról semmit sem hall az ifjúság, azért a teljes tájékozatlanság bizonytalan mohóságával habzsolja a XX. század irodalmát. Ha a középiszkolai nevelés nem akar meddő erőlködés lenni s nem akarja kitenni az ifjúságot a hirtelen átalakulás veszélyének, foglalkoznia kell a modern magyar irodalommal. Ez annál is inkább szükséges, mert a középiszkolán kívül nagyon kevés embernek jut alkalom erre.

Jankovits János: Gyöngyösi hatása Kőszeghy Pálra. (Jászberényi áll. József nádor-reálgymnázium.) Az értekező bebizonyítja, hogy Gyöngyösi István hatott Kőszeghy Pálra, még pedig nemcsak Kemény Jánosával, hanem még nagyobb mértékben Murányi Venusával. Ez a hatás főképen az isteni beavatkozás alkalmazásában, az elmélkedő és fabulás kitévésekben, a különböző leírások alkalmazásában mutatkozik. Legügyesebb Kőszeghy a leírásokban.

Ilyenkor mintha kicserélődnek a tolla. A lovak rajzolásával és a vadkaszat festésével felül is múlja Gyöngyösit.

Molecz Béla: *A nyelvhajtás korának nyelvészpítő törekvései.* (Szentesi állami Horváth Mihály-reálgimnázium.) Kazinczy Ferenc és társa szepiteni igyekeztek az irodalom nyelvét s ezzel nagy hatást gyakoroltak a közbeszédre is. Ez a hatás vetekszik Széchenyi Istvánnak politikai és társadalmi hatásával. A nyelvészpítő törekvésekre nézve számos egykorú adatot nyújt a szerző.

Mály Ferenc: *Petrarca hatása Kisfaludy Sándorra.* (Szegedi állami Klauzál Gábor-reálgimnázium.) Egybeveti a két költő szövegeinek számos egyezését, néhány újabb adatot nyújtva az eddig kimutatott átvételkehez.

Majoros Béla: *Fazekas Mihály, a költő. Loras Rezső: Fazekas Mihály, a botanikus.* (Debreceni állami Fazekas Mihály-reáliskola.) Az érdemes munkásságú író emlékének megújítása. A Magyar Fűvészkönyvet jól ismerték a régibb magyar írók is, így Tompa Mihály, Arany János, Jókai Mór.

Bodó Jenő: *Arany János levele.* (Curgói ref. Csokonai Vitéz Mihály-reálgimnázium.) Közli Arany Jánosnak Lónyay Menyhérthez intézett levelét 1876 május 2-áról. A rövid levél ajándékképpen került az iskola kéziratái közé.

Horváth Endre: *P. Szathmáry Károly.* (Pápai ref. gimnázium értesítője.) Az egykor sokat emlegetett regényíró életének és munkásságának ismertetése. Eddig mindössze egy nagyobb tanulmány szolt erről a tárgyról: Kovách Béla munkája: P. Szathmáry Károly élete és művei, Kolozsvár, 1911.

Dongó Orbán: *Sajó Sándor hazafias úrája.* (Budapesti állami Szent-László-reálgimnázium.) Sajó Sándor a ma élő legnagyobb magyar költők közt foglal helyet. Legtöbbször a magyar hazafias érzés szólal meg lantján. E nemben halhatatlan versei vannak. Legkedveltebb műfajai: az elégia és az óda. Ez utóbbiban Berzsenyiig és Vörösmartyig emelkedett. Egész költészete emelkedett művészet. Jellemképző és nemzetnevelő értéke felbecsülhetetlen.

Biczó Ferenc: *Az elszakított Erdély és Felvidék irodalmi élete.* (Kaposvári egyesületi leányliceum.) Az ifjúság számára hazafias lendülettel ismerteti Reményik Sándor, Aprily Lajos, Gyallay Domokos, Berde Mária, Gulácsy Irén, Szabó Mária és Mécs László irodalmi munkásságát.

Szetei Endre: *Ady és az iskola.* (Újpesti állami Könyves Kálmán-reál-gimnázium.) Felel arra a kérdésre: lehet-e Ady Endre költészete a nevelés tényezője? Felfogása szerint immár az iskolában nem lehet Adyról hallgatni, sőt az sem elég, ha csak felszínesen érintjük őt. Hiába minden jóakarató tiltakozás: Ady már bevonult az ifjúság közé. Mennyiben hat Ady nevelően az ifjú lélek kialakítására? Mit kezdhet az iskola Ady költészetével? Melyek a rügyező emberlélekekhez szóló Ady-versek? Itt vannak elsősorban Isten-versei. Ha valaki őszinte elmélyedéssel olvassa Adyt, észre kell vennie a lolkében bujkáló és verseiben vonagló tiszta szándékot. Ady másik verscsoportja, mely a magyar ifjúság szívét elemi erővel ragadja magához: a hazafias költemények sora. „Sok-sok vád és ócsárlás botránykövei voltak ezek. S hogy miért, ma már alig értjük meg... Fontos az, hogy a magyar bűnök csakugyan meg voltak Ady korában s ő igazságot beszólt; s még fontosabb az, hogy éppoly igaz, fájó, gyöttrődő magyar szívből, éppoly égő fajszerelmből fakadt minden önkínzás, ének, mint halhatatlan elődeinél... Ha Ady hazafias költészetének a szívverésére tesszük a füllünket s nem csupán a korabeli politikum nyers protuberanciáit vagy személyes ellenségeinek szóló ríposztjait mérlegeljük:

bizony másképen tűnik fel nekünk a hazafias Ady, mint azelőtt... Sárral is megdobálta nemzetét, az igaz, de ez a sár a próféta-lelkek tisztító sara... Ha így nézzük Adyt s hazafias költészetét, akkor érezzük, hogy az iskola nem hallgathat róla. Mert a költői szépség mellett nemzeti érték, nevelő hatás is sugárzik belőle. A háború előtti magyar múlt pedig Ady költészetében tükröződik legmeggrázóbb igazsággal, szinte prófétai fenséggel. Ady költészete az iskolának kényes igényeit is magas fokon kielégíti, ha nem is minden irányban. Csak meg kell érteni az ő komor fenségű kinyilatkoztatásait."

Ezzel szemben *Melich János* egyetemi tanár, a szarvasi gimnázium felügyelője, így nyilatkozik Ady költészetéről 1926 június 27-én tartott beiktató gyűlési beszédében (Szarvasi ág. hitv. ev. gimnázium értesítője. 1925—26. iskolai év.): „A tanár ne csak szaktudós, hanem jellem is legyen, akít a serdülő ifjú példaképül vesz. Sokszor tapasztaljuk, hogy egy-egy tanulóknak megtetszik a tanár egy-egy külsősége, így pl. megtetszik a betűvetése s mindent elkövet, hogy hasonló betűket vessen, vagy a hajviselete s azt utánozza, és sok más. Így van ez a lelkielnél is, csak hogy e téren a hatás megindulása tudatalatti és sokszor alig analizálható. A tanár egyénisége tehát az iskola fundamentuma. Elsőrendű fontosságú tehát, mi a tanár szaktudása, mi a jelleme, milyen az életfelfogása, mi az élet-ideálja, világnézete. Sohasem fogok túrni olyan életfelfogást, olyan tanítást, amely a hazafiság, a vallás, a jó ízlés és a jó erkölcs ellen vét. Nem ok nélkül mondom általánosságban e szavakat, nem ok nélkül azért, mert ma vannak tendenciák, amelyek egy nagy magyar zseninek. Ady-nak destruktív és dekadens költészetét az iskolába akarják bevinni. Ha e költő szelleme iskolánkba belészkelődnek, akkor ránk is alkalmazható majd az a nyilatkozat, amelyet egy francia akadémikus Heine összes munkáinak elolvasása után tett, mondván: *Ha a németek rálóban szobrot emelnek Heinének, akkor a franciák ugyanazon a napon elbocsáthatnak egy hadtestet.* Ha nálunk az Ady-kultusz belopózik tanáraink gondolatvilágába s vele az iskolába, akkor soha nem kerül vissza Máramaros és Erdély sája, a Tátra fenyve, Gümör vasa."

Elhúnytak.

ÁLDOR IMRE ny. gimn. tanár, szül. Budapesten 1838-ban, megh. Újpesten 1928 dec. végén. — 1861—64. a székesfehérvári és egri cisztercita gimnáziumoknál működött, majd kilépve a rendből, Budapesten telepedett meg s egy ideig tisztán az irodalomnak élt. Mint főmunkatárs szerkesztette a Magyarország és a Nagyvilágot és a Divatot, majd a Föv. Lapok főmunkatársa volt. 1879-ben áll. szolgálatba lépett s 1909 ig mint tanár Temosvárt Székelyudvarhelyen, Besztercebányán és Cegléden működött. Tárcaí és elbeszélései az 1860-as évek óta Vachot Imre és Vas Gereben képes vállalatában. Segédszerkesztője volt az Egri Postának, majd a Hölgydivatlapnak, munkatársa a Bécsi Híradónak, a Kritikai Lapoknak és a Kalauznak. Szerkesztette a Történelmi könyvtár c. népszerű füzetes vállalatot, melynek 38 füzetét maga is írta, egy egész sereg naptárat s különböző vidéki lapokat. Szépirodalmi munkái: *A Clémenceau-pör.* Regény. Irta: Alexandre Dumas fils. Ford. Pest, 1866. — *A forradalom költészete.* (Anthologia.) U. o. 1867. — *Arany-furulya.* Dalok és elbeszélések az 1848—49. szabadságharc

idejéből. U. o., 1868. — 1793. *vagy a polgárháború*. Regény. Irta: Victor Hugo. Ford. György Aladárral. Bp., 1874. (3 köt.) Álneve Cassius.

BAÁN ENDRE dr. jur., ny. főispán, szül. Ivánban (Sopron m.) 1855 nov. 24., megh. Sopronban 1928 nov. — 1876—83. szerkesztette a Sopron c. lapot.

DEZSÉRI (Horvát) GYULA színész, megh. Budapesten 1928 dec. 5-én. 76 éves korában. — A kolozsvári Nemzeti Színház örökös tagja volt. 1920 óta Budapesten élt, mint a Renaissance-Színház tagja. Visszaemlékezései a Magyarországon.

EXNER ERNŐ festő és író megh. 1928 novemberében 31 éves korában.

KARÁCSONYI JÁNOS dr. teol., c. püspök, a M. Tud. és a Szt. István akadémia r. tagja, szül. Gyulán 1858 dec. 15., megh. Nagyváradon 1929 jan. 1. — 1898—1904. a budapesti tud. egyetem theologiai karán az egyház-történet r. tanára volt. Számos történeti és genealógiai tanulmányt írt, főleg az Árpádok korából. Főbb önálló történeti munkái: *Szent Gellért élete és művei*. Bp., 1887. — *Békés vármegye története*. Gyula, 1896. (3 köt.) — *A magyar nemzetségek a XIV. sz. közepéig*. U. o., 1900—1903. 3 köt. — *Szent István király élete*. U. o., 1904. — *A székeleyek eredete és Erdélybe való letelepülése*. U. o., 1905. — *Magyarország egyháztörténete*. Nagyvárad, 1906. (2. kiad. 1915.) — *A magyar nemzet történeti jogu hazánk területéhez*. U. o., 1916. — *Szent Fcrenc rendjének története Magyarországon 1711-ig*. Bp., 1922—24. 2 köt. — *A magyar nemzet őstörténete 896-g*. Nagyvárad, 1924.

KEMECHEY LÁSZLÓ sajtó-attaché, szül. Budapesten 1898 nov. 7., megh. Rómában 1928 nov. 15. — K. Jenő író fia. Munkácson végezte a gimnáziumot, azután katona lett. A világháború után a B. Hírlap, majd a Nemzeti Ujság munkatársa volt.

LÉVAY EDE dr., c. tanker. főigazgató, szül. Nagyváradon 1864 apr. 18., megh. Budapesten 1928 dec. 30. — Az 1880-as években több műfordítása jelent meg a Családi Lapokban és az Ország-Világban.

MARTON MANÓ hírlapíró, szül. Kaposvárt 1874-ben, megh. Budapesten 1928 dec. 23. — Az 1890-es évek közepe táján lépett föl verseivel, melyek a Hétfen jelentek meg. 1897 óta Nagyváradon élt, mint különböző ottani lapok belmunkatársa. Legutóbb a Nagyvárad Estilap fel. szerkesztője volt. Vidéki színpadokon több apró színművét adták elő. 1899-ben egy verskötete is megjelent, melyről azonban bibliográfiáink nem tudnak.

NAGY JÓZSEF ügyvéd, földbirtokos, lapszerkesztő, megh. Szatmárt 1928 végén (?) 80 éves korában.

RÉVÉSZ MIHÁLY hírlapíró, megh. Székesfehérvárt 1928 novemberében 55 éves korában. — Számos novellája jelent meg budapesti lapokban is.

G. P.

Hírek.

Kölcsey Ferenc emléke. — A budapesti VI. kerületi állami Kölcsey Ferenc reál-gimnázium példaadó módon ünnepelte névadó patrónusának nevenapiját. Nemesak műsoros ünnepélyt tartott az ifjúság és hozzátartozóik előtt, hanem elhatározta, hogy csak együjteményt, esetleg Kölcsey-szobát

állít fel a halhatatlan író emlékére. Már eddig is megszerezte a Tudományos Gyűjtemény 1817. évi füzetét Kőlesey bírálataival, megszerezte Kőlesey munkáinak első kiadását, megfestette sírját, őrizi a sírhalmáról hozott virágokat, több Kőlesey-emléktárgyat gyűjtött, végül a Kőlesey-örögdiákok segítségével Kőlesey-emlékérmet alapított.

Petőfi Sándor emléktáblája Székelykeresztúron. — 1928 december 2-án leplezték le Székelykeresztúron a Petőfi Sándor utolsó földi hajlékára helyezett emléktáblát. Ezreke menő székely sokaság gyűlt egybe ezen a napon az emléktábla köré. A székelykeresztúri unitárius gimnázium ifjúsági énekkara és a polgári dalegylet Petőfi-dalokat énekelt s lelkes szónokok elevenítették fel a halhatatlan lírikus emlékét. Az ünnepélyre üdvözlötet küldött Varga Zsigmond is, unokája annak a Varga Zsigmondnak, akinél Petőfi Székelykeresztúron utolsó estjét töltötte 1849 június 30-án.

Petelei István emléktáblája. — A Kemény Zsigmond Társaság az ősz elején leplezte le Marosvásárhelyt a Petelei István szülőházára helyezett emléktáblát: „E házban született Petelei István erdélyi magyar író. 1852—1910.“ Az ünnepély nagy közönség előtt folyt le. Az Erdélyi Irodalmi Társaságot Gyalui Farkas képviselte.

A film erkölcsisége. — Az amerikai filmgyárosok közreadták a filmkészítés tizenkét parancsolatát. Eszerint tilos: Isten és a papok profanizálása, a meztelenség minden formája, a kábítószerkereskedelem, gyújtogatás, rablás, csempészés, kegyetlenkedés, állatkínzás, csábítás, rendőrségi kínvallatás és a halálos ítélet végrehajtásának ábrázolása, végül a bűnözőknek mindig ellenszenves alakoknak kell lenniök.

Az öt világrész mozgóképszínházai. — A múlt évben 51.000 filmszínház működött az öt világrészben. Megoszlásuk: Észak-Amerikai Egyesült-Államok: 21.000, Németország: 4300, Anglia: 3800, Dél-Amerika: 3600, Franciaország: 3400, Olaszország: 2000, Spanyolország: 1500, Svédország: 1000, Csehország: 700, Belgium: 700. A többi országban az említetteknel kevesebb a mozgóképszínházak száma. (Nálunk: 450.)

Új egyetemi magántanár. — Gálos Rezsőt, a győri női felső kereskedelmi iskola igazgatóját, a pécsi egyetem filozófiai kara magántanárrá kényszerítette. A neves irodalomtörténész a most lefolyt első félévben már meg is tartotta bevezető előadásait. (A magyar irodalom története a XVIII. század első felében.)

Új könyvek.

Verses kötetek.

Falu Tamás: Évek illata. Bp. 196 l. Genius.

Jakab Ödön: Versek. Kolozsvár. 112 l. Magyar Nép Könyvtára.

Kiss Menyhért: Magyar Miatyánk. Bp. 1929. 160 l. Singer és Wolfner.

Székely László: A szirtnek álma van. Szombathely. 1929. 100 l.

Szép Ernő: Jó szó. Bp. 96 l. Singer és Wolfner.

Tóth Árpád: Lélektől lélekig. Bp. 124 l. Athenaeum.

Vályi Nagy Géza: Földem, népem. Bp. 1929. 80 l.

Blaskó Mária: Édesanyám, Szűz Mária élete. Bp. 216 l. Szent István-Társulat.

Elbeszélő kötetek.

- Bokor Malvin: Az esztergomi diák. Bp. 176 l. Szent István-Társulat.
 Darkó István: Szakadék. Kassa. 1928. 244 l. Studium.
 Földi Mihály: A láthatatlan út. Bp. 240 l. Franklin.
 Gombos Albin: A grönlandi titok. Négy kötet. Bp. 1928. Egyetemi Nyomda.
 — I. köt. A jégvilág rejtélye. 180 l. — II. köt. A lángban álló Adrián.
 176 l. — III. köt. Bujócska a tengeren. 166 l. — IV. köt. Magyarok
 a jégországban. 160 l.
 Hangay Sándor Kékkönyve. Két kötet. Bp. 1928. 192 l.
 Jaczkó Olga: Virágzó cseresznyék. Kassa. 1928. 170 l.
 Kertész József: Az óceán foglyai. Bp. 146 l. Stádium.
 Komáromi János: Régi ház az országútnál. Bp. 344 l. Genius.
 Markovits Rodion: Szibériai garnizon. Bp. 504 l. Genius.
 Mézes János: A Kántorék Annuskája. Bp. 160 l. Szent István-Társulat
 Móricz Zsigmond: Az ágytakaró. Kis regények. Bp. 284 l. Athenaeum.
 Pakocs Károly: Lélek-zuhanás. Bp. 280 l. Szent István-Társulat.
 Palásthy Marcell: A csodák szigete. Bp. 156 l. Szent István-Társulat.
 P. Pál Ödön: A felhők kapitánya. Bp. 210 l. Szent István-Társulat.
 Rácz Pál: A szomorú ember. Kassa. 1928. 200 l. Studium.
 Reményi József: Lesz-e reggel? Kassa. 1928. 200 l. Studium.
 Sziitnyai Zoltán: Az ég — a tó. Bp. 1929. 160 l. Amicus.
 Tamási Áron: Szűz-Máriás királyfi. Két kötet. Bp. 308 l. Athenaeum.
 Temesi Győző: A csejennek roullása. Bp. 1928. 104 l. Franklin.
 Török Sándor: Magyar fiúk oláh mundérban. Bp. 1928. 88 l.
 Törökne Kovács Hermin: Kormos Biri. Bp. 126 l. Szent István-Társulat.

Színművek.

- Evetovics Kuno: A kereszt diadala. Zenés színjáték. Zenéjét szerezte Kalovits
 Alajos. Bp. 76 l. Szent István-Társulat.
 Feysz A. Hugolin: Karácsonyi misztérium. Bibliai színmű. Bp. 74 l. Szeni
 István-Társulat.
 Sándor Pál: A királynő kedvence. Színmű három felvonásban. Pápa. 1928.
 54 l.

Tudományos munkák.

- Árnyék rajzolatok. Rajzolta: Kazinczy Ferenc. 1784—1814. Bp. 1928. 158 l.
 Egyetemi Nyomda.
 Balanyi György: A római kérdés szerepe a hármasszövetség megkötésében.
 Bp. 1928. 24 l. Szent István Akadémia.
 Balogh Arthur: A kisebbségek nemzetközi védelme a kisebbségi szerződések és
 a békeszerződések alapján. Berlin. 330 l. Voggenreiter.
 Baráthosi-Balogh Benedek: Japánföldi bolyongások. Bp. 1928. 160 l.
 Csekey István: Északi írások. Bp. 1928. 228 l.
 Eperjesy Kálmán: Kézirati térképek Magyarországról a bécsi levéltárakban.
 Szeged. 1928. 56 l.
 Gábor György: Die Misanthropie Chamforts. Berlin. 1928. 92 l.
 Glatz Károly: Dürer. Bp. 1929. 66 l. Studium.
 Hoffer András: A föld belső erői. Debrecen—Budapest. 1928. 222 l.

- Horváth Cyrill: Szent László-legendáink eredetéről. Bp. 1928. 58 l. Székfoglaló értekezés.
- Horváth János: A középkori magyar vers ritmusa. Berlin. 1928. 160 l. Vogenreiter.
- Irodalomtörténeti Füzetek. Bp. 1928. — Badics Ferenc: Megoldott problémák Gyöngyösi István életrajzában. 24 l. — Angyal Dávid: Gróf Széchenyi István. 22 l. — Császár Elemér: A magyar irodalomtörténet százéves fejlődése. 30 l.
- Kristóf György: Esztétikai becslésünk a mai közszellem hatása alatt. Kolozsvár. 1928. 150 l.
- Leart populaire Hongrois. Bp. 1928. 270 l. Egyetemi Nyomda.
- Magyar Költők. Szemelvények hétszáz esztendő dalterméséből. I. köt. Szerk.: Zlinszky Aladár. 240 l. — II. köt. Szerk.: Vajthó László. 288 l. Bp. Egyetemi Nyomda.
- Miskolczy István: A magyar Anjouk trónigénye Nápolyra. Bp. 1928. 80 l. Franklin.
- Miskolczy István: András herceg tragédiája és a nápolyi udvar. Bp. 1928. 54 l. Székfoglaló értekezés.
- Móricz Pál: A magyar királyi honvéd. 1868—1918. Bp. 212 l. Athenaeum.
- Muzsnai László: A lélek rejtelmes világa. Bp. 120 l.
- Némethy Ernő: Prohászka Ottokár életrajza. Bp. 1928. 44 l. Stephaneum.
- Pap Károly: Tisza István háborús levelei. Debrecen. 14 l. Különlenyomat.
- Romhányi Sándor: A magyar irodalom esődjé. Bp. 1929. 14 l. Különlenyomat.
- Schermann Egyed: Adalékok az állami könyvcenzura történetéhez Magyarországon Mária Terézia haláláig. Bp. 1928. 58 l. Értekezés.
- Sik Sándor: Gárdonyi, Ady, Prohászka. Bp. 404 l. Pallas.
- Takács Sándor: Emlékezzünk eleinkről. Bp. 594 l. Genius.
- Várkonyi Nándor: A modern magyar irodalom. Pécs. 466 l.
- Vendl Aladár: A budai hegyesség kialakulása. Bp. 1928. 22 l. Székfoglaló értekezés.
- Zborovszky Ferenc: A keresztény bölcsélet. I. kötet: Természethölcsélet. Bp. 250 l. Szent István-Társulat.
- Zulawski Andor: Irodalompolitika. Bp. 1928. 158 l. Wodianer.

Fordítások.

- Florence L. Barclay: Az elválasztó fal. Ford. Lendvai István. Bp. 304 l. Szent István-Társulat.
- Émile Baumann: A feláldozott. Ford. Várkonyi Nándor. Bp. 342 l. Szent István-Társulat.
- F. R. Clarke: A nagy igazságok. Rövid adventi elmélkedések. Bp. 84 l. Szent István-Társulat.
- Don Luis Coloma: Juan Misericordia. Ford. Jáudi Bernardin. Bp. 158 l. Szent István-Társulat.
- Marion Crawford: Corleone. Fordítás. Bp. 392 l. Szent István-Társulat.

- Marion Crawford: Küzdelmes szerelem. Ford. Pogány Kázmér. Bp. 400 l. Szent István-Társulat.
- Keeble Sámuel: A szentírás tanításai. Ford. Incze Gábor. Bp. 1928. 224 l.
- Alessandro Manzoni: A jegyesek. Bevezetéssel ellátta: Várdai Béla. Bp. 334 l. Szent István-Társulat.
- Cesare Orsenigo: Borromei szent Károly élete. Ford. Nyisztor Zoltán. Bp. 324 l. Szent István-Társulat.
- Jaques Péricard: Egy apa regénye. Ford. Kertész Kálmán. Bp. 248 l. Szent István-Társulat.
- Sienkiewicz Henrik: Sivatagban, őserdőben. Ford. Bányai Károly. III. kiad. Bp. 312 l. Szent István-Társulat.
- II. Sienkiewicz: Tűzzel-vassal. Ford. Bányai Károly. Bp. 418 l. Szent István-Társulat.
- Barna János: Spanyol lírai költészet. Makó. 1928. 24 l.
- Ibanez: Mindenki asszonya. Ford.: Sándor Imre. Bp. 288 l. Athenaeum.

Egyéb könyvek.

- A nagykovácsi Arany János Társaság évkönyvei. Szerk. Törös László. Nagykovács. 1928. 168 l.
- Baumgarten Ferenc irodalmi alapítvány alapító oklevele. Bp. 1928. 16 l.
- Özv. Báthory Nándorné: A lángész tűzében. Bp. 212 l. Szent István-Társulat.
- Lantos r.-t. VII. aukciója. Szendrey Júlia levelesládájának kincse. Bp. 1928. 78. l.
- Nyitott könyv. Szerk. Bodor Antal, Gerlóczy Zsigmond. Bp. 320 l. Egyetemi Nyomda.
- Orel Géza: Az árusítás technikája és lélektana. Bp. 1929. 144 l. Athenaeum.
- Post-Pilis-Solt-Kiskun vármegye törvényhatósági iskolánkívüli népművelési bizottságának évkönyve. Szerk.: Bocsánecz Lukács. Bp. 1928. 524 l.
- Vágassy Gyula: Van-e Isten, van-e lélek? Bp. 70 l. Szent István-Társulat.
- A Balassa Bálint irodalmi és művészeti társaság évkönyve. 1926–1928. Esztergom. 1928. 26 l.
- Arató Amália: A direkt módszer a középiskolai francia nyelvtanításban. Bp. 1928. 12 l. Különnyomat.
- Bikkal Dénes: A fasiszta Olaszország. Mit alkotott a fasiszmus öt év alatt? Bp. 1928. 124 l. Stádium.
- Budai Gergely: Presbyterek a vallásórákon. Bp. 1928. 8. l. Vallásoktatási füzetek. 1. sz.
- Czike Gábor: Mit jelent a katolicizmus Magyarországnak? Bp. 1927. 18 l. Élet.
- Czike Gábor: Vegytan. A faipari szakiskolák, faipari mesterképző tanfolyamok, asztalosok, női háztartási- és női ipariskolák számára. Bp. 1928. 92 l.
- Czike—Vigh: Természettan. IV. Csillagászati alapismeretek a felsőipariskolák 1. osztálya számára. Bp. 1925. 20 l.
- Dengl János: Mi ellen folyik a harc? Bp. 1928. 20 l. Különnyomat.

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak 1929 január 12-én tartott felolvasó üléséről. — Elnök: Négyesy László. — Tárgy: Timár Kálmán: Szántó Arator István irodalmi tervei.

Jegyzőkönyv a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak 1929 január 12-én tartott választmányi üléséről. — Elnök: Négyesy László.

Az elnök megnyitván az ülést, mély megilletődéssel emlékezik meg arról a fájdalmas csapásról, mely Szász Károly alelnök urat érte. Indítványára a választmány elhatározza, hogy részvétének jegyzőkönyvi kivonatban is kifejezést fog adni.

A választmány örömmel veszi tudomásul, hogy Zoltvány Irén alelnök visszavonta lemondó szándékát s tovább is megtartja alelnöki tisztét.

Az elnök bemutatja a Társaságnak a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterhez a Fővárosi Könyvkiadó rt. által a régi írók műveinek átdolgozása ügyében 1928 november 10-én fölterjesztett feliratára kapott választ. A Kornis államtitkár által 1929 január 3-án aláírt válasz jelzi, hogy a minisztériumnak nincs módjában „akár közhatalmi, akár erkölcsi eszközökkel“ megakadályozni az ilyen átdolgozó vállalkozásokat.

Inhalt der selbständigen Artikel. Alexander Imre: *Umwertung in Literatur und Geschichte. Eine tiefeschürfende Untersuchung über die Frage, ob eine Umwertung in der Beurteilung literarischer oder historischer Momente statthaft sei.* Von der Notwendigkeit einer Umwertung sind heute viele überzeugt; sie muss daher eine gewisse Berechtigung haben. Andere hinwieder verwahren sich energisch gegen den Gedanken einer solchen Umwertung, sie muss daher irgendetwas Gefährliches in sich bergen. Die Umwertung kann immer nur ein Resultat der Untersuchung sein, nie Zweck derselben. Der Forscher kann seinen individuellen Standpunkt und sein Gefallen oder Missfallen den Tatsachen gegenüber nie aufrechterhalten. Aus den Gesichtspunkte der Wissenschaft ist es ganz wertlos erst zu behaupten und dann zu untersuchen, nicht aus den Tatsachen zu folgen, sondern Beweisgründe zu sammeln. Was der Fortschritt der Wissenschaft fordert, ist nicht die Umwertung, sondern eine neuerliche Untersuchung, die nicht unbedingt zu einer Änderung der bisherigen Wertung führt; im Gegenteil, die alte Überzeugung kann durch neue Gesichtspunkte gestärkt werden. Eine Neuwertung ist noch keine Umwertung; wenn aber eine solche erfolgen sollte, wird sie gewiss keine Unruhe erwecken, wenn sie von wahrheitsliebenden Forschern verkündet wird. — Johann Gál: *Die schriftliche Prüfungsarbeit Zsolt Beöthys und Franz Toldy als Censor.* Beöthy, der verstorbene berühmte Literaturhistoriker und Aesthetiker, Vorsitzender der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte bestand im Jahre 1875 die Lehramtskandidaten-Prüfung aus ungarischer Sprache und Literatur. Zu dieser Zeit war noch Franz Toldy, der „Vater der ungarischen Literaturgeschichte“ Professor dieser Disciplin an der Budapester Universität. Er war der Censor dieser Arbeit, die die ältesten ungarischen Sprachdenkmäler behandelte. Gáls Artikel bringt Beöthys Arbeit und Toldys Censur zum Abdruck. — Koloman Timár: Das

Schuldrama der Benediktiner. Der Verfasser weist nach, dass in 18. Jahrhundert auch in den Gymnasien der Benediktiner ungarische und lateinische Schuldramen aufgeführt wurden. — Karl Trencsényi: Arany's Klagesang in Toldi's Liebe. Anmerkungen zu diesen Teil der Toldi-Trilogie des grossen Epikers. — Géza Kiss v. Hegyalja: Die Freunde Michael Tompa's. Daten zur Biographie des hervorragenden ungarischen Lyrikers. — Moses Rubinyi: Pseudonymen Koloman Mikszáth's. Anmerkungen zum Verzeichniss der Werke des volkstümlichen Romanciers. — Zolt Alsözeghy veröffentlicht eine Studie über den jüngst verstorbenen ungarischen Lyriker Árpád Tóth. Eine eingehende Analyse der geistigen und künstlerischen Werte seiner Dichtungen. — Es folgen grössere und kleinere Recensionen über neuere Erscheinungen der ungarischen Literatur und Literaturgeschichte. Alle, in ungarischen Zeitungen und Zeitschriften erschienenen Artikel, die mit der ungarischen Literatur in irgendeiner Beziehung stehen, werden ausnahmslos registriert. — Die Rubrik „Der Beobachter“ bringt diesmal wohlbegründete Anmerkungen aus der Feder Prof. Elemér Császár's zur erstmaligen Verteilung des Baumgarten-Preises. Dieser Preis wurde vor einigen Jahren von einem in Deutschland verstorbenen Aesthetiker ungarischer Abkunft für solche ungarische Dichter und Schriftsteller gegründet, die wegen ihrer Armut nicht zur Geltung kommen können. Die erste Verteilung der Preise löste keine Befriedigung aus und die Kritik Császár's ist für die Jury überaus ungünstig. — Biographische Daten über jüngst verstorbene ungarische Schriftsteller, ein Verzeichniss von Neuerscheinungen und der Bericht über die Tätigkeit der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte bilden den Schluss des Heftes.

Felelős szerkesztő és felelős kiadó : Pintér Jenő. Budapest I, Attila-utca 1.
Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Budapest, 1929. (Dr. Czákó Elemér.)

Societas Historiae Hungaricae Litterariae.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae anno 1911. ad excolendam historiam rei litterariae Hungaricae coaluit. Praeses societatis: Ladislaus Négyesy. Vicepraesides Ludovicus Dézsi, Julius Vízota, Carolus Szász, Irenaeus Zoltvány. Ab epistulis: Zoltanus Alszeghy. Moderator ephemeridis societatis: Eugenius Pintér. Actuarius: Fridericus Brisits. Arcarius: Josephus Oberle.

Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Die Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte wurde im Jahre 1911 zur Pflege der ungarischen Literaturgeschichte gegründet. Vorsitzender: Ladislaus Négyesy, Stellvertretende Vorsitzende: Ludwig Dézsi, Julius Vízota, Karl Szász, Irenaeus Zoltvány. Sekretär: Zoltán Alszeghy. Herausgeber der Zeitschrift der Gesellschaft: Eugen Pintér. Schriftführer: Friedrich Brisits. Kassenverwalter: Josef Oberle.

Historia Litterarum.

Commentarii Societatis Historiae Hungaricae Litterariae.
Moderator: Eugenius Pintér, sodalis Academiae Scientiarum Hungaricae.
Fasciculus XVIII. 1929.

Argumentum :

Dissertationes. — Conspectus librorum 1929. editorum. — Conspectus ephemeridum. — Breves notitiae. — Scriptores emortui. — Miscellanea. — Libri novi.

Literaturgeschichte.

Zeitschrift der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte.
Herausgegeben von Eugen Pintér, Mitglied der Ung. Akademie der Wissenschaften. XVIII. Jahrgang. 1929.

Inhalt :

Artikel. — Zusammenfassende Übersicht der im Jahre 1929 erschienenen Bücher. — Zeitschriftenrundschau. — Kurze Notizen. — Verstorbene Schriftsteller. — Vermischtes. — Neue Bücher.

IRODALOMTÖRTÉNET.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékoztatást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ára egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Oberle Józsefnek küldendők be postautalványon (Budapest, I., Attila-utca 1.), vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarékpénztári csekkszámájára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszeghy Zsolt titkár intézi (Budapest, II., Hattyú-utca 7.).

Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok Pintér Jenő szerkesztő címére küldendők (Budapest, I., Attila-utca 1.).